

FROM MAHENDRA SHANTILAL

હરિચરણીત.

અથવા

ગં. સ્વ. જસખાએ રચેલાં
જ્ઞાન ભક્તિ વૈરાગ્ય વિષયક પદોનો સંગ્રહ.
(સંપાદકીય ઉપોદ્ધાતાદિ સમેત.)

~~~~~  
પુત્રદાલમ્બનં શ્રેષ્ઠમેતદ્દાલંબનં પરમ્ ॥  
કંઠોપનિષદ્.

સંપાદક,  
કચ્છવેદ શાંખાયની શાખાધ્યાયી ઔશનસગોત્રીય  
જયેંદ્રરાવ ભગવાનલાલ.  
એસ. એ.

ડે. આકાશેકના કુવાની પોળ — અમદાવાદ.

~~~~~  
અકાશક, જયેંદ્રરાવ ભગવાનલાલ.
ડે. આકાશેકના કુવાની પોળ — અમદાવાદ.

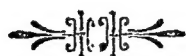
પ્રથમ આવૃત્તિ.

પ્રત ૧૦૦૦.

શાં ૧૮૩૭. વિં સં ૧૯૭૧. ઇં સં ૧૯૧૫.

~~~~~
મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

આ પુસ્તકના સર્વ હક પ્રકાશકે સ્વાધીન રાખ્યા છે.

અમેય
૪૭૧.૩૨
જસબા
(૮૨૧)

શ્રી “ સત્યનારાયણ ” પ્રિ. પ્રેસમાં પટેલ ભાતીલાલ
કાળીદાસે જાખ્યું. ટ. સીવીલ ઈસ્પીતાલ સામે
પાનાલાઈની વાડીમાં-અમદાવાદ.

21623

આ પુસ્તક મળવાનાં સ્થાન

21623

અમદાવાદ: (૧) પ્રકાશક, આકાશકેના કુવાની પાળ—રાયપુર.
શ્રી સાહિત્ય (૨) મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે બુકસેલર—ત્રણ દરવાજા.
મુખ્ય: એન. એમ. ત્રિપાઠીની કંપની—કાલ્યાણેવી રોડ.

રાજકોટ: બુકસેલર બેચર મેઘજી,

અમદાવાદ-મેસર્સ ચીમનલાલ, ચુનીલાલની કંપની, આસ્તોડીર

उपोद्घात.

श्रीमद् भगवान् वेदव्यास पोताना शिरोलेखमां निर्मत्सर
सत्पुरुषोने तापत्रयविनाशक शिवद वस्तु प्रबोधतां वाङ्मयना
उदार दैवी आदर्शने वीणापाणिनी वचोविभूतिरूपे आ प्रमाणे
स्तवे छे:—

इदं हि पुंसस्तपसः श्रुतस्य वा स्विष्टस्य सूक्तस्य च बुद्धिदत्तयोः ।
अविच्युतोऽर्थो कविभिर्निरूपितो यदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनम् ॥

जे वाणी श्राहरिना जगत्पवित्र यशनुं अनुकथन करती नथी
ते रसालंकारसुंदर होय, तथापि मनुष्योना कालुष्यना फलरूप छे;
अने ते काकतीर्थमां हंसो रमण करता नथी.

आ दैवी आदर्शने अनुसरीने वाङ्मयना प्रथम, पुनीत, अने
संपूर्ण आदर्शरूप श्रुति भगवती सूक्तो वडे परम पुरुषनुंज स्तवन करे
छे; कर्मकांड वडे तेना श्रेष्ठ पथनुं विधान करी, तेना यशने विस्तारे
छे; अने अप्रतीम तेजोमय उपनिषदो द्वारा तेनाज अखंड सत्-
चिद्घन स्वरूपनुं निराजन करे छे. वळो भगवान् मनु, याज्ञवल्क्य,
पराशरादि धर्मशास्त्रकारो पण प्रभुनाज हृदयरूप धर्मने विधिनिषेध-
द्वारा उपासे छे. आदिकवि श्री वाल्मीकि सर्वव्यापक विष्णु भग-
वान्ना अवताररूप श्री रामचंद्रना अयननुंज पोताना अद्वितीय काव्य

વઢે યશોગાન કરે છે. વઢી, જગત્ના ઉત્તમોત્તમ ઇતિહાસગ્રન્થમાં ભગવાન્ પારાશર ઈશ્વરનાં જગન્નિયામક તત્ત્વોની સમાલોચના કરાવતા, યોગેશ્વર ભગવાન્ના પક્ષનું ઐતિહાસિક સમર્થન વિસ્તારે છે. આ પછી આધિભૌતિક, આધિદૈવિક, અને આધ્યાત્મિક સત્યોનું નિરૂપણ કરનારા, અને પરમાત્મા પ્રત્યે અહૈતુક તથા અપ્રતિહત ભક્તિ પ્રેરનારા વેદોના નિષ્કર્ષરૂપ પુરાણ ગ્રન્થોની ભાવનાની વિશુદ્ધિ વિષે શું કહેવું ? ભગવાન્ વેદવ્યાસ ત્રણે પુરુષાર્થોનું યથાર્થતઃ વિવેચન કરનારા ગ્રન્થોથી પણ પોતાને અકૃત્યકૃત્ય માની, શ્રી પરમાત્માની કલારૂપ અવતારોનું યશોગાન કરવા પોતાના દિવ્ય ગ્રન્થમાં પ્રવર્તે છે. તે પછી ભગવાન્ શ્રી શંકર આદિ આચાર્યો પણ પરમાત્માનું સ્વરૂપ કથન કરનારાં શાસ્ત્રોનેજ અવલંબે છે, વિસ્તારે છે, અને પ્રકાશે છે. આ પ્રણાળે આદર્શ ભાષાના આદર્શ સાહિત્યમાં ઈશ્વર એજ પ્રધાન વિષય છે, અને વિવિધ રીતે તેનુંજ સ્તવન એ ભાવના છે.

પ્રાકૃત ભાષાઓ પણ ગીર્વાણમાતાના ઉત્કૃષ્ટ પથનેજ ઘણે અંશે સ્વીકાર્યો છે. હિન્દી ભાષાના અગ્રગણ્ય કવિ તુલસીદાસ શ્રી રઘુનાથનાં પુણ્યચરિતને સ્વભાષામાં રસમય અને શિષ્ટાચાર પ્રદર્શી વાણીમાં વર્ણે છે. ગુર્જરભાષાના આદિકવિ નરસિંહ તથા કવિવર પ્રેમાનંદ આદિ લેખકો પણ શ્રીહરિનાં યશ વિસ્તારવામાં વાણીનું માહાત્મ્ય માન્યું છે. મરાઠી ભાષામાં તુકારામ આદિની નૈસર્ગિક શક્તિઓ એજ વિષયમાં પ્રેરાઈ છે. વઢી બંગદેશનું પુરાતન બંગીય સાહિત્ય, તેમજ આધુનિક સાહિત્ય પણ પોતાના લોકવિખ્યાત

કવિવર વહે, ઈશ્વરનું ઘટઘટમાં દર્શન કરવાના ઉચ્ચગ્રાહને ધ્વનિત કરી રહ્યું છે.

કાલવલ અને અવિદ્યાવલવશાત્ વિશેષ વિકૃત થયેલી પ્રાકૃત ભાષાઓ પળ આ ઉચ્ચગ્રાહનો કેવલ ત્યાગ કર્યો નથી. ગ્રીસના પ્રજ્ઞાચક્ષુ કવિએ દેવોનાં અનુકીર્તન સમેત તે પ્રજાના ધાર્મિક વિચારોને ઇતિવૃત્ત નિમિત્તે પ્રવોધ્યા છે. યાહુદીઓની ઈશ્વર પ્રત્યેની પ્રેમ-પૂરિત ભાવનાઓ મહાત્મા ક્રાઈસ્ટના શિષ્યોએ સંગ્રથિત કરેલા પુણ્ય-ગ્રંથમાં પરાકાષ્ટાને પામે છે. ઇટાલીનો કવિવર ડેન્ટી, આંગ્લભૂમિનો મહાકવિ મિલ્ટન, તથા અન્ય ભૂમિઓના ઇમર્સન, શૉપનહોર આદિ વિદ્વાનો પળ એજ ઉચ્ચગ્રાહને અવલંબવામાં ઉત્કૃષ્ટતાને સ્વીકારે છે. ચીન, જાપાન આદિનું પુરાતન વાઙ્મય, મહાત્મા કન્ફયુશ્ચસ અને બૌદ્ધધર્મના અનુયાયી સાધુજનોના ધર્મપ્રવોધક અને અર્હતના કીર્તિ-ગીતના ઉદ્ગારોથી ભરેલું છે. ઝંદ, પાહવી, અને અરબી ભાષાઓ પળ પોતાના જગદ્વિખ્યાત ઝંદઆવસ્તા, કુરાન આદિ વંદનીય ગ્રંથો વહે પ્રમુનાજ પેગામને પ્રવોધે છે.

આ પ્રમાણે દૈવી તેમજ માનવી વાઙ્મયના પુરાતન આદર્શનો સહજ સમન્વય વની આવે છે. ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ, એ માનવ-જીવનના પુરુષાર્થ; તે પુરુષાર્થની સમ્પૂર્ણવ્યવસ્થા તથા સિદ્ધિને અર્થે વેદાદિશાસ્ત્રગ્રંથ; તે ગ્રંથોદિત વિદ્યાને સુસાધ્ય કરવા, અને અવિદ્યા તિમિરનું ઉદ્ઘાટન કરવાને સારુ શિષ્ટ સાહિત્ય; અને અ-

પૌરુષેય સનાતન વેદવાક્યને જેટલે અંશે અનુસરે, તેટલે અંશે તે સાહિત્યની યોગ્યતા : આ વિચારશ્રેણિને શાસ્ત્રનું, શિષ્ટોનું, અને અનુભવનું સમર્થન હોવાથી, આ યુગમાં પણ આ પુણ્યભૂમિના સુ-શિક્ષિત જનોને તે આદરણીય છે.

આ વ્યવસ્થા છતાં, યુગપ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલાં અનેક વલ્લો આ વિવેકને નષ્ટપ્રાયઃ કરતાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. વ્યક્તપરિણામ-વતી પશ્ચિમાવિદ્યાના ચક્રથી જેમ ભારતભૂમિના ધાર્મિક, સામાજિક, અને રાજકીય આદર્શોનો હાસ થયો છે, તેમ સાહિત્યની ભાવનાઓ પણ નિમ્નગામી થઈ છે; અને નૂતન ભાવનાઓને પરિણામે વિશેષ રજસ્તમોમય વનતા સામાજિક જીવનની વિકૃતિના પોષક અને સાધક વનતા જતા સાહિત્યથી વિદ્વાનોને અસંતોષ થાય, તે કાંઈ આશ્ચર્યજનક નથી. તથાપિ યુગનું હજી તો પ્રથમ ચરણ છે; તેમાં તો આર્યોના પુરાતન શિષ્ટ આદર્શોનો વિશેષ પરાભવ ચિર-સ્થાયી થવો ઘટતો નથી.

પ્રસ્તાવનાનું એક કાર્ય ગ્રંથના વિષય પ્રત્યે અભિમુખતા પ્રકટાવવાનું છે. આ લઘુ ગ્રંથના વિષયભૂત જ્ઞાનભક્તિવૈરાગ્યવિષે આધુનિક સમયમાં કાંઈક વિશેષ ઉદાસીન દૃષ્ટિ જોવામાં આવે છે. કેટલાકનું સમજવું એમ છે, કે કદાચિત્ આવી આવી વાતોથી સર્વે વીતરાગી થઈ જશે, તો હિંદુસ્તાનની શી ગતિ થશે ? વલ્લી વીજા કો-ઈનું એમ કહેવું છે, કે ભજનમાં અને વિરાગીપણામાં દેશોદય શો થયો ? તથાપિ આ માન્યતાવાળા દેશોત્સુક નાગરિકોને આ કલિ-

યુગના સમયમાં એવી મીતિ અથવા આવી ફિકર રાખવાની વહુ આવશ્યકતા નથી; કેમકે હવે સામાજિક સન્યાસીઓ મનોહર વસ્ત્રા-ભૂષણો સજી, સમાઓ ભરી, ઉત્કંઠાભર્યાં, અને ચક્રમાં ચઢાવનારાં ભાષણો આપવામાં કટિવદ્ધ છે; અને વીજી તરફથી પશ્ચિમાવિદ્યાના સંસ્કારી સાક્ષરો સાહિત્યવૃદ્ધિનું નિમિત્ત કરી વૈરાગ્યનિવારક ગ્રંથો પણ સુલભ અને સંખ્યાબંધ કરી રહ્યા છે; એટલે દેશદાણવાળાઓને વિશેષ વૈરાગ્ય જામી જવાનો ધય નથી.

પરમાત્માની અપૂર્વ મહદ્વિભૂતિરૂપ જે કાલ યુવાનને વૃદ્ધ બનાવે છે, ધરા ધ્રુજાવનારાઓને ધરાના પરમાણુઓમાં લય કરી દે છે, અને જલ ત્યાં સ્થલ અને સ્થલ ત્યાં જલ ક્ષણમાત્રમાં કરી મુકે છે, એ અદ્ભુત નદ, પોતાના મહાન્ સુત્રધારની યોજનાનુસાર, નિરસ્ત-કલુષ પરસત્યનું ધ્યાન કરનારા, માનવ જાતિના આદર્શરૂપ, પરમ-સુખનો અનુભવ કરનારા, અને પ્રાણીઓના અભ્યુદય અને નિશ્ચેય-સ્ને સમ્યક્ પ્રકારે સાધનારા ઋષિ મુનિઓની આ ભારતભૂમિનાં દુર્વલ સંતાનોને હુદ્ર કામનાઓથી લાલાયિત કરે, એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. આપણી આ આર્યભૂમિમાં ધર્મ અથવા મોક્ષને સ્થાને ધન-પ્રાપ્તિ અથવા રાજકીય પ્રવૃત્તિને પરમપુરુષાર્થરૂપ મનાય, પરમાત્માના નિઃશ્વસિતરૂપ વેદપુરાણાદિ આર્ય ગ્રંથોને સ્થાને રજસ્તમોમય આસુરીસંપત્તિપરાયણ ગ્રંથોનો સત્કાર થાય, આર્યોની સુવદ્ધ અને દેશના તેમજ મનુષ્યના કલ્યાણને સાધનારી વલશાલિની સંસ્થાઓને સ્થાને તેમને અસ્તવ્યસ્ત કરનારાં મન્તવ્યોનો પ્રચાર થાય,

અને સાદા ને સરલ જીવનની ઉપાસનાને વડલે કામલોભ અને ધનેચ્છાથી અનેક દિશાઓમાં દોડવાના પુરુષાર્થને ઉચ્ચતર સ્થાન મળે, એ આ યુગમાં સંભવે છે.

આ સર્વ વિપર્યયનો આરંભ અથવા અવિદ્યાની વિશિષ્ટ પ્રગતિ ક્યારથી થઈ, એના નિરીક્ષણમાં તવારીખ તપાસવાની આવશ્યકતા નથી. આ નવું સંક્રમણ આપણામાં પશ્ચિમાધિદ્યાના પ્રસારને આભારી છે. ડ્યારથી વસિષ્ઠ, વ્યાસ, અને વાલ્મીકિને તિલાંજલિ આપી, આપણા વિદ્યાર્થીઓએ વેકન, મિલ, અને સ્પેન્સરની ગુરુદીક્ષા લીધી, ત્યારથી આ નવીન મોહતમસનો આરંભ છે. ભારતવર્ષનાં પુરાતન ઇતિહાસ, વિદ્યા, ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, સમાજવ્યવસ્થા, ભાષા, અર્થશાસ્ત્ર, રાજ્યવ્યવસ્થા, અને નીતિશાસ્ત્રનો જે વિદ્વાનોએ યથાર્થ અભ્યાસ કરેલો છે, તેમને આર્યભૂમિના સિદ્ધગૌરવને વિષે કાંઈ શંકા રહેતી નથી. એટલુંજ નહિ, પણ આધુનિક પાશ્ચાત્ય આશયો, भावना-ઓ, અને વ્યવસ્થાઓમાં કાંઈ નવીનમહત્તા, નવીન સત્ય, અથવા અપૂર્વ દક્ષતાનો ભાસ થતો નથી. આ પ્રસંગે તે દેશોમાં પ્રસરેલા અજ્ઞેયવાદ (agnosticism) અને ઉત્ક્રાંતિવાદ (evolutionism) નો આશ્રય કરનારા સાક્ષરોને સૂચવવાની આવશ્યકતા થાય છે, કે તે વાદોને સિદ્ધાન્તરૂપ માનવા, અથવા સર્વ મનુષ્યોએ સિદ્ધાન્તરૂપ સ્વીકાર્યા છે એમ માનવું, એ વસ્તુસ્થિતિની અન્યથાકલ્પના છે. અજ્ઞેયવાદ તો મલિન હેતુઓથી ઉત્પન્ન થયેલો અને ધર્મને વિસારવા અને સંસારને વિકસાવવાની યુક્તિરૂપ હોઈ, તેની માત્ર ઉપેક્ષાજ

કરીએ છીએ. તથાપિ ઉન્ક્રાંતિવાદમાં તે માલિન્યો ઉપરાંત, અનેક કલ્યાણનાશિની વ્યંજનાઓનો આવિષ્કાર થયો છે. તે સંબંધે ગ્રંથોનું નિરીક્ષણ કરતાં જે પંડિતો તે વાદને સ્વીકારી છે છે, તેમની બુદ્ધિનું ચાંચલ્ય પ્રત્યક્ષ થાય છે. જે વાદને વિષે ભિન્નભિન્ન અનુયાયીઓ તેનાં ભિન્નભિન્ન લક્ષણો (definitions) વાંધે છે, જેની અંતર્વ્યવસ્થા સંબંધે તેનાજ અનુયાયીઓમાં તીવ્ર મતભેદ છે, જેના આદિ પુરુષનાં મન્તવ્યોમાં યુક્તિવિરોધ અને વસ્તુસ્થિતિવિરોધ મનાય છે, જેના કોઈ અનુયાયીનું કોઈ પણ પુસ્તક, તે મતાનુયાયીઓમાં સર્વમાન્ય થયું નથી, અને જે વાદને એક શતક પૂરું થતાં પહેલાં યુરોપની રણભૂમિમાં ગર્જના કરતી, વિષમય વાયુથી પ્રમુનાં મનુષ્યોને જડવત્ કરી દેતી નવીન શોધોએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો છે, તે વાદને કયો વિવેકી મનુષ્ય સ્વીકારે ?

વાસ્તવિક રીતે આપણાં શાસ્ત્રોમાં પ્રદર્શિત કરાણી, સર્વ શિષ્ટ વિદ્વાનોએ પ્રત્યક્ષ કરેલી, અને બુદ્ધિમાન્ મનુષ્યોએ અનુભવેલી સૃષ્ટિક્રમની જે વ્યવસ્થા છે, તેનેજ ઇતિહાસ, સાહિત્ય, તથા અનુમાનની વાસ્તવિક સહાયતા છે. વિકૃતિ એ જગતનો સ્વભાવ છે. જેમ મેઝવેલા દૂધની અમુક સમય પછી અમુકજ સ્થિતિ નિર્ણિત થઈ જાય છે, તેમ જગતનો ક્રમ પણ પરમાત્માની ઈક્ષ્ણાની સાથેજ નિયત થઈ જાય છે. અને નિયતક્રમનું દર્શન ભવિષ્યનાં અનુમાનોની સિદ્ધિવહે સુસ્પષ્ટ થાય છે. સત્વપ્રધાન અને શુભવાસનાઓના વાહુલ્યવાળો સત્યુગ પ્રથમ પ્રવર્તે છે. તેમાં ઈશ્વરાનુગ્રહથી પ્રાપ્ત થયેલું જ્ઞાન અને તેના

સાધનભૂત તપનો વિશેષ પ્રચાર હોય છે. ત્રેતા, તથા દ્વાપરમાં વા-
સનાઓમાં માલિન્યદૃષ્ટિથી, વિચાકલાઓના દુરુપયોગથી, અને
અનૃતના આઘાતથી, ક્રમશઃ અધોગતિ થાય છે. એ નિમ્નગતિ કલિ-
યુગમાં પોતાનું વિશેષ વલ દેખાડે છે; પાશ્વંડ વિશેષ પ્રવર્તે છે;
આસુરીજનોને અનુકૂલતા ખાસે છે; મનુષ્યોમાં દારુણ અને અધર્મ-
પ્રધાન યુદ્ધો થાય છે; પ્રતારણા અને પ્રાણધ્વંસની કલાઓ, અને
તેમનો દુરુપયોગ વધે છે; અને ધાર્મિક તથા નૈતિક અધોગતિ થાય
છે. આ પ્રમાણે આપણા દેશની કાલવલને આધીન અને સૃષ્ટિના
વિકૃતિક્રમને અનુસાર, જે અવનતિ થઈ છે, તેવીજ અવનતિ અન્ય
સર્વ દેશોમાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તે ઉપરથી વિકૃતિના સિદ્ધાન્તને
ઐતિહાસિક અનુભવનું સમર્થન મળે છે; અને તે ડાર્વિન સ્પેન્સર
આદિ તર્કવાદીઓનાં ધર્મહાસાર્થે યોજાણાં શિથિલ વાગ્જાલોથી
અથવા તેમના વલિદાનભૂતજનોના વાઙ્ચાતુર્યથી સ્ખંડિત થતો
નથી. યદ્યપિ કાલ તો વાસ્તવિક રીતે નિર્લેપ છે, તથાપિ વિકાર-
મય જગત્ની નિશ્ચિતકાર્યકારણપરિણામરૂપ અવસ્થિતિને કાલના
સહજ બોધક શબ્દતથા વ્યવહારાય છે.

આપણી અવનતિનો એક અંશ આ કાલવલને આભારી છે;
તથાપિ વીજો અંશ પાશ્ચાત્ય સંસ્કારોના પરિણામરૂપ છે; અને તેની
ચિકિત્સા શ્રમસાધ્ય છે. જેમ સાત્વિકવળો મનુષ્યને જ્ઞાનમાં યોજે
છે, તેમ રાજસી વળો ક્રિયામાં, અને તામસી વળો પ્રયાદમાં મનુષ્યને
પ્રેરે છે. માનુષી સાહિત્યમાં પણ આ ત્રણ પ્રકારનાં વળો વિद्यમાન

હોય છે. રજઃ અને તમઃ તું સત્ત્વવટે અને મલિન સત્ત્વતું શુદ્ધ સત્ત્વ-
વટે હનન કરવાનું વેદવિદો વિધાન કરે છે.

સર્વ કાલે ઉત્પન્ન થતા સર્વ વિષયોના મહાપ્રશ્નોના સમાધાન
અને નિર્ણયમાં શાસ્ત્રોજ પરમપ્રમાણરૂપ છે. ભગવતી ઉપનિષદ્ (મુક્તિ-
કોપનિષદ્) બે પ્રકારના પુરુષાર્થ દર્શાવે છે; શાસ્ત્રિત અને ઉચ્છાસ્ત્ર
અથવા શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ. શાસ્ત્રિતથી પરમ અર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને
શાસ્ત્રવિરુદ્ધ પુરુષાર્થથી અનર્થ ઉત્પન્ન થાય છે. વાસ્તવિક રીતે વે-
દાન્તની દૃષ્ટિએ અવિદ્યાજનિત વાસનાના ફલરૂપ સંસારમાં જીવને
ઈશ્વર, ગુરુ, અને શાસ્ત્રની આજ્ઞા વિના કાંઈ પણ કર્તવ્ય નથી; તે
ત્રણેના પ્રભાવ અને પ્રસાદવટે મનુષ્ય ક્રમશઃ સમ્યક્ પ્રયત્નવટે
જન્મજન્માન્તરથી દુઃસ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ થતા આ સંસારથી તરી જાય છે.
વૈરાગ્ય, વાસનાક્ષય, મનોનાશ, એ સર્વે ધીર પુરુષોને પરમકલ્યાણ
અને આનંદની સિદ્ધિનાં સાધનો છે. ઇટલાજસારુ ભગવાન્ શંકરા-
ચાર્ય વૈરાગ્યને સાધનોમાં અગ્રપદે સ્થાપે છે. તે વૈરાગ્યતરફ અભાવ
એ વસ્તુસ્થિતિના અદર્શનનું ફલ છે. શ્રીમદ્ભાગવતમાં પણ ભગવાન્
વેદવ્યાસ વૈરાગ્ય અને ભક્તિનું માહાત્મ્ય વિસ્તારે છે. કદાચિત્
પશ્ચિમાવિદ્યાના કવલભૂત જનોને પુરાણાદિ શાસ્ત્રમાં અશ્રદ્ધા અથવા
દોષદૃષ્ટિ થાય, તો તે તેમના દૃષ્ટિભેદનું પરિણામ છે. શ્રીમદ્ભાગ-
વત સમાન વલવાન્, સંપૂર્ણ, અદ્ભુત, અને મનોહર ગ્રંથ હજી પૃથ્વી-
માં પ્રકટ થવો વાકી છે. આપણાં શાસ્ત્રો સ્વમહિમાથીજ ધીમન્તોના
નિવાસસ્થાનરૂપ, અને શ્રી સરસ્વતી દેવીની તેજોમય મૂર્તિરૂપ ગર્જી

રહ્યાં છે. એ શાસ્ત્રો બુદ્ધિની નિકપશિલા છે. તેમના પ્રત્યેનું મનુષ્ય-
નું મન્તવ્ય તેના પોતાના અધિકારને સૂચવે છે, શાસ્ત્રની પ્રતિ-
ષ્ઠાને સ્પર્શ કરતું નથી.

પાશ્ચાત્ય દેશોની સર્વ વસ્તુઓ ઉપર મોહ વ્યાપી રહ્યો હતો, તે
સમય હવે ગયો છે; યુરોપના ક્ષલ્લહલ્લતા સુધારાને પળ તોપોના
ધુમાડાની ક્ષાંચ લાગી ગઈ છે; અને આ દેશમાં ક્ષટ સુધરી ગયેલાં
નરનારીઓ પળ પોતાનાં દૃષ્ટાંતોવડે લોકોને ઘટતો અનુભવ અને
શિક્ષા આપ્યાં છે; એટલે મોહદશા તો હવે કાંઈક પલટાઈ છે. હવે
પ્રમાદ ચાલે છે, અને અનિષ્ટ વલ્લો અન્યરુપે દર્શન દે છે. આ દશામાં
વિલાયતી વસ્તુઓથી હિન્દુનું હિત કરનારા વ્યવહારકુશલ નરો
પળ દુનિઆને શુકાવવા ચૂકતા નથી. શાસ્ત્રને વિસરાવવા સાહિ-
ત્યનો પ્રસાર સાધ્યો છે; બુદ્ધિને ભ્રષ્ટ કરવા આચારસ્વંડન યોજ્યું
છે; જુના વિચારોને તોડવા નવી કેલ્લવળીની સામગ્રી રચી છે; અને
ધર્મનો પરાજય કરવા તેના પોષકોની નિન્દા શરૂ કરી છે.

આપણી અવનતિનું દર્શન આપણા શબ્દ પ્રયોગોમાં પળ થાય છે.
આપણા કીર્તિમંત ભૂતકાળના વ્યંજક ‘ભારતવર્ષ’ને સ્થાને “હિંદુસ્તાન”
શબ્દ આવ્યો; “આર્યો” પોતાનું પુરાતન નામ વિસારી અર્થશૂન્ય
“હિંદુ” થઈ બેઠા, અને નામનો મહિમા વિચારી પાશ્વંડીઓ તેને
સ્વીકારી લીધું. જે શાસ્ત્રકથાઓ પ્રત્યેક આર્ય સંતાનને હૃદયનિવાસી
અને જીવનનિયામક હતી, તેના ઉપર કટાક્ષો થવા લાગ્યા; નિષ્ટિત્તિને

સ્થાને પ્રવૃત્તિનો મહિમા ગવાવા લાગ્યો; આર્યજીવનના ઉચ્ચ આદર્શો વિસરાવા લાગ્યા; શિષ્ટોએ વાંધેલી પ્રણાલિકાઓ અને મર્યાદાઓ તોડવામાં ચાતુર્ય મનાવા લાગ્યું; અને શાસ્ત્રવાક્યોના અર્થો પલટાવી તેમનો સ્વેચ્છાનિયોગ શરૂ થયો.

આપણા માનનીય રાજ્યકર્તાઓએ આપણા દેશને સુધારી સર્વાનુભવરસિક કરવાની ઇચ્છાથી પશ્ચિમાવિદ્યા આ દેશમાં પ્રસારી છે. તથાપિ ભિન્ન આદર્શોને ઉપાસનારા ભારતવપને સારું તે યોગ્ય નથી, એ વાર્તાનું તેમનામાંના દક્ષ નીતિજ્ઞોને કાંઈક અંશે દર્શન થયું જણાય છે. દૃશ્યમાન થયેલાં પરિણામોથી તેઓ એમ કલ્પના કરે, કે પાશ્ચાત્ય સાયન્સથી મનુષ્યો ઉપદ્રવકર રસાયનો બનાવતાં શીખે છે, ત્યાંના ઇતિહાસથી રાજ્યસત્તાના પ્રતિપક્ષી થવા પ્રેરાય છે, અને ત્યાંની ફીલ્સુફીથી પાશ્ચાત્ય બુદ્ધિવલ્લની અવમાનનાં કરવાનો આરંભ કરે છે, તો તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. ભારતભૂમિની પુરાતન સદ્-વિદ્યાના પુનઃ પ્રચારમાં પ્રજાનું તેમજ તેમનું હિત છે, એનું તેમને જેમ શીઘ્ર દર્શન થાય તેમ લાભ છે. ધર્મના સાત્ત્વિક સંસ્કારોથી હીન પ્રજા કદી પણ રાજાના યજ્ઞને વિસ્તારતી નથી.

સમયનાં વલનું દર્શન કરતાં પ્રત્યક્ષ થાય છે, કે આપણા સનાતન ધર્મના શિષ્ટ સંપ્રદાયને ઘણા પ્રકારની પ્રતિકૂલતા છે. રાજ્યકર્તાઓએ આપણા ધર્મ તરફ ઢહાપળભરી અનાક્ષેપનીતિ સ્વીકારા છે; તથાપિ પશ્ચિમાવિદ્યા સંપૂર્ણ અંશે પ્રતિકૂલ છે; અને સહાનુભૂતિની

સહાયતા પળ વિપક્ષને છે. આ દેશમાં આવિષ્કૃત કરાયેલાં નવાં યાન્ત્રિક સાધનો પળ પ્રતિકૂલતામાં વૃદ્ધિ કરે છે. નવાં ઉત્પન્ન થયેલા આદર્શો તથા નૂતન વિચારમધાન સંઘશક્તિઓ પળ પ્રતિકૂલ ક્રિયા કરે છે. તથાપિ પ્રતિકૂલતાથી ભયभीત થવાનું નથી; પળ ઊલટું વીર પુરુષોણ સત્ય ધર્મના સંરક્ષણને અર્થે વિશેષ દૃઢતા, દક્ષતા, અને બહુશ્રુતતા સમેત કટિવદ્ધ થવાનું છે. ધર્મના સંરક્ષણના ફલની ગણના વિધાતાથી પળ કરી શકાતી નથી.

જે વિદ્વાનો ધર્મને જાણે છે, તેઓ તેની સર્વભાવે પૂજાજ કરે છે; વળી જે વિચક્ષણ મનુષ્યો પ્રત્યક્ષ અનુમાનાદિ સાધનો વડે નિત્ય અનુભવાતા સંસારનું નિરીક્ષણ કરે છે, તેઓ પળ કલ્યાણને અર્થે ધર્મનાજ વિમલ પથને સ્વીકારે છે. ધર્મને વિષે અનાસ્થાબુદ્ધિ કરવી, એ સ્થૂલદૃષ્ટિનું પરિણામ છે. ધર્મના વલનો વિજય, અને અધર્મનો પરાભવ આપણે પ્રત્યેક સમયે અનુભવીએ છીએ. ધર્મ તે અભ્યુદય તથા નિઃશ્રેયસનો સાધક શાસ્ત્રોક્ત જીવનયાત્રાનો માર્ગ છે. તે પથમાં વિચરવું, અથવા અન્ય માર્ગમાં પ્રવર્તવું, એ મનુષ્યના સ્વભાવને આધીન છે. જેમ. ઈશ્વર મનુષ્યો પાસે આવી પોતાનું અસ્તિત્વ સાચીત કરી આપવાનું ઔત્સુક્ય રાખતા નથી, તેમ ધર્મ પળ મનુષ્યો તેને ન અનુસરે તો તેમને પોતાની પાસે મલ્લ-યુદ્ધમાં આવી જવા આહ્વાન કરતો નથી. ધર્મને અનુસરવું ન અનુસરવું, તે પોતાના હિતાહિતને અર્થે છે. તથાપિ જે પ્રકારની ક્રિયા, તે પ્રકારનું ફલ સિદ્ધ છે. ધર્મનો ત્યાગ કરનારાં મનુષ્યોની અધોગતિ કોણે

જોઈ નથી ? ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈને કુટુંબોની પાયમાલીનાં દૃષ્ટાંતો યોજાઈ છે. ધર્મથી ચ્યુત થયેલા રાજાઓ વિવશ અથવા રાજ્યભ્રષ્ટ થયાની ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરે છે. પુરાતન ઉન્નત ધર્મમાંથી પતિત થયેલા દેશોની પડતી પ્રત્યક્ષ છે. વ્યવહારસાધનાને અર્થે યથેષ્ટ પ્રયત્નો કર્યા છતાં પણ ધર્મવિહીન થયેલો જનસમાજ ક્ષેમને પ્રાપ્ત થતો નથી. લ્યુથરના સમયથી આરંભાઈને જે ધર્મતિરસ્કાર ઇસ્વીસનના અઢારમા શતકાન્તની ફ્રાન્સની રાજ્યક્રાન્તિના સમયના અધર્મમાં પરિણત થયો તેની ક્રમશઃ અભિવૃદ્ધિ જગતના મહાસંગ્રામમાં ફલિત થઈ છે, એ કયા વિચારકથી અજ્ઞાત છે ?

આ વધતી જતી અધોગતિ, આ ધર્મહાનિ, અને આ આચાર-ભ્રષ્ટતાની તરફ ઢાંકપીછોડો અથવા ઉપેક્ષા કરવા જેવું નથી. કર્મ-યોગમાં ઉચ્ચુક્ત વિદ્વાનોની આ ઉન્નત ધર્મમાર્ગના ઉચ્છેદ પ્રત્યે ઉપેક્ષા ઘટતી નથી. કેમકે જે નવાં વલો પોતાનો અધિકાર જમાવવાને તૈયાર થયાં છે, તે સમાજના નાશનાં વીજો છે, એટલુંજ નહિ, પણ ઇષ્ટ વસ્તુઓનો હાસ કરી અનિષ્ટ વસ્તુઓના ચક્રમાં જનસમાજને ફેંકી દેનારાં છે. આ પરિસ્થિતિમાં જેને ईશ્વરે શાસ્ત્રયુક્ત સદ્વિચારો આપ્યા છે, તેમણે તે વિચારોવડે ધર્મસંરક્ષણ કરવું તે કર્તવ્ય છે. આ અળીના સમયમાં, મીઠું મનાવી, હા એ હા મળી, પોતાના ગૃહસંસારને પુષ્ટ કરવાની નીતિને અનુસરનારા પોતાનું કર્તવ્ય વિસરી જાય છે. ઉચ્છેદકોના વિચારો વિશેષ સારા કેમ ન હોય, એ શંકા અસ્થાને છે. કેમકે પ્હેલું તો શાસ્ત્રથી વ્યતિરિક્ત વિશેષ પ્રમા-

ણમૂત કોઈ ધર્મવોધક-કર્તવ્યવોધક ગ્રંથ નથી; અને હોઈ શકે નહિ. અને વીજું, અનુભવમાં પળ, નૂતન વિચારાનુવાહકોના વિચારોના ફલરૂપ તેમનાં સંતાનોનાં ષ્ટાચરણો તેમનાજ હૃદયોમાં અસંતોષ, તિરસ્કાર, અથવા ધિકાર ઉત્પન્ન કરી રહ્યાં છે. કામનાનાં વીજકો-માં અભિવૃદ્ધિ કરી, મલિન વાસનાઓને વધારનારી ધર્મોચ્છેદક પદ્ધતિને સુધારો કહેવામાં હવે લોકો વક્રોક્તિનું દર્શન કરે છે, એ સ્વાભાવિક છે. આ ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થશે, કે ધર્મનાં પોષક વળોનો ઉપયોગ અને એકીકરણ થવાની આવશ્યકતા છે. આપણા દેશમાં ધર્મ-પ્રચારક વિદ્વાનોની વધતી જતી સત્તા એ એક શુભ ચિન્હ છે. વેદાન્ત, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, આદિ વૈદિક સનાતન ધર્મના ગ્રંથો પ્રત્યે વધતી જતી આસ્થા, એ પણ સુચિન્હ છે. વીજી તરફથી ધર્મોચ્છેદકસંસ્કારોનો અભ્યાસ પાઠશાળાઓમાં ચાલુજ છે, તથાપિ ઉચ્છેદક પક્ષનો કોઈ મહાવલ્લવાન્ વિપરીતાક્ષર સાક્ષર કવિનર્મદ પછી તે પક્ષનું સમર્થન કરવા નીકળ્યો નથી, એ પણ અર્થસૂચક વીના છે. હવે ધર્મિષ્ઠ વિદ્વાનોના ઉઠાપોહ પાસે પ્રતિષ્ઠા પામી ન શકે એવા લેંચો લચી કાલક્ષેપ કરવાને સ્થાને સત્તાધીશોની સર્વભાવેન શુશ્રૂષા વડે તેમનો પ્રસાદ પ્રાપ્ત કરી વ્યવહાર સિદ્ધ કરવાનું તે પક્ષ વધારે ઢહાપણમયું ગણે છે. હવે તે વિચારોનો પ્રચાર કરવાને ધીમાં, હલકાં, છૂપાં, અને યુક્તિમયી પગલાંઓ લેવાય છે. તેઓનો એક પણ સિદ્ધાન્ત આર્ય ધર્મશાસ્ત્રોના તીવ્ર પ્રતાપની પાસે પોતાની દૃઢતા જા-લવી શક્યોં નથી. વઢી ગુજરાતી ભાષાનું અગ્નિમપત્ર પરદેશગમનનો

નિષેધ કરનારા, અને પાશ્વંડમતનું સ્તંભન કરનારા વલ્લવાન્ લેખો પ્રસિદ્ધ કરે, એ વાર્તા પણ ગુર્જરભૂમિના ઉજ્જ્વલ ભવિષ્યની આગાહી આપે છે.

જેમ આપણાં પુરાતન ગૌરવનાં યથારુચિ વિવિધ લક્ષણો મનુષ્યો વાંધે છે, તેમ આપણી આધુનિક અધોગતિના અર્થમાં સૌ પોત-પોતાના રુચિવૈચિત્ર્યને અનુસાર યથેચ્છ કલ્પનાઓ કરે છે. વાસ્તવિક રીતે આ બન્ને વિષયમાં વિવિધ હેતુઓનો સંયોગ થઈ અનેકાનેક ભૂલો ઉત્પન્ન થઈ પ્રસરેલી છે. આપણો ઇતિહાસ અને તેની કાલગણનાને જૂઠાં માની, તેને વાઙ્મયની સૃષ્ટિનાં છ હજાર વર્ષમાં યદ્વાતદ્વા ભચ્છી દેવામાં આવ્યાં છે. તેમ કરવામાં આવે, એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી; પણ તેને આપણા દેશના કહેવાતા સાક્ષરો માન્ય કરે એમાં આશ્ચર્ય છે. કોઈ ટીકાકાર કદાચિત્ તેમની દયા જાણી, શોધ-સ્ત્રોત અને તર્ક વડે એવો નિર્ણય થયો છે, એમ કહેવા ઇચ્છે તો તેને ઇટલાજ પ્રત્યુત્તરની આવશ્યકતા છે, કે તેને શોધસ્ત્રોત તથા તર્કો અને તારવેલાં નિગમનો વચ્ચેના યથાર્થ સંબંધનું ભાન નથી. આપણા અર્વાચીન ઇતિહાસમાં કેટલી ગઢવડ થઈ છે, તે દિવસે દિવસે પ્રસિદ્ધિમાં આવતું જાય છે, તો પછી પ્રાચીન ઇતિહાસ કે જેને વિષે યદ્વાતદ્વા તર્કો વાંધવાની, પશ્ચિમાવિદ્યાભ્યાસીને પુષ્કળ અનુકૂળતા મળે છે, તેને વિષે તો કહેવું જ શું ? આપણા પવિત્ર ગ્રંથોમાં પ્રકાશમાન થતા ઇતિહાસને અપ્રમાણ ગણવો, એ તે ગ્રંથોનો તિરસ્કાર કર્યા બરાબર, અને ધર્મનાં મૂલ્યોનું ઉચ્છેદન કર્યા બરાબર છે, એ-

હુંજ નહિ, પરંતુ સત્યના પરમ ઉપાસકોએ માનવજાતિને સ્નેહ, દયા, અને દક્ષતાપૂર્વક આપેલા પુરાતન ઇતિહાસના મહાન દાયभागોને ગુમાવી નાખવા સમાન છે.

આપણાં શાસ્ત્રોમાં મૂર્ત થયેલા ઇતિહાસનું કોઈ પણ અન્ય પ્રજાના ગ્રંથ જોડે સાદૃશ્ય કલ્પી, તેની તુલના કરવાની નથી. વસ્તુતઃ જગત્નો પ્રાચીન ઇતિહાસ તેની સર્વથી વિશેષ બુદ્ધિમતી, ધર્મિષ્ઠ, અને સાત્વિક પ્રજાની પાસેજ સ્વાભાવિક રીતે રહ્યા ગયો છે. શાસ્ત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલો ઇતિહાસ વાસ્તવિક રીતે માનવ જાતિનો ઇતિહાસ છે. મહાભારતના યુદ્ધના નિકટ સમયનો અન્યદેશોનો યત્કિંચિત્ ઇતિહાસ અન્યદેશોની સામગ્રીને આધારે દેલાડવામાં આવે છે, તે પણ આર્ય પ્રજાનાં સંતાનોના દેશાન્તર પ્રસારની જ વ્યંજના કરે છે. મિશ્ર ઇત્યાદિક દેશોમાં સૂર્યની પૂજા હતી, એ પ્રસિદ્ધ છે; બહી ઇરાનાદિ દેશોના પુરાતન ગ્રંથોમાં પણ આર્યોના મૂળ જ્ઞાનરાશિ વેદના વિચ્છિન્નપરંપરાવાળા યથામતિ ગોઠવેલા વિચારોનું દર્શન થાય છે; ગ્રીસ તથા રોમનાં દેવદેવીઓનાં નામાભિધાન તથા કથાઓમાં પણ આપણી પુરાણકથાઓના ભ્રષ્ટરૂપની જ્ઞાંત્રી થાય છે. વાકીનો ઇતિહાસ તો વિશેષ અર્વાચીન છે. જગત્ના પુરાતન કાલના ઇતિહાસનું આપણા જે શાસ્ત્રગ્રંથોમાં વિવેચન છે, તે ગ્રંથોના અભ્યાસવડે તેના આદ્યદૃષ્ટાઓના સત્ય ઉપરના નિર્મલ અનુરાગ અને તેમના ઉદાર, સ્થિર, અને સાત્વિક અંતઃકરણનું દર્શન થાય છે. તેમનાથી વિશેષ યોગ્યતાવાળો વીજો કોઈ પ્રાચીન અથવા

અર્વાચીન લેખક તેમના જેવી ઉન્નત ભાવનાઓ અને આદર્શવાળો દૃશ્યમાન થતો નથી. એટલે એજ નિષ્કર્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, કે શાસ્ત્રોદિત ઇતિહાસને અસત્ય અથવા અશક્ય કહેવામાં જે તર્કનો ઉપયોગ થાય છે, તે યથાન્યાય નથી. વાલી તર્કમાત્રથી સત્યપ્રાપ્તિનો અસંભવ છે.

જ્યારે આપણે સૃષ્ટિના ધીમે ધીમે પલટાતા ક્રમનું નિરીક્ષણ કરીએ છીએ, અને હજારો, લાખો અને કોટિયાવધિ વર્ષો પહેલાં કયા કયા વિભિન્ન સંયોગોમાં જગત્ હશે, તેનું અનુમાન કરીએ છીએ, ત્યારે આપણી શાસ્ત્રકથાઓમાં કાંઈ અસંભવ જેવું જણાતું નથી, એટલુંજ નહિ, પણ તે તે અન્ય પરિસ્થિતિઓમાં તેવા તેવા વિચિત્રજ ઇતિહાસો સંભવે છે એ માન થાય છે. પ્રતિદિન નવતા ધારણ કરતા અવિશ્વસનીય સાયન્સની આધુનિક દૃષ્ટિએ પણ તે કથાઓ અસંભવિત નથી. જેમકે, નિયન્ત્રિત મનના અદ્ભુત વળનું દર્શન થતું જાય છે; શબ્દની પદાર્થોત્પાદક શક્તિ પ્રમાણિત થઈ છે; વાલી ઋણતાને જીવનનું તત્ત્વ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે; પૃથ્વી પહેલાં અતિ ઉષ્ણ દશામાં હતી, એમ સ્વર્ગોલ વેત્તાઓ કલ્પે છે; ઉષ્ણતા પદાર્થનું કદ વધારે છે, અને પદાર્થ શીતલ થતાં તેનું કદ ઘટતું જાય છે, એમ પદાર્થવિચારકો કહે છે. આવી સર્વ વાર્તાઓનું નિરીક્ષણ કરતાં વિશેષ પુરાતન કાળમાં મનુષ્યોનાં સ્થૂલ શરીર અને આયુષ્ય ઘણાંજ વિશેષ હોય, એમ સ્વાભાવિક દેખાય છે; અને તેવાં નિમિત્તે આપણાં શાસ્ત્રોની નિન્દા કરવી એ મેકૉલેની યુગ્યતાનોજ વિભાગ પ્રત્યક્ષ થાય છે.

આધુનિક પ્રવૃત્તિપરાયણ વિષયાભિમુખ પંડિતોએ પુરાણોની જે અવગણના કરી છે, તે વિચારપુરસ્સર કરેલી છે; કેમકે વેદમાં પ્રમાત્માની સ્તુતિ અને યજ્ઞોનાં વિધાનાદિક વિષય હોવાથી, અને ક્ષેપક કહી પ્રતિકૂલ ભાગ ઘર્જિત કરવાથી, જે માર્ગમાં નિષ્કર્ષને દોડાવવો હોય, તે સાચી યોગી રીતે પણ સાધી શકાય છે. સ્મૃતિ-ગ્રંથોમાં પરસ્પર ભેદ છે, અને સમયાનુસાર યુક્તિથી નિર્ણય કરવો જોઈએ, એમ કહી તેમાંથી પણ સ્વસી જવું સ્હેલું પડે છે; પણ પુરાણ-ગ્રંથોમાં તો એના એજ મહાન્ સિદ્ધાન્તો, ઉપદેશો અને આશ્વાસનો વડે એવી દૃઢતાથી, સ્પષ્ટતાથી અને પ્રેરણાશક્તિથી વિસ્તારવામાં આવ્યા છે, કે અર્થનો અનર્થ કરનારાઓને તેમાં અવકાશ નથી. તપ, વૈરાગ્ય, સંસારની અસારતા, વિપત્તિ જનોનો પરિત્યાગ, સન્ત પુરુષોનો સમાગમ, સંન્યાસનો મહિમા इत्यादि भावनाઓને વજ્રલેપ સમાન તે પુણ્યગ્રંથોના શ્લોકે શ્લોકમાં જડી દીધી છે; અને તેનો વિજય પ્રત્યેક પ્રમાણથી સિદ્ધ કર્યો છે.

આ વિચારોને હાનિકર માનવા, એ આપણે આર્યોએ ન કરવા જેવી ભૂલ છે. તે ભૂલનો પ્રસાર આપણામાં થયો છે, એમાં વચ્ચે આપણી ભૂલ ન પણ હોય; કેમકે મનુષ્ય વાલ્મીકી તેનામાં પ્રેરાયેલા સંસ્કારને સ્વભાવતઃ આધીન છે. વચમાં એક સમય એવો પણ હતો, એમ કહેવાય છે, કે જ્યારે આપણું વધુંજ યોગ્ય અને પારકું વધુંજ સારું એમ કેટલાક લોકોની માન્યતા હતી; પણ જ્ઞાત્રવિચારે તે માન્યતાને યથાલાવી નાંચી છે; અને માધ્યમિકો જેમ માને છે

તેમ આપણું થોડું સારું અને એમનું થોડું સારું, એ વ્યવસ્થા પણ વિદ્યાના પ્રકાશ પાસે ટકી શકતી નથી; અને આપણાં પુરાતન શાસ્ત્રોનાજ આદર્શો, વ્યવસ્થા, અને આદેશો ઉત્તમ છે, અને તે સર્વે ઉત્તમ છે, એ સિદ્ધાન્ત સુશિક્ષિત આર્ય વિદ્વાનોનાં અંતઃકરણમાં પ્રતિ-દિન દઢીભૂત થતો જાય છે.

આ સ્થળે આપણી ભારતભૂમિ ઉપર વલ્લભાન્ અસંસ્કારનાર, નિઃશ્રેયસના અવિરત માર્ગરૂપે, અને સરસ્વતીના હૃદયના નિવાસ-સ્થાનભૂત મહાગ્રન્થનું વાઙ્મય સન્માન કરી, પાઠકને ઉન્નતિનાં માર્ગમાં પ્રેરવાનું ઇષ્ટ જણાય છે. સામાન્યતઃ પુરાણોની અર્ચના પ્રથમ કરી ગયા છીએ; તથાપિ તેમાં પણ શ્રીમદ્ ભાગવત, પરમપુરુષાર્થના સાધક તરીકે, આપણાં શાસ્ત્રોનાં ગુહ્ય તત્ત્વોના મંડાર તરીકે, મનોહર કાવ્ય તરીકે, અને હૃદયશાન્તક વૌધપ્રદ પુસ્તક તરીકે એક અદ્વિતીય ગ્રંથ છે. એ ગ્રન્થનો એવો મહિમા છે, કે તે શ્રદ્ધા, ભક્તિ, વૈરાગ્ય અને ધર્મને, અભ્યાસકની ઇચ્છા, વાસના, અને ગર્વિત માન્યતાઓની સ્થાને તેના હૃદયમાં સામ્રાજ્યપદે સ્થાપે છે. તેનો એકે એક શ્લોક બુદ્ધિમાનને વિહાર કરવાનો અતિ મનોહર પ્રદેશ છે, અને સત્પુરુષોને શાન્તિપ્રદ અમૃતની ધારા સમાન છે, એવા કોઈ પણ પ્રશ્નો નથી, કે જેને સારુ ચિત્તશાંતક ઉત્તરો એ મહાસંહિતામાં ન મળે. ધર્મશાસ્ત્ર, ईश्वरभक्ति, તત્ત્વજ્ઞાન, અને આધિભૌતિક, આધિદૈવિક, તથા આધ્યાત્મિક ઇતિહાસ એ ગ્રન્થમાં મનોહર, ભવ્ય, પુંદર, અને પૂર્ણ સ્વરૂપમાં વિકસી રહ્યાં છે. તથાપિ તે ગ્રન્થનો

અંખ્યાસં સંજ્ઞે નથી. જ્ઞાનસ્વરૂપ પરમાત્માની તે વાંઙ્મય મૂર્તિના પ્રસાદને સારું તેની ઉપાસના કરવાની છે; અને યથાર્થ ઉપાસનાને સારું, તેની વિદ્યુત્શક્તિનો આત્મામાં આવિર્ભાવ થવા સારું, અને તેની કલ્યાણકર વાણી ચતુર્વર્ગસિદ્ધિરૂપે ફલિત થવા સારું, સં-સર્ગાન્તરત્યાગ, ગુરુમુખ શ્રવણ, અને દૃઢ અખ્યાસની આવશ્યકતા છે.

અત્રે ઉદ્ઘાટન નિમિત્તે જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તેમાં કોઈની નિન્દા અથવા સ્તુતિમાં તાત્પર્ય નથી, પરંતુ આ ગ્રંથના વિ-ધ્યંભૂત પરમાત્મા પ્રત્યે મનુષ્યોની અભિમુખતા વૃદ્ધિગત થાય, અને તેની તુષ્ટિને અર્થે તેઓ ધર્મમાર્ગને ઉપાસી, પોતે કૃતકૃત્ય થાય, અને જનસમુદાયને ઉચ્ચ માર્ગમાં પ્રેરે, એ અંતરાશય છે. ધર્મ, એ મનુષ્યજીવનની પ્રથમ વસ્તુ છે; અને તેની વિશુદ્ધિથી જીવનની ઉચ્ચતા સિદ્ધ થાય છે. વિવેકીને કોઈ દ્વેષ્ય નથી, સર્વ દેહો પ્રમુખાં મંદીર છે. નાસ્તિકો પણ આસ્તિકોના ભવિષ્યના શિષ્યો છે, અને કાલની અનંતતામાં તેમજ માનવીજીવનના અંતક્ષણમાં સત્યનોજ વિજય છે.

ધૃત્તી આ સર્વ અવનતિનું દર્શન વ્યવહારની દૃષ્ટિએજ થાય છે. જે મનુષ્યો આત્યંતિક ક્ષેમના નિવૃત્તિપરાયણ ધન્યમાર્ગને ઉપાસે છે, તેમનામાં તો સર્વ સત્ક્રિયાઓ ફલિત થઈ છે. માયાજવનિકાનું છેદન કરીને, સંસૃતિના હેતુનો ક્ષય કરીને, બ્રાહ્મીસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને ઉચ્ચુક્ત થયેલા વિદ્વાનને કાંઈ કથનીય નથી; તેનાં તો ચરણ-કમલજ વંદનીય છે.

આ સંસાર ચિત્તની વાસનાથી ઉત્પન્ન થયેલા મોહજાલરૂપ અને અશાશ્વત છે, એ વિચારી, પ્રથમ વિદિત કર્મમાં, અને પછી નિષ્કામ કર્મમાં પ્રવૃત્ત થઈ, શ્રીહરિમાં ચિત્તનું અનુસંધાન યોજી, તત્પશ્ચાત્ શ્રુતિશિરોવાક્યનાં શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસનદ્વારા આત્યંતિક કૈવલ્યપદ પ્રાપ્ત કરવું, એ વિવેકી, શ્રદ્ધાવાન, અને કલ્યાણકામ જનોનું કર્તવ્ય અને લક્ષ્ય છે. વેદનો, શાસ્ત્રોનો, અને મહાત્માઓનો એજ આદેશ છે, એજ ઉપદેશ છે, અને એજ આશય છે. પ્રેરક કાલાત્માએ વ્યવસ્થિત કરેલા માયારૂપ જગત્ની વ્યવસ્થા વિષે ક્લુબ્ધ થવાનો વાસ્તવિક અવકાશ નથી. શ્રુતિભગવતી વિધાન કરે છે તેમ, જે મનુષ્ય સર્વ ભૂતોને પોતાના આત્મામાં જુવે છે, અને સર્વ ભૂતોમાં આત્માનેજ જુવે છે, અને વળી જે મનુષ્ય સર્વત્ર એકજ વસ્તુનું અનુદર્શન કરે છે, તેને શો મોહ અથવા શોક હોઈ શકે ? આ સર્વાધિષ્ઠાન રૂપ આત્મા એજ શ્રેષ્ઠ અને પરમ આલંબન છે; અને તેના સમ્પન્ન જ્ઞાનવટે પરમ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થાય છે. અવિરતને, દુશ્ચરિતને, અશાન્તને, અને અસમાહિતને આ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. અનેક દિશાઓમાં દોડતા મનને જેણે પોતાના અધિકારમાં લઈ લીધું છે, અને જે શ્રદ્ધાયુક્ત નિષ્કામ ધર્મોવટે પરમાત્માના ઉપાસના કરે છે, તે મનુષ્ય પોતાના પરમસ્થાનને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. એ તમઃપર અને આનંદમય સ્થાન નિત્યપ્રાપ્ત હોઈ, કૃતોપાસકને સુપ્રાપ્ય છે. જેનાં પૂર્વપુણ્ય ઉદિત થયાં છે, તે સાધુજનોનો તેમાં અવિરત અને કલ્યાણકર યોગ થાઓ.

૨.

સાંપ્રત સમયે અનેક પ્રકારનાં લિત્તલિત્તયોગ્યતાવાળા જનોથી લખાતાં અનેક પુસ્તકો પ્રકટ થાય છે. સાધારણ મનુષ્યો, અને ચર્ચણ વિદ્યાર્થીઓ, કાંતો જે યદ્યચ્છયા પ્રાપ્ત થાય, તેને વાંચી અવલંબે છે, કે કોઈ વિચક્ષણ આસુરી સાક્ષરની ખતાવેલી રજસ્તમોમય પુસ્તકશૃંખલાને આધીન થાય છે, અથવા કેટલાંક રસીલી નવલકથાઓમાં લોભાઈ, છેવટ “માનસ-શાસ્ત્રના અભ્યાસ” ને નિમિત્તે જાણ્યે-અજાણ્યે, ગર્હિત વ્યંજનાઓને વશ થાય છે. વિધિવત્ શાસ્ત્રાભ્યાસ થોડાજ કરે છે, અને જ્ઞાનનું મુખ્ય સાધન પાશ્ચાત્ય પુસ્તકો ગણાય છે.

વળી આ વધતા જતા સાહિત્ય વડે શુભસંસ્કારપ્રદ શાસ્ત્રો તરફની મનોવૃત્તિ ઓછી થતી જાય છે; અને સત્ય, ધર્મ, અને સમાજવ્યવસ્થાના વિચારો વિવિધ પ્રકારનાં આન્દોલનો પામતાં શિથિલ થતા જાય છે.

ગુર્જરભાષાના સાહિત્યની ભાવનાઓમાં પણ પેઢીવાંના અને લાલના સમયમાં પૃથક્ત્વ દેખાય છે, અને ઉચ્ચ આદર્શોની દૃષ્ટિએ આ સમયને તે યાહુ મદ કરવા દે એમ નથી. પ્રથમ સૂચિત કરેલા સૃષ્ટિકર્માનુસાર કલા વધી છે, વિપય અધોગામિ છે, જે ઉપા કવિ નરસિંહ મહેતાને એમ પ્રત્યોધવા પ્રેરતી છે:—

હઠી અત્યાદમાં અધમ ઉદ્ધારમાં જગતકિસ્તારમાં જોડ પ્રીતિ.

તે ઉપા તત્ત્વામશેષ આધુનિક અગ્રિમ કવિને શૃંગારમાં ઝપટાવે છે. ઉપા કહે છે:—

સુતી રવિ નાયતી સંગે, હુકું બહેલી કંઈ ભમંગે,

જગનનું આંગણું રંગે, પુર હું કાંઈ મલકતી.

કયાં આપણા નરસિંહ મહેતાના સદ્ગુણ વૈરાગ્યને વ્યંજતી અક્ષરાવળી:—

સહું થયું ભાગી જનન, સુખે લજ્યું શ્રીગોપાળ.

અને કયાં આપણા હાલના સહૃદય કવિના વ્યામોહની વિડંબના કરતી લીટીઓ:—

પ્રાણેશ્વરી વૃતિનિ જ્વન સાથ કરી,

કાંઈ પ્રયાણ મુજ સગ ભવાટવીમાં.

અથવા અન્ય ટીકાકાર કવિની નવીન આદર્શ પ્રકટાવતી શબ્દરેખાઓ:—

અહો ફરે છે રવિ આસપાસ, છાયા ફરે ન્યાં વચમાં પદાર્થ.

પ્રદક્ષિણા એ પ્રિય કેરી સર્વે, ક્યાં હું ફરું રે ? તુજવિણ મધ્યે ?

જુના લોટા પ્રાણના ઇશ્વર પરમેશ્વરને માનતા અને વંદના તેની કરતા; હવેના પ્રખર સાક્ષરો પ્રાણેશ્વરીની પ્રદક્ષિણાના પ્રણયપથને પ્રસારે છે.

પુરાતન આદર્શમૂલ અન્ય સાહિત્ય નથી એમ નથી, પણ તેના ઉપાસકોનાં પુણ્યદર્શન દુર્લભ છે. કદાપી પોતાની અને જે સમ્મિતીને તેં અવલંબે છે તેની પિછાન આપતાં વૈરાગ્યના પુરાતન આદર્શને અભિનંદે છે:—

નહાંથી જે થયું ખાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !

હમે તો ખાકની મૂઠી ભરી રાજ યનારાઓ !

આવા કવિવરને ભવભૂતિસમ અમંતોપ અને એકાકિત્વની વ્યંજનાના સૂરમાં ન્યાં બોલવું પડે એવી ભૂમિને પ્રણામ કરી પ્રયાણ કરવાનું જાણે ઉચિત ધારી એ કવિ કાળજીવનિકાની પાછળ અદસ્ય થઈ ગયો છે.

ધર્મવિષયક વૈરાગ્યબોધક અને ભક્તિપોષક કાવ્યસરિતાનું વહન તો અપ્રતિહતજ છે. તથાપિ તેનાં સહ, બળ, વીર્ય, અને ઓજસૂને સમયનો ધક્કો લાગ્યો છે. આ અંથ તે સરિતાનો યથાશક્તિ પોષક થાય એવી ભાવના છે.

મહારાં વિદ્યમાન પૂજ્ય માતા ગં. સ્વ. જસબાએ રચેલાં કાવ્યોનો આ સંગ્રહ યોગ્ય પ્રકાશિત કરતાં સાત્વિક વિચારોનાં પુણ્ય આંદોલનોની પ્રગતિમાં સહાયભૂત થવાનો આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. આ કાવ્યોમાંનાં ઘણાંખરાં મહારા પૂજ્ય પિતાની હયાતીમાં, અને બાપીનાં થોડાંક, પાંચેક વર્ષ પૂર્વે તેમના વિદેહ થયા પછી રચાએલાં છે. કાવ્યલેખનની શરૂઆત લગભગ વીસેક વર્ષ ઉપર થઈ હતી. આ સમયે દૈવવશાત્ અનુકૂલતા બની આવતાં લેખકની સહાનુભૂતિ અને સહકારિતા વડે આ સંગ્રહ પ્રસિદ્ધિમાં આણાયો છે. અત્ર પરિકીર્તિત શુભ સંસ્કારના પોષક અને નિવાસભૂત મહારા પિતાનું યશઃશેષત્વજ માત્ર ઝાનિકર છે; તથાપિ જીવજીદિનું વાસ્તવ યાથાર્થ ઇશ્વરસંકલ્પના યાથાર્થમાં લીન થાય છે.

આ અંથના વિષયનાં શુભ બીજકો, સ્વાભાવિક રીતે તરૂણાવસ્થામાંથી

લેખકને પ્રાપ્ત થયાં હતાં. તેમના પિતાનું વિશુદ્ધ, ધાર્મિક, અને સદ્-
 વિચારશીલ જીવન તેમની આ પુત્રીમાં સવિશેષ પ્રતિબિમ્બિત થયું હતું.
 શ્રદ્ધાળુ પુત્રીને પાસે બેસાડીને, તેઓ જ્ઞાનભક્તિની અનુભવની કૃત્રીઓ
 બતાવતા, અને તેમની ભાવનાથી પ્રસન્ન થઈ, ધર્મની અભિવૃદ્ધિના વિષ-
 યમાં વિશેષ પ્રયાસ કરવા કહેતા. એ પ્રકારનું આશિર્વાચન અથવા અનુસા-
 પણ આ કાવ્યો રચવામાં પ્રેરક થયેલ છે. તે પછી મધ્યમ અને પ્રૌઢા-
 વસ્થામાં શિષ્ટગુરુપરંપરાદ્વારા પ્રાપ્ત કરાયેલા સવિશેષ જ્ઞાનભક્તિવૈરા-
 ગ્યના સંસ્કારોની આ ફલાકૃતિ, પ્રભુનાં બાળકાને ઇશ્વરગુણગાન નિમિત્તે
 સત્પથમાં પ્રેરવા યોગ્યએલી છે. આ સ્થળે એટલું કહેવું ખાસ આવશ્યક
 છે, કે લેખક ઉચિત સ્થળે ઉલ્લેખ કર્યા પ્રમાણે, કાવ્યલેખનની યથાવત્
 સાક્ષર સામગ્રી એકત્ર કરી આ પ્રયાસ આરંભાયેલો નહોતો, અને શ્રી
 હરિનાં યશસ્વીર્તન કરવામાં તે સામગ્રીનો સમન્વય કરવાની જાળબાંધમાં
 પડવાનું તેમણે ઉચિત ધાર્યું નથી; અને વાચક પાસેથી ધન્યવાદ પ્રાપ્ત
 કરવાની સકામતા ન હોતાં, આ બિનતાને સારૂ ક્ષમાયાચના પણ રહેતી નથી.

આ ગ્રંથના મંગળાચરણમાં નીચેના શ્લોક વડે ગ્રંથના વિષયનો
 નિર્દેશ કરેલો છે:—

ૐબ્રહ્મણો યજ્ઞો ગીતં હરેરદ્ભુતકર્મેણ: ।

નિરાલમ્બસ્ય દેવસ્ય પ્રાજ્ઞનિઃશ્રેયસાય વૈ ॥

પ્રણવરૂપ બ્રહ્મ, જે અદ્ભુતકૃતિવાળા શ્રીહરિથી ભિન્ન નથી, અને
 જે નિરાલમ્બ શ્રી મહાદેવનું સ્વરૂપ છે, તેમનું સમજી મનુષ્યના નિઃશ્રેય-
 સને અર્થે અત્રે યજ્ઞગાન કર્યું છે. પ્રાજ્ઞ, તે સુપુષ્ટિ દશાનો અભિમાની
 જીવ છે; કેન્દ્રકાર, તે વાણીનું બીજ છે; હરિહરબ્રહ્મા એ ત્રિપુટિનું વાસ્તવ
 એકય છે; ઇત્યાદિ ભાવ છે. તપ એ ભગવાનનું હૃદય છે, ધર્મ એ આત્મા
 છે, અને અનપાયિની ભક્તિ શ્રીહરિની સાક્ષાત્ શ્રી છે; માટે આ વિષયોના
 વિવેચનનો ઇશ્વરગુણગાનમાંજ સમાવેશ થાય છે.

આ ગ્રંથનાં વિવિધ પદોના સરસતાને અર્થે વિભાગ કરી દીધા છે. સ્વાનુભવકથનાત્મક પ્રધાન પદો પહેલાં મૂક્યાં છે. તે પછી પ્રભાતીયાં, પછી ગરખીઓ તથા બોડકણાં, પછી વ્યવહારરૂપર્થી કાવ્યો, તે પછી તિથિ આદિનાં પદો, અને છેવટે હરિલીલાવર્ણનાત્મક મ્હોટાંનાનાં પદો મૂકી, શ્રી દારિકેશના નિરાજનવડે ઉપસંહાર યોજ્યો છે. આ સર્વ ગીતામાં મ્હને કેટલાંક સુંદર, કર્ણપ્રિય, ભાવબોધક, અને હૃદયસ્પર્શી દેખાયાં છે. કેટલીક પંક્તિઓ તો પ્રાસાદિક કાવ્યસરિતાની ઝાંખી કરાવે છે. ગેયત્વ પ્રધાન છે. માનવજીવનના દુર્લભ ક્ષાભને ઉદ્દેશી લેખક નિદ્રાના અભિમાની જીવાને મંજોર છે :—

તમે સમરોને સીતારામ, અવસર નહિ આવે;

આતો સુધર્મ વણસે કામ, આગળ નહિ કાવે.

તમે

વળી ઇશ્વરભજનનું કૃણ દેખાડે છે:—

ભજનયત્રી તો ભવભય નાસે, પૂરણ જ્યોતિ પ્રકાસેરે;

તેજને દેખી તિમિર નાસે, અનેક એક પ્રકાસે. અવસર નહિ આવે.

વળી પ્રગતિના મહામોહથી પ્રવૃત્તિમાં પચેલા કલ્પિયુગના જીવને સાવધાન કરે છે:—

ખટપટમાં આવરદા બશે, સમજવિના ક્યમ શાન્તિ યારો;

વસે રામ હૃદયે તેને વિસાર માં રે.

તે પ્રભુના વાહ્મનસંગોચર સ્વરૂપને અવધાંબી દૃષ્ટતત્ત્વની દૃષ્ટિએ નિશ્ચય કરે છે:—

શ્રુતિ સ્મૃતિઓ સાન કરી રહી શાન્તિ જો;

નિર્મળ નિરખી તત્ત્વરૂપ નિશ્ચે ક્યું;

પણ વાણીના વિવિધ પ્રકારે વાદ જો.

દેહની અનિત્યતા, જેને પરિણામે મનુષ્યની આ આપાતરમણીય ખાજીનું મૂલ્ય શૂન્યવત્ થઈ જાય છે, તેને સંભારતાં કહે છે:—

શું જતન કરે, જન્મ્યું તે જશે રે પળમાંહે પડી;

કપન્યું તે અળસારો, રાખ્યું નહિ રહે તે તો અરધી ધડી.

કર્મનો મર્મ ખતાવતાં, તત્પ્રણિધાનરૂપ ગંભીર આદેશ કરાય છે:—

મિથ્યા સમય ન કહારીએ, કાળ કાળ વિશાળ;

જસ બને જગદીશને, જીતવી જગ જાનળ.

શાસ્ત્ર પ્રત્યેની દૃઢ શ્રદ્ધા પાઠકના અંતઃકરણમાં રેડવાનું પદ નીચેની પંક્તિઓથી શરૂ થાય છે:—

શાસ્ત્રથી સુખ થાય છે, વળી શાસ્ત્રથી દુઃખ નય છે;

આધાર શાસ્ત્રે સુખનો, ધીમન્ત તેને ધાય છે.

કેટલાંક પદો લેખકની અંતર દશાને પ્રકટ કરે છે, અને તેમાં અપૂર્વ અને જીવનનિયામક ક્ષણોના મંચારનું જ્ઞાન થાય છે:—

લગની લાગી રે નંદલાલશું, મટયા મનના ઉચાટ;

દૃષ્ટિ કંઈ ત્યાં દયાળ છે, મૂક્યો માયાનો ઠાક. લગની.

તેમજ:—

ભાઈ સર્વસ્વ હરિ તમે સ્થામ, કહોને પ્રભુ ક્યાં જઈએ;

કાંઈ કાલો ન સૂઝે કામ, કહોને હરિ ક્યાં જઈએ.

ઘણા દહાડા ગોવિંદ રહ્યા દૂર, કહોને પ્રભુ ક્યાં જઈએ;

ભળ્યા ત્યારે ભાસ્યા ભરપૂર, કહોને હરિ ક્યાં જઈએ.

વળી કહે છે:—

ભગવત્ ભય ભાગ્યો રે, ભવની તો બ્રાન્તિ ગઈ;

તત્ત્વને તો તપાસ્યેરે, સૃષ્ટિ સર્વે શ્રી હરિ યઈ.

ભગવત.

પ્રભાતીયાં બહુધા નરસિંહ મહેતાનાં મનોહર પદોની ઢખનાં છે. આ સ્થળે એ પણ કહેવું આવશ્યક છે, કે લેખકને પિંગળ આદિ સાહિત્ય વિષયક ગ્રંથોનો અભ્યાસ નહિ, તથાપિ જુના ગુર્જર કવિઓ, જેમનાં કેટલાંક પ્રસિદ્ધ પદો ગુર્જર નારીઓનો અમૂલ્ય દાયભાગ છે, તે કવિઓનો સવિશેષ દીર્ઘકાળ પર્યંતનો પરિચય લેખકને તેમની લેખનશૈલીનું સ્વરૂપ નિશ્ચિત કરવામાં સ્વાભાવિકરીતે કારણભૂત થયેલ છે. પ્રભાતીયાંમાંનાં ઘણાંખરાં ન્દાનાં, બોધક, અને સુંદર છે; અને તેમાં ગુજરાતના પવિત્ર ધામ ડંકપુરમાં શ્રી દારિકેશ પધાર્યાની ક્યાનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે. તે

પછી ગરબીઓ છે. આમાં વિવિધ વિષયો છે, તથાપિ સ્વાનુભવરસિક પંક્તિઓનાં ઉદાહરણ થસ થશે. જીવને પ્રબોધતાં, લેખક નવી નવી યુક્તિઓ, નવી નવી પ્રવૃત્તિઓ, અને નવા નવા તર્કોને વિરૂપ કરે છે:—

જન જગમાં કાંઈ જુક્તિ કરી રહ્યા, પણ પામ્યા ન શાન્તિ કે સુખ,
એવું માયા રૂપ, ભજીએ રામ ભાવથી,
દયા કરીને કહે દયાનિધિ. મહારી માયા તણે નહિ તાગ,
છમે નહિ પાગ, ભજીએ રામ ભાવથી.
અંતરમાંહી દીપક અજવાળજે, જેથી તીવ્ર તિમિર ટળી જાય,
રીઝે મનરાય, ભજીએ રામ ભાવથી.

વળી કહે છે :—

સગુણ નિર્ગુણ બ્રાન્તિરે છોડો, એક વિષે ઉભય લક્ષ્ય જોડો,
તત્ત્વ નિહાળી તર્કને તોડો, મનુષ્ય દેહે મોક્ષનો લાભ લધો.

વ્યાવહારિક બોધાત્મક કાવ્યોનો વિષય સંસારને વિશેષ સ્પર્શે છે, તથાપિ કોઈ જનોને તે પણ વિશેષ લાભપ્રદ થાય છે, એમ વિચારી તે રાખ્યાં છે. તિથિ મહિના આદિનાં પદો આપણા જીવના માનનીય કવિઓની પરંપરામાં લખાયેલાં છે. તે પછી છેલ્લાં શ્રી હરિની કલા રૂપ અવતારોની લીલા વિષયક કાવ્યો છે. તેમાં વૈષ્ણવ જનોના અતિપ્રિય દશમસ્કંધના પૂર્વાર્ધનું સંક્ષિપ્ત અનુકથન છે. વામનાવિર્ભાવનું પદ પણ તેજ લયમાં લખાયેલું છે. શ્રી દ્વારિકા અને શ્રી રણછોડરાયનાં પદોમાં યાત્રાનાં તે તે પૂજનીય, ચિંતનીય, અને રમણીય ધામોની નિર્મળ કીર્તિ ગાઇ છે. વાચકને લાગ્યેજ કહેવાનું રહે છે કે લેખકના પિતા શ્રી ડંકપુરવિરાજિત શ્રી રણછોડરાયના ચરણકમળના ભાવિક ભક્ત હતા; તે પરંપરાપ્રાપ્ત શ્રદ્ધાભક્તિનું દર્શન તે પદોમાં થાય છે.

આ કાવ્યોની શબ્દશક્તિમાં સર્વિશેષ પરિવર્તન ન થાય, એટલા સારૂ એ મૂળ લખાએલાં તેમજ રાખવા તરફ બહુધા લક્ષ્ય રખાયું છે. માત્ર કોઈ કોઈ સ્થળે લેખકની સહાનુભૂતિ સમેત આવસ્યક અથવા ઉપયુક્ત ફેરફાર

કર્થો છે. પદ્યો વિશેષતઃ રાગની પદ્ધતિએ લખાએલાં હોવાથી માત્રમેળ અથવા અક્ષરમેળ મેળવવા આવશ્યકતા ગણી નથી; અને લેખકની સૂચનાનુસાર રાગનાં દૃષ્ટાંતો ઉપર મૂક્યાં છે. વળી ખીન્ન પદ્યોમાં પણ અંગીકૃત વ્યવસ્થાને અનુસરી, તેને મળતા છંદોની ચાલ લખવાની શિથિલ રીતને માન આપ્યું છે. કોષ કોષ સ્થળે ગીર્વાણભાષાના ઉત્કૃષ્ટ ગ્રંથોમાંથી સમાન વિચારોનાં સૂચક વાક્યો નિવેદન કર્યાં છે, કે જેથી વાચકના હૃદયને, શુદ્ધિને અને આત્મગૌરવને પુષ્ટિ મળે.

આગળ સૂચિત કર્યાં પ્રમાણે આ ગ્રંથનો વિષય ઉત્કૃષ્ટ છે. તેને કેટલી યથાર્થતાથી, અને કેટલાં રસ, શક્તિ અને સૌંદર્યથી પ્રકટ કરી શકાયો છે, તે જોવાનું કાર્ય સદ્વિદ્યાના ગુણુષ્ઠ પડિતાનું છે. વળી, ગુર્જરસ્ત્રીની કૃતિ તરીકે, ગુજરાતી કાવ્ય તરીકે, અને વિચારપ્રબોધક ગ્રંથ તરીકે, આ ગ્રંથનું ગુર્જરભાષામાં ક્યાં અને કેવું સ્થાન છે, તેની પરસ્પર માન વડે તુલના કરવી, એ કાર્ય સાહિત્યના સાક્ષરોનું છે. વૈરાગ્ય, હરિકીર્તન, અને જ્ઞાનનિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવાના આદેશને હૃદયંગમ કરી માનવજન્મના સાદ્-ત્વને સાચું ઉઘડતે થવાનું કાર્ય ભાવિક શ્રદ્ધાળુ જનોનું છે.

શેષમાં બ્રાહ્મણના પુરાતન આદર્શાનુરૂપ સર્વેનું કલ્યાણ, સર્વેનું નિરામયત્વ અને સર્વેને ભદ્રદર્શન થાઓ એ આશિર્વાચનવડે વિરમીએ છીએ.

અમદાવાદ.

વિજયાદશમી, શકે ૧૮૩૭.

જયેન્દ્રરાવ ભગવાનલાલ.

પરિશિષ્ટ ૧.

લેખનપદ્ધતિ અને ભાષા.

ગુજરાતી શબ્દોની નોંધણીની આધુનિક અવ્યવસ્થિત દશામાં, તે સંબંધે કાંઈક કહેવાનું પ્રાપ્ત થાય છે. કદાચિત્ કોઈ પ્રજ્ઞાચક્ષુ સાક્ષર સ્વકલ્પિત વ્યવસ્થાને સર્વનિર્ણિત વ્યવસ્થા માને વા મનાવવા મથે, તો તેથી વ્યવસ્થાસિદ્ધિ માન્ય થઈ શકતી નથી. વિવિધ વિચારશ્રેણિઓનાં નોંધણીની વ્યવસ્થા સંબંધે વિવિધ મંતવ્યો એક સિદ્ધ વ્યવસ્થાનો અભાવ સૂચવે છે; અને તે અવ્યવસ્થાનું દર્શન વિવિધ પ્રકારના લેખકોના અંગેની નોંધણીની તુલના કરવાથી સહજ જળી શકે છે; અને તે ભેદોની તીવ્રતા તે તે પક્ષોના ધુરંધરોના તદ્વિષયક લેખોની તીક્ષ્ણતાનાં પ્રત્યક્ષ થાય છે. વાસ્તવિક રીતે આપણી ભાષાની નોંધણી સંબંધે અવનવા તર્કો કરી નવનવી વ્યવસ્થાઓ વિગેના વાદવિવાદોમાં વિશેષ કાલસ્રોષ કરવો એ પ્રાકૃત ભાષાઓની ઉત્પત્તિ, સ્થાન અને કાર્યની ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અનુપયુક્ત છે. પરમ પુનીત દેવભાષાની અદ્ભૂત અને અમાનુષીય વ્યવસ્થિતિ વિદ્વાનોને સુવિજ્ઞાત છે. તે ભાષા જેમ આધુનિક આર્ય સંતાનોના હૃદયમંદિરની જીવન્ત ભાષા છે, તેમ આપણા પૂર્વજોના ગૃહસંસારની જીવન્ત ભાષા હતી. તેમાંથી સૃષ્ટિક્રમના વિકૃતિ (degeneration) ના સ્વાભાવિક નિયમાનુસાર, શુદ્ધિ, સંસ્કાર અને પ્રયત્ન આદિનાં માંઘને લઈને વિકાર થતાં, પ્રાકૃતનો જન્મ થયો. આ પ્રકારની ગતિમાં સરલતા અને શિથિલતાનાં ધોરણોને વિશેષ સ્થાન પ્રાપ્ત થયેલું જણાય છે; અને તેને પરિણામે જીજ્ઞંસુઓનાં અનુસંધાનથી કાલક્રમે અનેક પ્રાકૃત ભાષાઓ સ્થિતિમાં આવી છે. આ પ્રાકૃત ભાષાઓ સંસ્કૃત ભાષાથી અવનતિક્રમમાં ઘણે અંશે વિકૃત થયેલી હોવાથી વિદ્યાના ઉન્નત આદર્શને સ્વીકારનારા વિદ્વાનોમાં સુસ્થિર પ્રતિષ્ઠાને પામવા સંભવ નથી. વળી આદર્શ ભાષાના વિશુદ્ધ શબ્દો નોંડે એકીકરણ થતા મુઘી, પ્રાકૃતરૂપ પામેલા શબ્દોની દશામાં પરિવર્તન થયા કરે, એ સંભવિત છે. અર્થાત્ પ્રા-

કૃત ભાષાઓની સિદ્ધવ્યવસ્થા અલ્પકાલીન અથવા એકદેશીય જ હોઈ શકે. બીજી તરફથી આધુનિક જનસમુદાયની અસર ભાષાઓમાં કાંઈ નવી વ્યવસ્થા સર્વમાન્ય કરવા તરફ થોડીજ છે; કારણ કે વિવિધ બજા વિવિધ પક્ષમાં જનસમૂહને ખેંચે છે. અને પ્રમાણપુરૂષોની મુખ્યા લિન્ગ લિન્ગ દષ્ટિએ લિન્ગ લિન્ગ છે. આ વસ્તુસ્થિતિ જોતાં, પ્રાકૃત ભાષાઓ વ્યવહાર સિદ્ધિને અર્થે સામાજિક ઉપયોગને સાંરે ઉદ્દિષ્ટ થઈ છે, તે સ્થાન તેમને સાંરે યોગ્ય જણાય છે. વળી આ વિવેકપરંપરાને અનુસરતાં, જનસમાજના સામાન્ય વ્યવહારમાં અને સામાન્ય સાહિત્યમાં યથાનુકૂલ સરલતા કરી આપવી, એ પ્રાકૃત ભાષાનું કર્તવ્ય બને છે. સાધારણ જનોને સાધારણ ભાષામાં સમજાય તેવું સમજાવવાનું પ્રાકૃત ભાષાઓનું કર્તવ્ય છે. દૈવી સંસ્કૃત ભાષા જેવી સુવ્યવસ્થિત, ગંભીર, પરિપૂર્ણ, સિદ્ધપ્રયોગવતી, ચારસર્વાંગી, નિયતશબ્દાર્થયુક્ત અને ઉત્કૃષ્ટસાહિત્યનાનિવાસસ્થાનભૂત ભાષાનાં પૂણ્યદર્શન કરવાનું જેમનું સૌભાગ્ય છે, તેમને અનેકાનેક પ્રાકૃત ભાષાઓના મહોદધિઓને મથીને ઉપરોક્ત સર્વ પ્રકારના ગુણો એકત્ર કરવાનો પ્રયાસ ભગીરથયત્નજ નહિ, પરંતુ અનુપયુક્ત યત્ન જણાય એ સ્વાભાવિક છે. દેવભાષાના હાસની જોડે આપણા ધર્મનો, અભ્યુદયનો અને આયુષનો ક્ષય સંકલિત છે. અને તેના વિજય અને માહાત્મ્યની સાથે આપણું પ્રજાકીય યોગક્ષેમ પણ અલેદ્ય તંતુઓ વડે સંગ્રથિત છે.

આ ઉપરથી પ્રાકૃત ભાષાઓ પરત્વે મુખ્યતઃ ત્રણ નિયમો બહુ અંશે સ્વીકાર્ય જણાયા છે.

૧. પ્રાકૃત ભાષાઓ ગીર્વાણ ભાષા સંસ્કૃતને આદર્શરૂપ રાખે.

૨. પ્રાકૃત ભાષાઓને સુસાધ્ય રાખવી.

૩. વાવનીય પ્રયોગોના હાસ થવા દેવો.

આ ત્રણ મર્યાદાઓ અનુક્રમે ભાષાની વિશુદ્ધિ વધારવા, સરલતા રાખવા, અને અશુદ્ધિ ઘટાડવામાં સહાયભૂત થાય તેવી છે. હવે કાંઈ કાંઈ

પ્રાકૃત ભાષાઓ દેવભાષા સાથે ઐક્યને પામશે કે કેમ, તે પ્રશ્નને આદર્શ ભાષાને આદર્શ તરીકે સ્વીકારવાની યોગ્યતા બેડે સંબંધ નથી. વળી આવા પ્રકારની ભાવનામાં પ્રાકૃત ભાષાઓની વિશુદ્ધિ, અને પ્રગતીય ઐક્યની અભિવૃદ્ધિનો સંભવ ઉત્પન્ન થાય છે. ઉપરાંત વિચારપરંપરા ઉપરથી વિચારશીલ વાચકને જાણાયું હશે, કે સંદિગ્ધ નોંંણીમાં વિકલ્પનો સ્વીકાર આપણી ભાષાને અનુકૂળ નહિ, પરંતુ આવશ્યક છે. વળી ઉચ્ચારમાં પ્રાન્તિક, સામાજિક, અને ગ્રામ્ય ભેદો પણ અનેક છે. શિષ્ટ લેખોનો નિર્ણય કઠિન છે; તે ઉપરાંત તેવા વિવિધ લેખોની નોંંણીમાં ઘણો ભેદ છે. આ બધાં નિમિત્તો સ્થિર વ્યવસ્થાને અપ્રાપ્ય કરનારાં છતાં, ભિન્ન ભિન્ન ધોરણોનું તારતમ્ય સ્વીકારી સૃષ્ટિના બીજા પદાર્થોની પેઠે, નોંંણીની પદ્ધતિનું પણ તારતમ્ય સ્વીકારવું શક્ય છે. તથાપિ આ પરિસ્થિતિમાં શું નોંંધએ, તેના નિયમ બાંધવા કરતાં શું છે તેનો વિવેક કરવો, એ સામ્બીય પદ્ધતિની દૃષ્ટિએ ઉપયુક્ત છે. એ રીતે નિરીક્ષણ કરતાં, આધુનિક વસ્તુસ્થિતિનો નીચે પ્રમાણે વિવેક બની શકે છે:—

૧. અ. સંસ્કૃત શબ્દોની નોંંણી મૂલ પ્રમાણે ઇષ્ટ ગણાય છે.

આ. તથાપિ ઈ, ઉના ધ્વસ્વદીર્ઘત્વ પરત્વે, હલન્ત પરત્વે, અને ઉખાક્ષરો ઈલાદિ પરત્વે વિકલ્પ ચાલે છે.

૨. અ. પ્રાકૃત રૂપ પામેલા શબ્દોની નોંંણી સંસ્કૃતને અનુસરતી કરવી ઇષ્ટ ગણાય છે.

આ. અથવા તેમાં પ્રતિબંધક સતે શિષ્ટપ્રયોગાનુસાર કરાય છે.

ઇ. અથવા સરસતાથી ઉચ્ચારાનુસાર કરાય છે;

ઈ. અથવા ઉચ્ચારપરંપરા વિભિન્ન સતે વિકલ્પ ચાલે છે.

૩. ઉચ્ચતર લેખક આ નિયમોને અનુપૂર્વશઃ અધિકારી પરત્વે સ્વીકારે છે.

(સ્પષ્ટિકરણ:—અન્યદેશીય સંસ્કૃતેતર સર્વ ભાષાઓ વિશિષ્ટ વિકૃત

થએલી પ્રાકૃતજ હોવાથી ઈત્રિજ આદિ ભાષાના શબ્દો સંબંધે વિશિષ્ટ જોજના આવશ્યક નથી.)

આ વિવેક અનુસાર સર્વ શિક્ષિત લેખકોની લેખનપદ્ધતિને સ્થાન મળે છે; તેમનો તિરસ્કાર થતો નથી; તથાપિ જે નિયમને જે વધારે અવલંબે, તે ઉપરથી તેની તદ્વિષયક કક્ષા અને પંક્તિ નિર્ણયિત કરાય છે.

પરિશિષ્ટ ૨.

વૈદિકસનાતનધર્મમાર્ગનું દિગ્દર્શન.

આપણા શાસ્ત્રપ્રતિપાદિત વૈદિકસનાતનમાર્ગના સિદ્ધાંતો પરત્વે ધણાનું અજ્ઞાન વિચારતાં તે સિદ્ધાંતોનું એક દિગ્દર્શન ઉપયોગી જણાય છે.

વિચારવાન મનુષ્યો તરીકે આપણી પાસે એ મુખ્ય પ્રશ્નો આવે છે કે આપણે કર્તવ્ય શું છે? આપણે ઉપાસનીય કોણ છે? અને આપણે જ્ઞાતવ્ય શું છે? આનો પ્રથમ ઉત્તર એ મળે છે કે અનાદિઅવિદ્યાથી યુક્ત પુરૂષને પોતાની મેળે જ્ઞાન સંભવતું નથી એટલા સારૂ અન્ય તત્ત્વનો જ્ઞાતાજ એનો જ્ઞાનદાતા થઈ શકે છે; અર્થાત્ ગુરૂદ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તથાપિ તે જ્ઞાન વિશ્વસનીય હોવાને સારૂ સર્વજ્ઞ પાસેથી શિષ્ય પરંપરાદ્વારા પ્રાપ્ત થયેલું હોવું જોઈએ. આણું જ્ઞાન ઈશ્વરે આપ્યું હશે કે કેમ તે શંકા થતાં એમ ઉત્તર મળે છે કે, હા; જન્મતા પહેલાં માતાના સ્તનમાં દૂધ ઉત્પન્ન કરનાર પરમાત્માએ અજ્ઞાન મનુષ્યને જ્ઞાનનું સાધન આપ્યું છે એનું તે વેદ છે. વેદ તેના નિઃશ્વાસરૂપ છે. તેજ વેદના અર્થને સિદ્ધ કરવા, ધર્મ-વિભાગનું વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ કરવા ઋષિ મુનિઓએ સ્મૃતિઓ રચી છે; અને ત્રિયુણાત્મક અંતઃકરણની પ્રકૃતિના વૈચિત્ર્યથી તેજ ધર્મનું વિવિધ સ્વરૂપ તેઓએ પ્રકટાવ્યું છે; જેમ લિન્ન લિન્ન સ્થળે રાખેલું કેમિરા તેજ મંદીરનાં લિન્ન લિન્ન ચિત્રો બતાવે છે. વળી એજ શ્રુતિનો અર્થ સર્વ સાધારણ

મનુષ્યને સાર શ્રી વ્યાસ ભગવાને શ્રી મહાભારત તથા શ્રીમદ્ ભાગવતમાં વિસ્તાર્યો, અને તેના જ્ઞાનભાગને વિશેષે શ્રી શંકર આદિ આચાર્યોએ બલવાન તરફ વડે સિદ્ધ કર્યો. ઉત્તમ મનુષ્યોને સ્તુતિનાં સૂક્તો, યજ્ઞોની પદ્ધતિ અને વિધિનિષેધના આદેશોનીજ અપેક્ષા હતી; તે પછી વિસ્તૃત આચારનિર્ણયની આવશ્યકતા સ્મૃતિઓમાં સદૃશ થઈ; તદનન્તર મહાકાવ્ય રામાયણ વડે કામળ ઉપદેશ કરાયો; તે પછી ધર્મમાં દૃષ્ટાંત સન્મેત આગ્રહ વડે પ્રેરવાની આવશ્યકતા પુરાણોએ પૂર્ણ કરી અને ત્યાર પછી આચાર્યોએ બુદ્ધિમાત્રનો આશ્રય કરી શાસ્ત્રને વિસારનારાઓને છિન્ન લિન્ન કર્યા. આ સર્વ ગ્રંથો શાસ્ત્ર કહેવાય છે અને શિરોવંદ છે; તેમાં વિરોધ કંઈ નથી; ન સમન્વ્યાતો વિરોધ છે.

હવે ઉપર ઉપસ્થિત કરેલા ત્રણ પ્રશ્નોમાંથી પહેલા વિષય ઉપર શાસ્ત્રો શું કહે છે તે જોઈએ. આપણે કર્તવ્ય શું છે? આ પ્રશ્નનો ઉત્તર મેળવ્યા પહેલાં એટલું જાણવાનું રહે છે કે હું કોણ છું અને આ શું છે. આનો યથાર્થ ઉત્તર જે છે, તે અંતઃકરણની વિશુદ્ધિ થયા વિના એસે એવો નથી. માટે એના અધ્યારોપાત્મક એટલે કામચલાઉ ઉત્તર આપે છે. નિર્ગુણ, વ્યાપક ભગવાને પોતાની સદસદૃશ પા ગુણમયી માયા નામની શક્તિથી આ ઉત્પન્ન કર્યું. પહેલી તે માયા અવ્યક્ત હતી. પછી તેમાં રહેલા ગુણોનો ક્ષોભ થતાં મહત્ત્વ ઉત્પન્ન થયું તેમાં આત્મ વિજ્ઞાન હતું. તેનો વિકાર થતાં અહંકાર ઉત્પન્ન થયો. તે અહંકારમાંથી મન, બુદ્ધિ, ૫ પ્રાણ, ૧૦ ઇન્દ્રિય અને ૫ મહાભૂત ઉત્પન્ન થયાં. અને તેમાંથી આ સૃષ્ટિ થઈ. કોઈ દિવસનો બીજી રીતે પણ તત્ત્વની સંખ્યા ગણે છે તેમાં એક બીજનો એક બીજમાં સમાવેશ હોય છે માટે તેમાં ભ્રમ ન કરવો. ભગવાનની સાયાને લઈને જે વાત કહેવાની છે તેમાં આમજ છે એમ કહેવાનું ભાગ્યેજ રહે છે. આ ૨૪ તત્ત્વો વડે વ્યક્તિ બની છે અને સમષ્ટિ એટલે દૃશ્ય જગત પણ બન્યું છે. તે સર્વમાં વ્યાપક પરમાત્મા છે. આ ૨૪ તત્ત્વોમાં ૫ મહાભૂતો તે આકાશ, વાયુ, તેજ, જળ, અને પૃથ્વી છે. આ સર્વને અત્યંત સૂક્ષ્મ રૂપે

છે, અને પ્રભુખંડે તો તે પરસ્પર મિશ્રિત અવસ્થામાં દૃશ્યમાન થાય છે. તે સર્વેના ગુણ બતાવ્યા છે. જેમકે આકાશનો ગુણ શબ્દ બતાવ્યો છે. આધુનિક વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે વાયુમાંજ શબ્દ સંભળાય છે. પણ આપણાજ દેશના એક પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિકે બતાવી આપ્યું છે, કે આપણી ઇન્દ્રિયો એવી સ્થૂળ છે કે આપણે ઘણી ચીજો જોઈ કે સાંભળી શકતા નથી. આગળ જતાં આકાશમાં શબ્દ સંભળાય છે એમ જડી આવે ત્યાં સુધી અત્રદ્વા રાખવાનું કારણ નથી.

આ નિર્ણય સમજતાં આપણે સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે આ ૨૪ તત્ત્વો જડ છે. અને તે આત્માની સત્તાએ કામ કરે છે; જેમ ડ્રાઇવરની સત્તાએ ટ્રેન ચાલે છે. મનુષ્ય પોતે આત્મા છે, બીજી બધી તેની સામગ્રી છે, તેનું શરીર છે. આ આત્મા નિત્ય છે પણ તેનાં શરીરો કાલ બળ-વશાત્ વિકાર પામી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લયને પામે છે. તે શરીરોમાંનું અત્યારે મનુષ્યનું શરીર છે.

ત્યારે પહેલો આત્મા અને પછી શરીર એ ધ્યાનમાં રાખવાનું. આત્મા તે પોતાનું સ્વરૂપ. આ આત્મા જેટલો શરીર જોડે પોતાનું એક્ય માની બેસે તેટલે અંશે દુઃખ તે તેથી પોતાને જુદો સમજે તે વિવેક. શરીર વખતો વખત બદલાવાનું માટે મોઢ મમત રાખવા લાયક નહિ.

હવે આપણે આપણું કર્તવ્ય કરવાને અંગે એ જોવાનું રહે છે, કે આપણે શું શું મેળવવું છે; તે પ્રમાણે કર્તવ્ય. મેળવવા જેવા પુરૂષાર્થ ચાર છે; શરીરો (આત્મા)નીચો પડતો જઈ સ્વસ્વરૂપને ભૂલી ન જાય અને સુખી થાય માટે ધર્મ; શરીર દરમીયાન શરીરનું પોપણ કરી શકે માટે અર્થ; મનની વાસનાઓ શાંત થવાને કામ; અને અનંત ચોર્નિમાં ભટકવાનાં દુઃખમાંથી છુટવાને મોક્ષ. અર્થ એટલો સાધવો કે જેથી ધર્મને બાધ ન આવે અને કામ એટલો સાધવો કે જેથી લપટાઈ જઈ મોક્ષનો માર્ગ સુકી ન જવાય. આમાં સર્વથી પહેલો અગત્યનો ધર્મ, અને સૌથી વધારે અગ

ત્યેનો મોક્ષ. ધર્મ વિના મોક્ષ નહિ માટે ધર્મ પહેલો, તથાપિ મોક્ષને માટે, માટે મોક્ષથી અવિરૂદ્ધ સમજવો.

મોક્ષ તે તો શરીરના બંધનથી છુટવાનું છે; કંઈ મેળવવાનું નથી. એટલે તેમાં નિષ્ક્રિય થવાની આવશ્યકતા. પણ ક્રિયામાં ઘણા સમયથી ચોળાયેલો પુરૂષ નિષ્ક્રિય એકદમ ન થઈ શકે માટે તેને તેનાં કર્મોનું સંયમન કરવાની શાસ્ત્રની આજ્ઞા. સર્વ કર્મોનાં વિધાનનું તાત્પર્ય મનોનિગ્રહ, નિવૃત્તિ. તે નિગ્રહને સારૂ બે પ્રકારની આજ્ઞાઓ આમ કરવું તે વિધિ, આમ ન કરવું તે નિષેધ. વિધિનો પણ તાત્પર્ય નિવૃત્તિમાં; જેમકે આમ કરે અર્થાત બીજી રીતે ન કરશે. આ વિધિ નિષેધ પ્રમાણે આચરણ તે ધર્મ. તેથી સર્વ પુરૂષાર્થ આમ થાય માટે તે સર્વથા સાધવા યોગ્ય છે.

વિવિધ પ્રકારનાં મનુષ્ય હોય છે માટે તેમને સારૂ વિવિધ પ્રકારનો ધર્મ. કયા કયા પ્રકારનાં હોય છે તેનો નિર્ણય કરવો આવશ્યક છે કેમકે તેથી ધર્મની વ્યવસ્થા થાય. જે મનુષ્ય જ્યાં છે, ત્યાંથી તેને ઉન્નત કરવો એ ધર્મનું તાત્પર્ય; સર્વ જનો એકજ કોટિમાં ન હોય માટે ધર્મ જુદા. મનુષ્યોના મુખ્ય પ્રકાર ચાર. સત્વગુણપ્રધાન તે બ્રાહ્મણ, સત્વરજપ્રધાન તે ક્ષત્રિય, રજતમપ્રધાન તે વૈશ્ય, તમઃપ્રધાન તે શૂદ્ર. બ્રાહ્મણે ધર્મનેજ સર્વોચ્ચે સાધવો અને શીખવવો, ક્ષત્રીએ સ્વધર્મને સાધવો તે પ્રજાનું પ્રતિપાલન કરવું, વૈશ્યે સ્વધર્મ સાધવો અને દ્રવ્ય પેદા કરવું, શૂદ્રે સ્વધર્મ સાધવો અને સેવા કરવી. એટલે સર્વનાં હિતનો ઉત્કર્ષ થાય અને સમાજનાં સર્વ કાર્યનો નિર્વાહ થાય.

શ્રદ્ધે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું, વૈજ્યે વિદ્યાભ્યાસ સારૂ બ્રહ્મચર્ય પાળી મધિઆશ્રમમાં પહેલાં રહેવું પછી ગૃહસ્થ થવું. ક્ષત્રિએ તેટલા ઉપરાંત રાજ્યમાંથી મમતા ઉઠાડી પુત્ર યોગ્ય થાય એટલે તેને રાજ્યભાર સોંપી વનમાં રહી ધર્મનું વિશેષ પરિણીલન કરવું. અને બ્રાહ્મણે બ્રહ્મચર્ય ગૃહસ્થ અને વાનપ્રસ્થ આશ્રમ ઉપરાંત વૈરાગ્ય થાય એટલે સંન્યાસ લેવો. સંન્યાસમાં

છે, અને ધણું ખર્ચ તો તે પરસ્પર મિશ્રિત અવસ્થામાં દૃશ્યમાન થાય છે. તે સર્વેના ગુણ બતાવ્યા છે. જેમકે આકાશનો ગુણ શબ્દ બતાવ્યો છે. આધુનિક વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે વાયુમાંજ શબ્દ સંભળાય છે. પણ આપણાજ દેશના એક પ્રસિદ્ધ વૈજ્ઞાનિકે બતાવી આપ્યું છે, કે આપણી ઇન્દ્રિયો એવી સ્થૂળ છે કે આપણે ધણી ચીજો જોઈ કે સાંભળી શકતા નથી. આગળ જતાં આકાશમાં શબ્દ સંભળાય છે એમ જડી આવે ત્યાં સુધી અશ્રદ્ધા રાખવાનું કારણ નથી.

આ નિર્ણય સમજતાં આપણે સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે આ ૨૪ તત્વો જડ છે. અને તે આત્માની સત્તાએ કામ કરે છે; જેમ કૂંઠવરની સત્તાએ દ્રેન ચાલે છે. મનુષ્ય પોતે આત્મા છે, બીજી બધી તેની સામગ્રી છે, તેનું શરીર છે. આ આત્મા નિત્ય છે પણ તેનાં શરીરો કાલ બળ-વશાત્ વિકાર પામી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને લયને પામે છે. તે શરીરોમાંનું અત્યાદિ મનુષ્યનું શરીર છે.

ત્યારે પહેલો આત્મા અને પછી શરીર એ ધ્યાનમાં રાખવાનું. આત્મા તે પોતાનું સ્વરૂપ. આ આત્મા જેટલો શરીર જેડે પોતાનું એકય માની બેસે તેટલે અંશે દુઃખ તે તેથી પોતાને જુદા સમજે તે વિવેક. શરીર વખતો વખત બદલાવાનું માટે મોહ મમત રાખવા લાયક નહિ.

દ્વે આપણે આપણું કર્તવ્ય કરવાને અંગે એ જોવાનું રહે છે, કે આપણે શું શું મેળવવું છે; તે પ્રમાણે કર્તવ્ય. મેળવવા જેવા પુરૂષાર્થ આર છે; શરીર (આત્મા)નીયો પડતો જઈ સ્વસ્વરૂપને ભૂલી ન જાય અને સુખી થાય માટે ધર્મ; શરીર દરમીયાન શરીરનું પોપણ કરી શકે માટે અર્થ; મનની વાસનાઓ શાંત થવાને કામ; અને અનંત યોનિમાં ભટકવાનાં દુઃખમાંથી છુટવાને મોક્ષ. અર્થ એટલો સાધવો કે જેથી ધર્મને બાધ ન આવે અને કામ એટલો સાધવો કે જેથી લપટાઈ જઈ મોક્ષનો માર્ગ ચુકી ન જવાય, આમાં સર્વથી પહેલો અગત્યનો ધર્મ, અને સૌથી વધારે અગ-

તપનો મોક્ષ. ધર્મ વિના મોક્ષ નહિ માટે ધર્મ પહેલો, તથાપિ મોક્ષને માટે, માટે મોક્ષથી અવિરૂદ્ધ સમજવો.

મોક્ષ તે તો શરીરના અંધનથી છુટવાનું છે; કંઈ મેળવવાનું નથી. એટલે તેમાં નિષ્ક્રિય થવાની આવશ્યકતા. પણ ક્રિયામાં ઘણા સમયથી ચોળાયેલો પુરૂષ નિષ્ક્રિય એકદમ ન થઈ શકે માટે તેને તેનાં કર્મોનું સંયમન કરવાની શાસ્ત્રની આજ્ઞા. સર્વ કર્મોનાં વિધાનનું તાત્પર્ય મનોનિગ્રહ, નિવૃત્તી. તે નિગ્રહને સાડે એ પ્રકારની આજ્ઞાઓ આમ કરવું તે વિધિ, આમ ન કરવું તે નિગેધ. વિધિનો પણ તાત્પર્ય નિવૃત્તીમાં; જેમકે આમ કરો અર્થાત ખીજી રીતે ન કરશો. આ વિધિ નિગેધ પ્રમાણે આચરણુ તે ધર્મ. તેથી સર્વ પુરૂષાર્થ પ્રાપ્ત થાય માટે તે સર્વથા સાધવા યોગ્ય છે.

વિવિધ પ્રકારનાં મનુષ્ય હોય છે માટે તેમને સાડે વિવિધ પ્રકારનો ધર્મ. કયા કયા પ્રકારનાં હોય છે તેનો નિર્ણય કરવો આવશ્યક છે કેમકે તેથી ધર્મની વ્યવસ્થા થાય. જે મનુષ્ય બધાં છે, ત્યાંથી તેને ઉન્નત કરવો એ ધર્મનું તાત્પર્ય; સર્વ જનો એકજ કોટિમાં ન હોય માટે ધર્મ જુદા. મનુષ્યોના મુખ્ય પ્રકાર ચાર. સત્વગુણપ્રધાન તે બ્રાહ્મણ, સત્ત્વરજપ્રધાન તે ક્ષત્રિય, રજતમપ્રધાન તે વૈશ્ય, તમઃપ્રધાન તે શૂદ્ર. બ્રાહ્મણે ધર્મ, નેજ સર્વાંગે સાધવો અને શીખવવો, ક્ષત્રીએ સ્વધર્મને સાધવો તે પ્રજાનું પ્રતિપાલન કરવું, વૈશ્યે સ્વધર્મ સાધવો અને દ્રવ્ય પેદા કરવું, શૂદ્રે સ્વધર્મ સાધવો અને સેવા કરવી. એટલે સર્વનાં દિતનો ઉત્કર્ષ થાય અને સમાજનાં સર્વ કાર્યોનો નિર્વાહ થાય.

શૂદ્રે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેવું, વૈશ્યે વિદ્યાભ્યાસ સાડે બ્રહ્મચર્ય પાળી ઋષિઆશ્રમમાં પહેલાં રહેવું પછી ગૃહસ્થ થવું. ક્ષત્રિએ તેટલા ઉપરાંત રાજ્યમાંથી મમતા ઉઠાડી પુત્ર યોગ્ય થાય એટલે તેને રાજ્યભાર સોંપી વનમાં રહી ધર્મનું વિશેષ પરિણીધન કરવું. અને બ્રાહ્મણે બ્રહ્મચર્ય ગૃહસ્થ અને વાનપ્રસ્થ આશ્રમ ઉપરાંત વૈરાગ્ય થાય એટલે સંન્યાસ લેવો. સંન્યાસમાં

સર્વ સકામ કર્મનો ત્યાગ કરવો. આદ્યાણુને મનોનિગ્રહમાં સર્વથી વધારે પ્રયત્નશીલ રહેવાનું; તેમાં પ્રમાદ કરે તો સૌથી વધારે શિક્ષા. પણ ઉત્તમ સત્વનો ને ઉત્તમ કાર્યમાં યોજ્ય માટે દેહાંત શિક્ષા નહિ.

મનુષ્યની પ્રકૃતિ જન્મથીજ મંધાએલી હોય છે માટે જન્મથીજ વર્ણ વિભાગ સમજવો. તેને તેના સ્વધર્મમાં યોજવો તે યોગ્ય, સ્વધર્મમાં ન યોગ્ય ને કર્મથી ભ્રષ્ટ થાય તો તે ભ્રષ્ટ સમજવો, ઉંચા કર્મમાં યોગ્ય તો ચાલે પણ તેથી વ્યવસ્થા તૂટે તે ઠીક નહિ. વળી પોતાનોજ ધર્મ યથાર્થ પાળવો કઠિન છે, અને તે બરોબર પાળવાથી કર્તવ્ય સિદ્ધ થાય છે. વસ્તુતઃ તો મનને સાધવાનું છે.

મનુષ્ય જે કર્મો કરે છે, તેનું ફળ તેને અવશ્ય ભોગવવું પડે છે. શાસ્ત્રમાં કહેલા જે કર્મો તેજ યથાર્થ રીતે કર્મો કહેવાય છે. વિકર્મનું ફળ દુઃખ છે; સકામતાથી કરેલાં કર્મો, એટલે સત્કર્મોનું ફળ સુખ છે; અને નિષ્કામતાથી કરેલાં કર્મોનું ફળ મોક્ષ છે. મનુષ્ય જે પ્રમાણે કર્મ કરે છે, તે તે પ્રકારની ગતિ અથવા પુનર્જન્મ મરણ પછી તેને થાય છે, કેમકે વાવે તેવું લણુ એ ન્યાય છે.

આ પ્રમાણે શ્રેયાકાંક્ષી જનોને સારૂ પ્રથમ શાસ્ત્રનિષિદ્ધ કર્મથી નિવૃત્તિ, સત્કર્મોમાં પ્રવૃત્તિ, તદનન્તરે નિષ્કામ યોગ અને પરિણામે નિર્વાસનામય નૈષ્કર્મ્યદશાની પ્રાપ્તિ એ કર્તવ્યપ્રણાલિ છે.

હવે શું ઉપાસ્ય છે તે વિષે શાસ્ત્રો નિર્ણય કરે છે કે આ અવિદ્યા-જનિત, ક્ષણપરિણામી અને અસ્થાયી દેહાદિક સર્વ પ્રપંચ અનુપાસ્ય છે. સર્વ શકિતમાન અને સર્વ કલ્યાણના સ્થાનરૂપ પરમાત્માજ એક ઉપાસ્ય છે.

સત્કર્મોથી જેમ ચિત્તની શુદ્ધિ થાય છે, તેમ ઉપાસનાથી તેની એકાગ્રતા થાય છે. પરમાત્મા નિર્ગુણ અને નિરાકાર છે, તથાપિ આ જગત્ તે તેમનાથી ભિન્ન નથી; આ જગત્ તે શ્રીહરિનુંજ વિરાટ સ્વરૂપ છે. એ પરમાત્માની ઉપાસના અનેક પ્રકારે થાય છે. તેમની વિભૂતિરૂપ તત્વો વડે, લિંગચિન્હો વડે, અવતારોની પ્રતિમાઓ વડે, તન્મય થયેલા મહા-

ત્માઓ વડે, તથા સાત્વિક પ્રાણીઓ અને પદાર્થો વડે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે શ્રીહરિની ઉપાસના થઈ શકે છે. શ્રીહરિનું પૂજન તે પોતાની ઉન્ન-
તિને અર્થ છે; પૂર્ણરૂપ ભગવાનને તેની અપેક્ષા નથી. વિભુ પરમાત્મા
અધર્મ અતિ બલવાન થાય ત્યારે દુષ્ટોના સંહારને અર્થે, અને સાધુજનોના
પરિત્રાણને અર્થે અવતાર ધારણ કરે છે. અતિ દુષ્ટર પરિસ્થિતિઓમાં
અને ઘણાં નિમિત્તોનું એકીકરણ થતાંજ ભગવાન અવતાર લે છે, અને તે
વિશેષતઃ સાત્વિક ભૂમિમાં લે છે. વળી અવતાર વડે. શ્રીહરિ વેદનો અને
વેદમાર્ગનો નાશ થતો અટકાવે છે, કે જેથી મનુષ્યોના આત્મતિક ક્ષેમનું
એકાંતિક દ્વાર ખુલ્લું રહે. નિષ્કામ, સર્વકામ, અથવા મોક્ષકામ મનુષ્યને
તીવ્ર ભક્તિયોગ વડે પરમ પુરૂષનું યજ્ઞ કરવાનો શિષ્ટો આદેશ કરે છે.

કર્મ ભક્તિ અને જ્ઞાન એ ત્રણની સહકારિતા છે, તથાપિ જેનું મન
કામના પરાયણ છે તેને કર્મયોગ, કામના તથા વૈરાગ્ય જેનામાં સ્પર્ધા
કરે છે તેને સાદ્ ભક્તિયોગ અને વૈરાગ્ય જેનામાં પ્રધાન છે તેને જ્ઞાન
યોગ વિશેષ ઉપાસનીય છે.

જેય વસ્તુનું હવે દિગ્દર્શન કરીએ. સત્ય એજ વાસ્તવિક રીતે જાતવ્ય
છે. જેની સ્થિતિ અથવા સ્વરૂપ સદા ચંકારૂપ છે એવા માયિક પદાર્થોના
અન્વેષણ અથવા સ્વરૂપનિર્ણયમાં કાલક્ષેપ કરવો, એ આયુષનો અસ્થાને
વિનિયોગ કરવા સમાન છે. માયાના એક પણ પદાર્થનું પૂર્ણ દર્શન સમગ્ર
જીવન તેની પાછળ બિલ્લન કરવા છતાં પણ થઈ શકે એમ નથી. કલાઓ
ઉદ્ભવવાને અર્થ છે, આત્મકલ્યાણને અર્થ નથી. નિષ્કામકર્મથી શુદ્ધ
થયેલું, અને પરમાત્માની ઉપાસનાથી એકાગ્ર થયેલું અંતઃકરણ પરબ્રહ્મના
વાસ્તવિક જ્ઞાનનો લાભ પ્રાપ્ત કરવાને અધિકારી થાય છે. જેમ મલિન
દર્પણમાં પોતાના મુખનું પ્રતિબિમ્બ સ્પષ્ટતાથી દેખાતું નથી, તેવીજ રીતે
અનેક કામનાઓથી ગુંચાયેલા, અને વિવિધ વિષયોથી ખેંચાયેલા ચિત્તમાં
આત્માના અતિ મૃદ્ધ સ્વરૂપનું દર્શન થતું નથી. વાસ્તવિકરીતે જ્ઞાનને

સારે યોગ્યતા પ્રાપ્ત થયા પછી, જોય વસ્તુ સહેલી છે. અધિકાર પ્રાપ્ત કરવામાંજ દુર્ઘટતા છે. તત્વદર્શનનાં અનેક પુસ્તકો યુદ્ધિના વિતર્કોના છેદનને અર્થે છે. યુદ્ધિની સાત્વિકતા સધાયા પછી તેની વિશેષ આવશ્યકતા રહેતી નથી. ઉપનિષદ્, ગીતાઆદિ વેદાંતશાસ્ત્રોનું શ્રવણ, મનન, અને નિદિધ્યાસન, એ પરમશ્રેયને સાધવાની શિષ્ટપ્રણાલિકા છે. શ્રુતિ ભગવતી પોતાનાં શિરોવાક્યો વડે પરિણામાત્મક સર્વ વસ્તુઓનો નિષેધ કરીને એક સત્ ચિત્ આનંદમય પરબ્રહ્મનું વિધાન કરે છે. આ વિષય અતિ શુદ્ધ છે, અને મહાત્માઓની દુર્લભતાવડે તેમજ નાસ્તિકોનાં દર્શનોના અંથે વડે તેની શુદ્ધતા સધાય છે.

આ પ્રમાણે આપણા વૈદિક સનાતન ધર્મની પુરાણી બ્યવસ્થા છે. તેનું યથાર્થ વર્ણન કરવાનો આ સ્થળે અવકાશ નથી. પ્રાદેશમાત્ર મૂલ્યન કર્યું છે. વિશેષ જ્ઞાનને સારે શાસ્ત્રો પોતાના મહિમામાં વિરાજે છે. તેનો આશ્રય કરતારતી સર્વ હૃદયઅંશિઓ તુટી જાય છે; સર્વ સંશયોનું છેદન થઈ જાય છે; અને વૃત્તિ પરમાત્મામાં લીન થઈ જાય છે.

જ. બ.

અનુક્રમણિકા..

સંખ્યા.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
	ગીત.	૧
૧	મંગલાચરણ.	૩
૨	શિવસ્તુતિ.	૫
૩	વંદન.	૬
૪	શરણુપાયાના.	૮
૫	ભક્તિપ્રભાવ.	૯
૬	ધૃત્વસ્મરણની આવશ્યકતા.	૧૧
૭	ઉદ્બોધન.	૧૩
૮	આદેશ.	૧૫
૯	ભક્તિની આવશ્યકતા.	૧૭
૧૦	જીવને બોધ.	૧૮
૧૧	જગજંજળ.	૧૯
૧૨	જગૃતિ....	૨૧
૧૩	મનને શિક્ષા.	૨૨
૧૪	ધૃત્વરત્નું અધિષ્ઠાનરૂપે દર્શન...	૨૪
૧૫	વૈરાગ્યબોધ.	૨૬
૧૬	ભાવિનું બળ.	૨૭
૧૭	દુઃખદોષાનુદર્શન.	૨૮
૧૮	સંસારને વિષે દોષદષ્ટિ	૩૦
૧૯	કર્મવિચાર.	૩૨
૨૦	ધૃત્વરત્નપાત્રો પ્રભાવ.	૩૫
૨૧	કૃપાપાત્રના,	

૨૨	વાસનાત્યાગ.	...	...	...	...	૩૭
૨૩	શાસ્ત્રની ઉત્તમતા.	...	...	...	...	૪૦
૨૪	જ્ઞાનીસહજસ્વભાવ.	...	...	...	...	૪૨
૨૫	દયાનિધિ પ્રતિ વિનતિ.	...	...	...	...	૪૪
૨૬	પ્રતિજ્ઞા....	...	...	...	...	૪૫
૨૭	દયાળુને પ્રાર્થના.	...	...	...	...	૪૭
૨૮	દર્શન.	...	...	...	...	૪૮
૨૯	હરિસર્વસ્વ.	...	...	...	...	૪૯
૩૦	આવાહન.	...	...	...	...	૫૧
૩૧	શુકનસાર.	...	...	...	...	૫૨
૩૨	પ્રભુદર્શન.	...	...	...	...	૫૩
૩૩	પ્રેકાશ.	...	...	...	...	૫૫

પ્રભાતિયાં.

૧	સવારમાં ઉઠીને શમ દમ રાખવા.	...	...	...	૫૭
૨	મચ્છ ને કચ્છ વારાહ વામન ચર્ધ.	...	...	...	૫૭
૩	જીવ તું જગજી હું પાણું ત્યાગજી.	...	...	...	૫૮
૪	ખસેડને ખટપટ માયાની લટપટ.	...	...	...	૫૮
૫	શમ અને દમ સહુ સાધનો શ્રેષ્ઠ છે....	...	...	...	૫૯
૬	અવતાર અવનવા શું ગણાએ ગણ્યા....	...	...	...	૫૯
૭	કગિ તણો કાળ પાણુ નાથ ન્યારા નહિ.	...	...	...	૬૦
૮	વ્રત અને નિયમ છે નાથના નામમાં....	...	...	...	૬૦
૯	ગોવિન્દ નામથી ગત પાતક થશે.	...	...	...	૬૧
૧૦	સ્નેહ મંસારમાં કર શ્રીનાથનો.	...	...	...	૬૧
૧૧	હરિ! ધન તું, તન તું, મન તું, ત્રિકમા.	...	...	...	૬૨
૧૨	રંક શું રોપ રાખો ન રમાપતિ.	...	...	...	૬૨
૧૩	રખે મન માહરા રમત તું તો કરે.	...	...	...	૬૩

૧૪	સુખ પણુ સ્વપ્નના ન્યાય સમ જાણવું.	...	...	૬૪
૧૫	ધર્મ તે ધ્યાન છે સ્વરૂપ નિશાન છે....	...	...	૬૪
૧૬	સ્વરૂપ સમન્વ્યા વિના શાન્તિ આવે નહીં.	...	...	૬૪
૧૭	નામ નારાયણ નાણું જગદીશ છે. ...	...	...	૬૫
૧૮	નાથ નજર કર શીઘ્ર તું સામળા.	...	...	૬૬
૧૯	હરે હું દુરિજન થકી કંપુ નહિ કાળથી.	...	...	૬૬
૨૦	સારમાં સાર સુસ્મરણુ શ્રીરામનું. ...	...	...	૬૭
૨૧	નંદના નંદશું પ્રીત કરો પ્રાણી. ...	...	...	૬૭
૨૨	શિવરાત્રિતાણું સુખ તે શું લાણું. ...	...	...	૬૮
૨૨	ધન્ય રાધવ ગતિ ધન્ય જગત્પતિ. ...	...	...	૬૮
૨૪	આવણી અષ્ટમી અર્ધ નિશા હવી. ...	...	...	૬૯
૨૫	કહે જસોદા તમે, જગોને જદુપતિ. ...	...	...	૬૯
	(સુદામાનું દ્વારિકાગમન.)			
૨૬	શોચ શાને ધરો મન વિષે નાથજી. ...	...	...	૭૦
૨૭	સુદામો સજ્જ થયા, વેગે વળતા ગયા. ...	...	...	૭૧
૨૮	સુદામો નીસર્યા ગામ ધર વિસર્યા. ...	...	...	૭૧
૨૯	નાર બ્રાહ્મણ તણી વાટ જોતી ઘણી. ...	...	...	૭૨
	(શ્રી રણછોડરાયજીની હકિરમાં પધરામણી.)			
૩૦	નાથને નિરખવા બોડાણો આવીઆ. ...	...	...	૭૩
૩૧	હકિર ગામની શોભા ચાર ધામની. ...	...	...	૭૩
૩૨	ગોમતીધાટમાં શ્રીપતિ ઠાઠમાં. ...	...	...	૭૪
૩૩	ગોમતી ગંગ પ્રભુએ પાવન કરી. ...	...	...	૭૫
૩૪	ધન્ય હકિરને ધન્ય હકિરને....	...	...	૭૫
૩૫	ધન્ય રડોડ રજપુતની ન્યાતમાં. ...	...	...	૭૬

ગરબીઓ.

૧	પ્રબોધ ...	...	...	...	...	૭૭
૨	દેવીનો ગરબો.	...	...	...	...	૭૮
૩	શ્રીકૃષ્ણનો ગરબો.	...	...	...	...	૭૯
૪	પ્રાર્થના ...	...	...	...	...	૮૦
૫	બોધ ...	...	...	...	...	૮૧
૬	હરિસેવા.	...	...	...	...	૮૬
૭	વિવેકવિચાર.	...	...	...	...	૮૭
૮	પરમસ્થાન.	...	...	...	...	૮૮
૯	કાળની ગતિ.	...	...	...	...	૮૯
૧૦	ભગવતકીર્તી.	...	...	...	...	૯૦
૧૧	ધન્યકૃપા	...	...	...	...	૯૧

શ્રી રૂકિમણીજીનાં જોડકણાં.

૯૫

બ્યવહારિક બોધાત્મક કાવ્યો.

૧	આર્યનો આજ આચાર સર્વે ગયો. ...	...	...	૧૦૮
૨	ધનનું ધાંધલ ચાલ્યું હમણાં પડ ઉપર પડ નાખ્યાં.	...	...	૧૦૪
૩	પંડિત પુરાણી વાચ્યજ્ઞાની, કળિમાં દીઠા કંઈ.	...	...	૧૦૫
૪	ધોળાં ધારણુ બહુ કર્યાં, મન ધુતાઈ ધોળુ નહિ.	...	...	૧૦૬
૫	જ્ઞાતિની પડતી યર્ષ, દેશ અને વિદેશ....	...	...	૧૦૭
૬	પતિવ્રત....	...	...	૧૦૮
૭	જીઓ પતિવ્રતાની પાત્રતા, દેવે દેહ નાના ધર્યાં.	...	...	૧૦૯
૮	સતી નારની રીત પ્રીત પતિ પર પૂરી.	...	...	૧૧૦
૯	દુરાચરણીદોષ.	...	...	૧૧૧
૧૦	વ્યસનવિટંબણા.	...	...	૧૧૨
૧૧	લક્ષ્મિમહિમા.	...	...	૧૧૩

તિથિ મહિના આદિનાં પદો.

૧	દર્શનની તિથિ.	...	...	...	...	૧૧૭
૨	બોધની તિથિ.	...	...	...	...	૧૧૮
૩	શ્રી જગદ્ગાની તિથિ.	...	...	...	...	૧૨૧
૪	સાતિના મહિના	...	...	...	...	૧૨૩
૫	શ્રી કૃષ્ણના મહિના.	...	...	...	...	૧૨૬
૬	કક્કો	...	...	...	...	૧૨૮
૭	બાળ.	...	...	...	...	૧૩૦

હરિલીલાવર્ણનાત્મક કાવ્યો.

૧	શ્રીમદ્ ભાગવત દશમસ્કંધ પૂર્વાર્ધ સંક્ષિપ્ત.	...	...	...	૧૩૧
૨	વામન આવિર્ભાવ....	...	...	...	૧૩૯
૩	શ્રી રામસ્મરણુ	...	...	...	૧૪૪
૪	શ્રી કૃષ્ણલીલા.	...	...	...	૧૪૬
૫	મારો બહાલોભ મદમાતારે.	...	...	...	૧૪૮
૬	ખોળે માત જસોદા બાળ.	...	...	...	૧૪૯
૭	ગોપી ચાલી સહુ ગોકુળની, મળવા દેવ મોરાર.	...	...	...	૧૪૯
૮	ગોવિંદ ગાફી, ઘેલા નવ ચમચરે.	...	...	...	૧૫૧
૯	શ્રી દ્વારિકાનું વર્ણન.	...	...	...	૧૫૨
૧૦	શ્રી રણછોડરાયનું વર્ણન.	...	...	...	૧૫૫
૧૧	ઉપદેશ.	...	...	...	૧૫૭
૧૨	શ્રી રણછોડરાયની આરતી.	...	...	...	૧૫૯

શુદ્ધિપત્રમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે શુદ્ધિ પ્રથમ કરી તદનંતર વાંચવાથી સુગમતા થશે. મુદ્રણમાંની અન્ય ભૂલોની યથોચિત વ્યવસ્થા સારગ્રાહી વાચક કરી લેશે.

शुद्धिपत्र.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
३	६	वाणि	वाणी
४	२	नीलकंठ	नीलकंठ
५	६	कोटी	कोटि
५	१८	हिमाद्री	हिमाद्रि
६	१४	सूक्त	सूक्त
७	३	वित	वित
७	७	दिनानाथ	दीनानाथ
७	२१	न्यवर्तन्ते	निवर्तन्ते
८	१५	दुरित	दुरति
११	४	जाग्रहि	जागृहि
११	१०	सौ	शौ
१४	४	धीर्तन	धीर्तन
१७	२०	सध	सध
१७	१२	भर्तु	भरतु
२०	१६	एष	येऽस्य
२०	१६	स्थिता	स्थिताः
२२	३	देयं	देयं
२२	७	किस्मिन्	किस्मिन्
२२	१६	पश्यति	पश्यंती
२३	२०	अणोरणिया	अणोरणीया
२४	३	मुरारे	मुरारेः
२४	६	केऽयम्	केयम्
२४	६	अतीरे	अतिरे
२५	६	सुभांज	सुभांज

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्ध.	शुद्ध.
२६	३	भावना	भावना
२७	१६	अणसासे	अणसाशे
२८	१६	रूपि	रूपी
३१	१६	तपस्वि	तपस्वी
३१	१६	हस्ति	हस्ती
३२	७	दुःख	दुःख
३२	१८	प्लुहि	प्लुहि
३४	१२	शीतण	शीतण
३४	१७	प्रति	प्रति
३७	६	द्वा	द्वि
३८	२२	योगि	योगी
३९	१८	हृदये	हृदये
४०	२२	यत्र	यत्र
४१	३	निह	निहि
४४	१२	ऋषी	ऋषि
४४	१३	मुक्ती	मुक्ति
४५	५	गुलशी	गुलसी
४६	१४	वह्नि	वह्नि
४६	१७	सरस्वति	सरस्वती
४७	६	मुनी	मुनि
४८	१४	न्मया	न्मया
४९	१०	नश नो	नसने
५२	५	अध्य	अध्य
५३	४	लायी	लायि

૫૪	૧૧	ઉદ્ધયાં	ઉદ્ધયાં
૫૪	૧૯	વિનતી	વિનતિ
૫૫	૧૭	કંઈ	કંઈ
૫૯	૩	પોતાનું	પોતાનું
૬૧	૧૦	ત્વત્તઃ	ત્વત્તઃ
૬૧	૧૫	ધરતા	ધરતાં
૬૧	૧૬	કિર્તન	કીર્તન
૬૪	૭	સ્હજ	સ્હજ
૬૫	૨૦	નાણું	નાણું
૭૪	૧૩	સ્વણુ	સ્વણું
૭૫	૧૫	ઠાકોર (૨)	ઠાકોર
૭૫	૨૦	શ્રેષ્ઠ	શ્રેષ્ઠ
૭૬	૭	મહિમા	મહિમા
૮૪	૧૬	વધરા	વધરા
૮૭	૨૨	યજેદ	ત્વજેદ
૯૬	૪	અધિપતી	અધિપતિ
૯૭	.....	ઋષી	ઋષિ
૯૭	૫	પૂર્વ	પૂર્વ
૧૦૨	૧૦	બાઈ	બાઈ
૧૦૩	૧૩	ધસે	ધસે
૧૦૪	૧૧	મલીન	મલિન
૧૦૬	૮	ગોષ્ઠિ	ગોષ્ઠી
૧૦૯	૧૧	અદિતી	અદિતિ
૧૦૯	૧૬	દેવહૂતી	દેવહૂતિ

૧૧૩	૧૮	મૃત	મૃત
૧૧૫	૧૮	મુગ્રિવ	મુગ્રીવ
૧૧૭	૫	રૂપ	રૂપ
૧૧૮	૧૩	ભૂધર	ભૂધર
૧૧૯	૧૬	ધન	ધન
૧૨૧	૧૩	ખીરાળ્યા	ખીરાળ્યાં
૧૨૩	૩	છિયતે	છિયન્તે
૧૨૭	૭	દશ્ય	દશ્ય
૧૩૧	૧૩	દંપતિ	દંપતી
૧૩૨-૬	૫-૧૭	કષ્ટ	કષ્ટ
૧૩૫	૧૯	વળને	વળ નને
૧૩૯	૧૫	આવિ	આવિ
૧૪૪	૧૫	જબાન	જબાન
૧૪૭	૩	અનમેળ	અનમીલ
૧૪૭	૧૨	મહિ	મહી
૧૫૦	૧૬	બાઈ	બાઈ
૧૫૨	૯	મહારે	માં રે,
૧૫૩	૨	ભૂમી	ભૂમિ
૧૫૯	૧૧	વિમો	વિમોઃ
પ. ૨૯, પં. ૩-૪ની વચ્ચે : મૌઠ			
પ્રરાક્રમી તોએ ક્ષણમાં થઇ			
ગયા સર્વે છાર,			
૧	૯	શ્રા	શ્રી
૧૦	૧૬	થા	થી

श्री हरि यश गीत.

भंगलायरण.

ॐ ब्रह्मणो यशो गीतं हरेरद्भुतकर्षणः ।
निरालम्बस्य देवस्य प्राज्ञानिःश्रेयसाय वै ॥

* * *

नमस्ते पुरुषंत्वाद्यं पुरुषं प्रकृतेः परम् ।
अलक्ष्यं सर्वभूतानां बहिरन्तरवस्थितम् ॥

(श्रीभट्ट लागवत.)

या गोविन्दरसप्रमोदमधुरा सा माधुरी माधुरी ।
या लोकद्वयसाधिनी तनुभृतां सा चातुरी चातुरी ॥

(सुभाषित.)

૧.

દોહરા.

પ્રથમ પહેલા સમરીએ, શિવજીપુત્ર ગણેશ;
અક્ષર ત્રણનો અર્થ એ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ.
પટ તંતુ ન્યારા નહિ, જોતાં એક સ્વરૂપ;
નામ ત્રણનો અર્થ એ, ઉમિયાપુત્ર અનૂપ.

વલણુ.

આલ અદ્ધર ધરી રાખીયો, જળપરે મહીને ધરી,
વળી એજ કર્તા, એજ ભર્તા, એજ હર્તા શ્રી હરિ.
નિત્યે નમો તેને વળી, અનન્ય ભક્તિએ કરી;
વિચારતાં નહિ વેગળો, પાસેજ પેળો શ્રી હરિ.

દોહરા.

અખળામાં બુદ્ધિ કશી, અખળા બુદ્ધ અબુદ્ધ;
લેશ માત્ર લખવું સહી, સમજું ન શુદ્ધ અશુદ્ધ.
અખળા મતિ અતિ અદ્ય છે, ભામિનીપાણું ભણાય;
કૃપા કરે કદિ કૃષ્ણજી, લેશ લક્ષ લેવાય.

હરિગીતછંદની ચાલ.

ઇશ દોષને જોશો નહિ ઉરમાં અનુગ્રહ આણીએ,
તકથી નવનીત ગ્રહી અસાર તેને છાંડીએ.
શબ્દકોષ ન વ્યાકરણ પિંગળ પાઠ પઢી નહીં;
ખાળકતણા ભાષણ સમી, બે લીટીઓ લખવી સહી.

શિવ સ્તુતિ.

અહં શિવઃ શિવશ્ચાહં ત્વં ચાપિ શિવ એવ ચ ।

સર્વે શિવમયં બ્રહ્મન્ શિવાત્પરં ન કિંચન ॥

હરિગીત છંદની ચાલ.

ગણુપતિ ગરવા ધણા, ઉભિયાસુત આરાધવા,
પિતા પરશિવ જેહના લજું સવપતિ સવ ભાગવા. ૧

તમ પિતા ઉપર પ્રીત બાણી વિદ્ય સર્વે વારજો,
ગજનન ગણેશ સમર્થ વાણિમાંહી વિરાજજો. ૨

મહાદેવ તે મહાદેવ છે આધારમાં આધેય રહું,
આધેયમાં અહ્ભુતતા આધાર નવ જાયે કહું. ૩

શિવનું સ્વરૂપ યથામતિ, વેદાદિ શાસ્ત્રે જે કહું,
શણુગાર શિવ અવલોકતાં દર્શન દાખ્યું તે અહું. ૪

ગંગા રહ્યાં હરશીર્ષમાં, નિર્મળતા નન્દીશની,
દર્શનથી દૂર પાપ જાય મોટાઈ એ મહેશની. ૫

સોમ શિવલલાટમાં, અમૃત અહ્ભુત શિવકને,
એ શંભુને લજ ભાવથી તો તુરત તું અમર બને. ૬

ફંદમાળ ફૂડી કંઠમાં તે દૈત્યનું દૈવત અહું,
સુરનરને દેખાડવા ભૂષણ સમ કંઠે રહું. ૭

ઉપવીત ઉમિયાઈશણ ભુજંગનું ભારે કર્યું,
 તે ગરલ સર્વે ગત કરે પણ નામ નિલકંઠ તો ધર્યું. ૮
 સર્પો શરીરે વીંટીઆ તે અભયતા અવલોકવા,
 એવા શિવતાણી સ્તુતિ કરો વિષયવિકાસો રોકવા. ૯
 મૃગચર્મ છે મહેશને વૈરાગ્ય શુદ્ધ દર્શન થયું,
 વૈરાગ્ય રાગને કાઢવા બીજ રજનું નિવૃત્ત થયું. ૧૦
 નિજ પુત્ર સાથે શોભતાં અર્ધાગમાં ઉમિયા રહ્યાં,
 ભવપતિના ભક્તને એ રીતનાં દર્શન થયાં. ૧૧
 આહારમાં આહ્લાદ નહિ, શિવ શાંત તે સગળ પીએ,
 મન્મથને વળી મારવા મહાદેવ સમજાને રહે. ૧૨
 શુદ્ધ સત્ત્વ પોઠી પલાણુતા દર્શન દુનિયાનું કરે,
 ભવ ભય ભાગે ભવતણો હર હર કોઈ જન ઉચરે. ૧૩
 ત્રિશૂળ તે ત્રિશુણ છે આરોપ એક કરે કર્યો,
 ભરપૂર શંકર શુદ્ધ ભર્યા અદ્વૈત મત નિશ્ચે ધર્યો. ૧૪
 રચનાર નાગર તણી નારી જ્ઞાતિ વડનગરા તણી,
 હે ધંશ ! દોષ ન દેખશો નિવારણો અખળા ગણી. ૧૫
 જશ કહે જન જીવતાં રહો ભવનાથને સમજી ગ્રહો,
 શ્રેષ્ઠ કૃણ શિવરાત્રિએ, સર્વે જનો હર હર કહો. ૧૬

૩.

વંદન.

નમોઽસ્ત્વનંતાય સહસ્રમૂર્તયે ।

સહસ્રપાદાગ્નિશિરોરુવાહવે ॥

સહસ્રનામ્ને પુરુષાય શાશ્વતે ।

સહસ્રકોટીયુગધારિણે નમઃ ॥

(શ્રી વિષ્ણુ સહસ્ર નામ.)

ધોળ.

(“મહારી બહારે અહો અવિનાશી રે ”:—એ લય.)

પ્રથમ પાય લાગું શ્રી નાથ રે, સહસ્ર શીર્ષા હજારો હાથ રે;
 જેલું રૂપ છે અકળ અનૂપ રે, જે છે જગના કારણ રૂપ રે. ૧
 જેનો વેદ તે લેદ ન પામે રે, વાણી વર્ણન કરતાં વામે રે;
 જેના હાથપણની નહિ બાકી રે, જેની સત્તા સકળ દિશ વ્યાપી રે. ૨
 જેણે સમુદ્રવિપેથી શ્રી આપી રે, જેણે મહાજળ પર મહી સ્થાપી રે;
 એક બાળતણી કીડા બેવી રે, એમાં અદ્ભુત શક્તિ છે કેવી રે. ૩
 હરિએ મોર મેના રચ્યાં કેવાં રે, ગાયો વત્સ વનસ્પતિ એવાં રે;
 ચકલી ચક ચક કરતી આવે રે, નિજ બાળનો ચારો લાવે રે. ૪
 સાગર સરિતા સકળને નિરજો રે, મહોટો હિમાદ્રી દેખી હરજો રે;
 જન કાજ શાકાદિક કીધાં રે, મેવા, રૂળ, પુલ માવે^૧ દીધાં રે. ૫

જેની શક્તિનું માપ ન થાય રે, શેષ સહસ્ર મુખે ગુણ ગાય રે;
 જે જન ગુણ ચઢનાથના ગાય રે, ફરી જન્મ તહેનો નવ થાય રે. ૬
 માફે મસ્તક માધવજીને નમજો રે, પાદ પ્રભુજી પરખવા પળજો રે;
 મારાં નેત્ર નારાયણને નિરખે રે, સ્મરણ કરતાં અંતર અતિ હરખે રે. ૭
 મહારી વૃત્તિ વિભુમાં વળજો રે, મહાફે મનહું મોહનજીને મળજો રે.
 મહાફે ચિત્ત ચતુર્ભુજને મહાજો રે, મહારી વાણી ગોવિન્દ ગુણ ગાજો રે. ૮
 શ્રવણ શ્રીહરિગુણનું કરીએ રે, તેથી ભવના ફેરા નવ ફરીએ રે;
 બુદ્ધિ બહુનામીએ કેવી કીધી રે, તેણે હુન્નરની હદ લીધી રે. ૯
 મહાપૂરણનો પાર શો લઈએ રે, વાણી શુદ્ધ થવા ગુણ ગાઈએ રે.
 જસ ઝાઝું કશું નવ જાણે રે, સીતારામ સ્મરણ ઉર આણે રે. ૧૦

૪.

શરણુ યાચના.

इदं हि पुंसस्तपसः श्रुतस्य वा, स्विष्टस्य सुक्तस्य च बुद्धिदत्तयोः ।
 अविच्युतोऽर्थो कविभिर्निरूपितो, यदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनम् ॥

(શ્રીમદ્ ભાગવત.)

રાગ રામગ્રી.

(“ લોચન મનનો રે, આ ઝગડો લોચન મનનો ” :—એ લય.)

શરણુ આપો મને શ્યામ, શ્રી હરિ શરણુજ આપો,
 સ્હાય કરો શ્રીના કાન્ત. શ્રી હરિં (ધ્રુવ.)

શોધી જોયું સર્વને, દેહ હામ ને ધામ;
 અસત્ય સહુ અવલોકતાં, મન ન દ્યું કોઈ હામ. શ્રી હરિ. ૧

અસાર આ સંસારમાં, સ્મરણ નામ તમ સાર;
 દહીં^૧ કામના ઘો હરિ, માણું મુકુન્દ આ વાર. શ્રી હરિ. ૨
 લોભ ન સુત વિત લોકનો, અંતર બુઝો અવિનાશ;
 સ્મરણથકી સંતોષ છે, ચરણ શરણની આશ. શ્રી હરિ. ૩
 નાથ તમે ના નવ કહી, શરણે આબ્યાં જેહ;
 વિલીખણ ધ્રુવ પ્રદહાદ ને પાંચાળી પાંડવો જેહ. શ્રી હરિ. ૪
 દિનાનાથ દયાળ હે ! દિજ, યજ, ગજ આધાર;
 રાખ્યાં ગોકુળ ગોપને, જય જય શ્રી નન્દકુમાર. શ્રી હરિ. ૫
 જીવ શિવને જવ ભેઈએ, દહે દોષ તે કાળ;
 પણ અનુગ્રહ ભે કરો, તોજ ઘટે એ ગોપાળ. શ્રી હરિ. ૬
 સાધન સાધ્ય જ્યાં છે નહીં, અનુલવ સુખ અપાર;^૨
 કરે કરે બનતું નથી, કેવળ કૃપા ગુરૂ ગોપાળ. શ્રી હરિ. ૭
 મન મોટું પણ મટકા સમું, વાણી વશ નહિ જેહ;
 પણ પૂરણ પરભાય તો, દયા દયાળુની એહ. શ્રી હરિ. ૮
 સાગર સત્તા શું લહે, જળનાં જળચર જેહ ?
 આહાર સાર જળમાં સહુ, આનંદ માને એહ. શ્રી હરિ. ૯
 આ તનમાં ઇચ્છો હરિ, ણીજે થશો બે હાલ.^૩
 ભજન કરો ભડ થઈ હવે, જસત્યારે થશો તમે ન્યાલ. શ્રી હરિ. ૧૦

૧ બાળી.

૨ યતો વાચો ન્યવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ ॥ (ઉપનિષદ)

૩ દુર્લભો માનુષો દેહો દેહિનાં ક્ષગમંગુરઃ ॥ (શ્રીમદ્ ભાગવત)

ભક્તિપ્રભાવ.

કલૌ કેશવકીર્તનમ્ ।

(“આધવજ સંદેશો કહેલે શ્યામને ”:—એ લય.)

- કલિયુગમાં શ્રી કૃષ્ણ અમારું ધન છે,
સાચવી રાખ્યું શુદ્ધ પેટી મનમાંહાં જો. કલિયુગ. ૧
- લોભીનો સૌ લક્ષ્ય રહે છે દ્રવ્ય લાણી,
વિષય ઠગારા લૂંટી રખેને જાય જો. કલિયુગ. ૨
- શ્રમ કરી શ્રી કૃષ્ણરૂપી ધન મેળવ્યું,
જતન કરીને જાળવ્યું મહાધન મહાન જો. કલિયુગ. ૩
- શ્રીમંતને સ્વપ્નામાં ધનનું દુઃખ નહિ,
દ્રવ્યતાણું સુખ જાગૃતમાં તો હોય જો. કલિયુગ. ૪
- ધનિકને દુઃખ સહેવાં નહિ વ્યવહારનાં,
મસ્ત રહે જે દ્રવ્ય દર્શનની માંહાં જો. કલિયુગ. ૫
- શ્રીમંતને શી તંમા રહે સંસારની,
અધિકારીને અર્પી રાજ થાય જો. કલિયુગ. ૬
- મહાધનને મહાભકતો તે મેળવી શક્યા,
શુક્યોગી સનકાદિક ને પ્રદહાદ જો. કલિયુગ. ૭
- પાર્થિવ દ્રવ્યથી દુર્યોધન દુખીયો થયો,
પાંડવ સુખીયા કૃષ્ણ દ્રવ્યની માંહાં જો. કલિયુગ. ૮

સુદામાએ સ્નેહ કર્યો શ્રી શ્યામમાં,
 મીરાંબાઈએ મોહીને મૂક્યું રાજ જો. કલિયુગ. ૯
 કલિયુગમાં દ્રવ્યજ તે કૃષ્ણનું નામ છે,
 સ્મરણ કરતાં લવની ભ્રમણા જાય જો. કલિયુગ. ૧૦
 દ્રવ્ય દાગીના જતન કરી જન સાંચતા,
 મરણ સમે તે મૂકી ઠાલાં જાય જો. કલિયુગ. ૧૧
 સાથે આથે દાન ધર્મ હરિ નામ જે,
 ઉભય સ્થળે વળી આદર પામે તેહ જો. કલિયુગ. ૧૨
 જસ કહે હું આહું કાંઈ જાણું નહિ,
 રાખું મનમાં શ્રીકૃષ્ણકૃપા મહાધન જો. કલિયુગ. ૧૩

૬.

ઈશ્વર સ્મરણની આવશ્યકતા.

કાલઃ પચતિ ભૂતાનિ કાલઃ સંહરતે પ્રજાઃ ।
 કાલઃ સુપ્તેષુ જાગર્તિ કાલોદિ દુરિતક્રમઃ ॥

૫૬.

(“ મોટાં વચન સુખધામ દૃષ્ટિ રીતે કરીએ ”:—એ લય.)

તમે સમરોને સીતારામ, અવસર નહિ આવે,
 આતો સુધર્યું વણસે કામ, આગળ નહિ કાવે.
 મનુષ્ય દેહનું માન ધરાવ્યું, ખરનરમાં શી આમી રે;
 લાવ ધરીને લજન કરો તો, ધન્ય મનુષ્યતત્ત્વ પામી. અવસર. ૧

અનેક જન્મની આરત જાણી, દેહ દયાળે દીધી રે;
 આશ કરી પણ હામ ન પકડી, કસર ઘણી તે' કીધી.   અવસર. ૨
 ધામની સ'ગે ઘણી બ'ધાયાં, છુટવાનો નહિ છેડો રે;
 ધામ ઘણીઆણી ધન અહીં રહેશે, તહારો કયાં નિવેડો.   અવસર. ૩
 કુથલી કરતાં કાં નવ હારો, ફેગટમાંહી ફસાયાં રે;
 મનુષ્ય દેહનો મોટો સોદો, કહો કમાઈ શી કમાયાં.   અવસર. ૪
 મોહ મમતમાં દહાડા જોયા, અવિચારે અવરાયાં રે;
 સૂરજ ઉગે સૌને સૂઝે, અ'ધારે અથડાયાં.   અવસર. ૫
 ભજન થકી તો ભવભય નાસે, પૂરણ જ્યોતિ પ્રકાસે રે,
 તેજને દેખી તિમિર નહાસે, અનેક એક પ્રકાસે.   અવસર. ૬
 દેહદેવળમાં દેવ ને દેવી, ઇંદ્રિયતણા અધિકારી રે;
 અધ્યક્ષ તો અવિકારી કહીએ, સભા બની છે સારી.   અવસર. ૭
 આપ આપણું કારજ કરતા, ઉપર સત્તા અધિકારી રે;
 અધ્યક્ષને ન કહેવું કરવું, એ સત્તા અતિ ભારી.   અવસર. ૮
 જન્મ મરણનું જોખમ ટાળી, અલગ અવિચળ રહીએ રે;
 જસ કહે આહું શું કહેવું, અનુભવ આનંદ લઇએ.   અવસર. ૯

૭.

ઉદ્યોધન.

જન્મદુઃખં જરાદુઃખં જાયાદુઃખં પુનઃ પુનઃ ।
અન્તકાલે મહાદુઃખં તસ્માજ્જાગ્રહિ જાગ્રહિ ॥

૫૬.

(“ મોઢાનું વચન સુખધામ કૃતિ રીતે કરીએ ”:—એ કથ.)

તમે એતો દીવસ છે ચાર, ભજોને ભાઈ ભગવતને,
થાય સુખ રૂપ સૌ સંસાર, ભજોને ભાઈ ભગવતને;
દેહાદિક સૌ દૃશ્ય તે મિથ્યા, જોતાં જોતાં જાય રે,
વિશ્વાસ સૌ વિજળીનો રાખો, ક્ષણમાં તે ક્ષય થાય. ભજોને. ૧

કષ્ટ કરી કંઈ દ્રવ્ય કમાયા, અહિં રહેવાનું જાણો રે;
એવીજ રીતે સગું સંબંધી, મિથ્યા સર્વે જાણો. ભજોને. ૨

‘હું’ અહંકારને હાંકી ફૂંડાડો, ‘હું’ નહિ તો ‘આ’ શાનું રે;
પરબ્રહ્મ છે પરમાર્થ દ્રષ્ટે, થાવું જાવું પછી કોનું. ભજોને. ૩

સુસાફરીમાં મહા દુઃખ આવે, સહાયકારી સંગ લેવું રે;
સુકામ વિના મજા નહિ આવે, ચિત્તમાં એતી જોવું. ભજોને. ૪

સહાયકારી સ્મરણ સત્ય હરિનું, ટીમણ તત્ત્વવિચાર રે;
આરોગી આનંદમાં રહેવું, નિજ ઘર મળશે નિરધાર. ભજોને. ૫

ઘર વિના ગોઠે નહિ કોઈને, જુઓ વહેવારની વાત રે;
ભય જો ભુવન પોતાને હોય તો, કોઈએ ઘર નહિ જાત. ભજોને. ૬

માટે સ્વરૂપ છે નિજ ઠેકાણું, વાકેફગાર વિવેકી રે;
 શુદ્ધ ગોવિંદનો પાલવ પકડો, રાખી ભજનની ટેકી. ભજોને. ૭
 સુકૃત્ય વિના શી રીતે આવે, આ ચિન્તામણી દેહ રે;
 ભવેરી કોઈ જવલો પરજો, જે સમજે નિજતું શ્રેય. ભજોને. ૮
 મનને વારો મોહને મારો, સુખ સમજણ વિના છે નહિ રે;
 સુખ સંસારતું હોયે સાચું, દુઃખ પડયું કો કહે નહિ. ભજોને. ૯
 મહાસુખનો તો તે જન ભાગી, સમજીને સુખ માણે રે;
 દીન વિષયમાં દહાડા ગાજો, અનુભવ કેમ કરી આણે. ભજોને. ૧૦
 કપટ તણ કરો કૃષ્ણભજન તો, સર્વે સાફ થાય રે;
 અનુભવ એ ઉત્તમ સમજણનો, સુકતો તે જન કહેવાય. ભજોને. ૧૧
 ભવનાં દુઃખ દેખીને ડરવું, કરવું નહિ નિષિદ્ધ કામ રે;
 વૈરાગ્યતું ફળ વસ્તુ જાણો, એ જ્ઞાનીતું જ્ઞાન. ભજોને. ૧૨
 ભક્તિ વિનાની જોટી ખટપટ, હરિ ન આવે હાથ રે;
 મોહ મૂકી માધવને જોજો, પ્રભુ પોતાની પાસ. ભજોને. ૧૩
 પ્રીત કરી પુરૂષોત્તમ પેજો, એજ શરીરનો સાર રે;
 સફળ ફેરો તે જનનો, જેને બહાલા નંદકુમાર. ભજોને. ૧૪
 જસ જનમ જૂઠો છે જાણો, સાચું સચ્ચિદાનંદ રે;
 અનુભવી આનંદમાં રહેવું, ઉલટું તે અનિત્ય. ભજોને. ૧૫

આદેશ.

શ્રદ્ધામક્તિધ્યાનયોગાદવૈહિ ॥

(ઉપનિષદ)

દેશની ચાલ.

(“કામણુ દીસે છે અધખેલા ત્હારી આંખમાં રે” —એ લય.)

- ગોવિન્દ ગતિ તમારી કોણુ કળે કળિકાળમાં રે !
 ભોગે ભટક્યાં, રોગે સીઝ્યાં, મનભાવ્યું તે કરીને રીઝ્યાં;
 દુષ્ટ દુર્ગુણે નાંખ્યાં ઉંડી ખાડમાં રે. ગોવિન્દ. ૧
- ધન સુત દારા લાગે સારાં, ચાર દિવસ છે તે તો ત્હારાં;
 લપટાઇ તેમાં કૃષ્ણભજનને ખાળ માં રે. ગોવિન્દ. ૨
- ભક્તિ કરવા ભવ આવ્યો તું, કહેને ત્યાંથી શું લાવ્યો તું;
 આખું તેના ગુણ ગા, ઘડી એક ગાળ માં રે. ગોવિન્દ. ૩
- ભજવાથી ભવ રોગો જાશે, રચનારો બહુ રાજ થાશે;
 સ્મરણુ વિના સુખ નહિ આવે સંસારમાં રે. ગોવિન્દ. ૪
- કર્તવ્ય ત્હાડું કરીજ લેજે, કાંઈ ન કરે તો કૃષ્ણજ કહેજે;
 વખત જાય છે, આળસ આણી ઉઘ માં રે. ગોવિન્દ. ૫
- ચતુર થઈને ચિત્તમાં ચેતો, ઘરમાં રહી ગોવિન્દને ગોતો;
 જાગ્ય, જાગ્ય, શું પડી રહ્યો જંજાળમાં રે. ગોવિન્દ. ૬
- ખટખટમાં આવરદા જાશે, સમજ વિના કયમ શાન્તિ થાશે;
 વસે રામ હૃદયે તેને વિસાર માં રે. ગોવિન્દ. ૭

- વળગ્યાં તે તો અળગાં થાશે, પસ્તાવો પછી અતિશય થાશે;
વિચાર કરને ગોવિન્દ વિષુ તું ગાજ માં રે. ગોવિન્દ. ૮
- રમતાં જમતાં સમયજ નાશે, કરીશ કંઈક તે આગળ થાશે;
કર કિર્તનને નિર્ભય રહે, કળિકાળ માં રે. ગોવિન્દ. ૯
- પશુ પક્ષી તન બને ન કરવું, જે નીરે તે ચરવું કરવું;
તન ધન વિદ્યુતના અમકારા, બાજ માં રે. ગોવિન્દ. ૧૦
- પ્રથમ પ્રીત ક્રીધાથી આવે, તને દબાવી તે બહુ કાવે;
દુર્ગુણ દુષ્ટો તેને દિલમાં રાખ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૧
- સદ્ગુણથી સહુ કારજ સુધરે, ઉંચો ચડતો કો દિન ઉધરે;
શુભમતિ વિષુ બીજું મનડા તું માગ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૨
- જેતું લક્ષ્ય લાગ્યું છે જેમાં, સુખ સર્વે તે માને તેમાં;
ભૂધરની ભક્તિ વિષુ રસ કોઈ ચાખ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૩
- વૈભવ કોઈ વેળાએ આવે, તેમાં શું તું ગર્વજ લાવે;
ભુજંગ ભોગો પ્રીતિ કરીને, પાજ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૪
- પિંડ પોતાનો પોષી લીધો, દાનાર્થે એક દામ ન દીધો;
કર કંઈ પરમાર્થ લોભ વૃત્તિ તું રાખ્ય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૫
- પુણ્યદાન પરમાર્થજ કરજે, ભાવ ધરી ભૂધરમાં ભળજે;
આ તન ધન મિથ્યા છે સાચું જાણુ માં રે. ગોવિન્દ. ૧૬
- અવળું ચાલી બહુ અથડાવું, વારે વારે થાવું જાવું;
નિરખી ન્યારો થા અવસર આ દેહમાં રે. ગોવિન્દ. ૧૭

પ્રાણી સહુને પ્રભુતાં જો જો, માન મૂકીને મૌઠાઈ જોજો;
 રાવણ જેવા લખી ગયા કંઈ ખાખમાં રે. ગોવિન્દ. ૧૮

કરજોડીને કૃષ્ણ કહુંછું, ચરણ શરણ સાહીને રહુંછું;
 કહે જસ હવે તું માયા પડદો પાડય માં રે. ગોવિન્દ. ૧૯

૯.

ભક્તિની આવશ્યકતા.

आलोक्य सर्व शास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ।

इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणस्सदा. ॥

(પાંડવગીતા.).

દેશની ચાલ.

જનતન આશુ પણ તું ગોવિન્દને ગાતો નથીરે,
 ઓસીંગણ થાતો નથીરે. જનતન.

શરીર લઈને જો તું સટકયો, ભૂલી પ્રભુને ભવમાં ભટકયો;
 ભોગ ભોગવ્યે કોઈતું શ્રેય થાતું નથી રે. જનતન. ૧

મોહ મૂકી મોહનને મળજે, હેત કરી શ્રી હરિથી હળજે,
 પ્રભુ પામવા એ ઘરની વાતો નથી રે. જનતન. ૨

રાત દિવસ રસળીને કહાડે, વધે વખત વાતોમાં ગાજે,
 બધું કર્યું પણ જોવાનું જોતો નથી રે. જનતન. ૩

બ્યસન વસીલો વેગે જોજો, અધિકાર પણ અમથો ડહોજો;
 મિથ્યા એ સહુ, ધાતું ત્યાં ધાતો નથી રે. જનતન. ૪

દેવ દયાળુ એવો મોટો, અમરમાં નહિ એનો જોડો;
એવા હરિના ગુણ તું કયમ ગાતો નથી રે. જનતન. ૫

મનુષ્ય દેહમાં લક્ષિત લાવી, મુક્તિ તો તો કરમાં આવી;
દેવ દયાળુ હર ઘડી થાતો નથી રે. જનતન. ૬

વિપત્તિ બહુ વ્યવહારની વેઠે, કર્યું બધું એમ માની લે છે;
શ્યામ શરણુ વિણ સુખીયો કોઈ થાતો નથી રે. જનતન. ૭

ખરા સુખમાં શેની ખામી, આળસમાં બહુ થાયે હાની;
શાન્ત થઈને શ્રીવરને ધાતો નથી રે. જનતન. ૮

એક તરફ વૈલવને મૂકે, શાણા સરસ સમય કયમ ચૂકે;
હરિ નામનું અમૃતદ્રવ્ય રહાતો નથી રે. જનતન. ૯

શું કરવા કર પાછી પાની, લાલ ઘણો છે ગોવિન્દ ગાની;
લાગ્યશાળી કયમ લજન કરી થાતો નથી રે. જનતન. ૧૦

જસ કહે જન ઝટપટ ચેતો, આ તનમાં અવિનાશી બેઠો;
ગયો વખત તે ફરી ફરી મળતો નથી રે. જનતન. ૧૧

જવને યોધ.

નહતો ડન્યઃ શિવઃ પન્થાઃ વિશતઃ સંસ્તતાવિહ ।

વાસુદેવે ભગવતિ ભક્તિયોગો યતો ભવેત્ ॥

(શ્રીમદ્ ભાગવત.)

મહિહીપ ઇંદની ચાલ.

(“ શ્યામ ચરણ સ્મરણ મિત્ર સરસ રીત સાચા ”:—એ લય.)

ગા ગોપાળ, ગા ગોપાળ, વખત જાય વીતી;
સાર સર્વ શાસ્ત્રનો એ કર પ્રભુમાં પ્રીતિ. ગા. ૧

લજન કરવા લવમાં આવ્યો, શું કરે અનીતિ;
સંતાડે શું સાક્ષી થકી, રાખ લય ભીતિ. ગા. ૨

વિવિધ દુઃખ જન્મ મરણ, કોણ શકે જીતી ?
સમજ તો શી બાકી, ત્હારે માથે બહુ વીતી. ગા. ૩

ઉપાય હાથ આજ છે, તું શીદ જાય ચૂકી ?
સ્મરણ કરી શ્રીપતિનું, મમતા દેને મૂકી. ગા. ૪

હેવ કયાળ કૃષ્ણ કૃપાળ, તે વિષે કર રૂચી;
દુઃખ જાશે, સુખ થાશે, એ ખરી છે કુંચી. ગા. ૫

સમજ્યા સંત, આવ્યો અંત, વાસનાઓ તૂટી,
મને લજે તે મ્હારો, એમ બોલીઆ શ્રીપતિ. ગા. ૬

જસ કહે જોયું જેમાં તેમાં ક્નેહથી સઘ સિદ્ધિ;
ક્ષીરના વાસી દૂધના પ્રાશી, માગ્યાં દધિજ^૧ દધિ. ગા. ૭

જગજગ.

જનમૈવ વ્યર્થતાં નીતં ભવભોગપ્રલોભિના ।
 કાચમૂલ્યેન વિક્રીતો હન્ત ચિંતામણિ મયા ॥

(સુભાષિત.)

(“ નાથ કેસે ગજકો ખંધ છુડાયો ” :—એ લય.)

જંજળી જૂઠામાં જન્મ ગુમાવ્યો,
 અમથો અથડાવા શીદ આવ્યો, જૂઠામાં જન્મ ગુમાવ્યો.

અધિકારવિણ તને અધિક આપ્યું,
 માની ‘ મહાઈ ’ મલકાયો;
 ગુણ ભૂલ્યો તું ગિરિધારી કેસ,
 ગોવિન્દને નવ ગાયો.

જૂઠામાં ૧

ઇન્દ્રિય અવયવ તને સારાં આપ્યાં,
 ખોડ ખાંપણ થકી ખાળ્યો;
 પાડ પ્રભુનો કાંઈ નવ માન્યો,
 ઉલટો એનાથી ચાલ્યો.

જૂઠામાં. ૨.

સાફ શરીર ત્યારે સુખને ધાયો,
 લાલચમાંહી લપટાયો;
 કર્યા ઉપકારજ ભૂલ્યો કૃતઘ્ની,
 ધ્યાન ધરી નવ ધાયો.

જૂઠામાં ૩

- આધું કર્યું તહે લજન લૂધરતું,
મહોટાઈ લઈ મોહવાયો;
સંકટનો સાથી સામળીયો,
તેને લજવાનો ભાવ ન આવ્યો.   જૂઠામાં. ૪
- કર સ્મરણ કંઈ શ્રેય ઈચ્છ તહાફું,
સકામી નથી શામળીયો;
તાંદુલ જેવી તુચ્છ વસ્તુમાં,
શ્રીમંત સુદામો કરીયો.   જૂઠામાં. ૫
- સકામીયે પણ સમર્યા મુરારિ,
તો તાપ તુરત તેનો હરીઓ;
ગજરાયે જે ગોવિન્દ સંભાર્યા,
જસ મુકતજ તહેને કરીઓ,   જૂઠામાં. ૬

૧૨.

જગૃતિ.

ગોવિન્દં ભજ મૂઢમતે ॥

(જગદ્ગુરુ શ્રી શંકરાચાર્ય)

(“ ઉત્તમ આસો રે માસ ”:—એ લય.)

સ્મરણ કરોને હવે શ્યામતું, આયુષ્ય આધુંરે થાય;
લજવા જેવા લગવંત છે, જેને દેવોરે આદ્ય.   સ્મરણ. ૧

- જન્મ આપ્યા છે યદુપતિ, સમજ સાર અસાર;
લાલ લેજે લાલચ તણ, કરો નામનો વહેપાર. સ્મરણ. ૨
- દાન દયા દીનતા નથી, નથી તીવ્ર વૈરાગ્ય;
દીન જાણી દીનાનાથણ, હેતે ગ્રહોછે હાથ. સ્મરણ. ૩
- દુનીઆ છળી દંભ દાગથી, મન મેલુંરે અપાર;
જોનારો કંઈ જૂદો નથી, સાક્ષી સર્વે જોનાર. સ્મરણ. ૪
- અહિંઆં આહું અવળું કરો, નથી ડરતાં લગાર;
જમપાસે જખરાઈ નહિ નલે, ખાશો મેચકીના માર. સ્મરણ. ૫
- સેવા કરેથી મેવા મળે, એવો અંતર વિચાર,
રમાપતિ કેમ રીઝશે, શો એ સેવામાં સાર. સ્મરણ. ૬
- મહાન પાસે શું માગવું, નમવુંજ વારંવાર;
સંભારતાં સુખ ઉપજે, ટળે તન મનના તાપ. સ્મરણ. ૭
- સંસાર સ્વરૂપમાં છે નહિ, નથી દોરીમાં સાપ;
તત્ત્વ સમજીને તર્ક ટાળજો, સિકકો વેદાંતનો ખાસ. સ્મરણ. ૮
- જસ કહે, જગજીવન જન ભજે, લાલ અપરંપાર;
તોટો નથી ત્રિલોકમાં, પ્રસન્ન શુરૂ ગોપાળ. સ્મરણ. ૯

મનને શિક્ષા.

न हि प्रतीक्षते कालः कृतमस्य न वा कृतम् ॥

(સુભાષિત.)

(" સમ બાણ વાગેલ હોય, તે જાણે " :—એ કય.)

મનુષ્ય દેહ મર્મ સમજવો ટાણે, પછી કાલ દીડી છે કોણે ?
 વાસુદેવ રહ્યો બ્યાપી સર્વમાં, કેમ તેને તું નવ જાણે. મનુષ્ય,
 કુથલી કરતાં કાળ ગુમાવ્યો, દેહની જૂઠપ ન જાણે;
 ભરી થાળીએ ભૂખ્યો તું ઉઠ્યો, ઠરીશ તું કયે ઠેકાણે. મનુષ્ય. ૧
 કંઈ નવ જાણે તો કૃષ્ણતું કીર્તન, મમત મૂકી તું કરજે;
 અરજ સુણીને આદર તહારો કરશે, પ્રેમે પછી તું મળજે. મ. ૨
 પર ઉપકારી પૂરા પ્રભુ છે, ચતુર્મુખે ત્રાં દિશે જૂવે;
 વિષયથી વવાયાં વસ્તુને ન દેખે, દુઃખ દારિદ્ર્યે રૂવે. મનુષ્ય. ૩
 દીનતા રાખી તું નિરખ નારાયણ, કૃપાસિન્ધુ એતો કહીએ;
 સ્મરણ માત્રથી સાચું જાતાવે, નિરખી નિરાળા રહીએ. મનુષ્ય. ૪
 ચાર દહાડાં તું આ છે ત્રાંદરણું, સમજ સનાતન સહીએ;
 કાળ કળિમાં કષ્ટ છે થોડું, જસ કહે ચક્રપતિ ગાઈએ. મનુષ્ય. ૫

ઈશ્વરનું અધિષ્ઠાનરૂપે દર્શન.

કિં, હેયંકિમુપાધેયં કિમન્યર્તિકં વિલક્ષણમ્ ।

અર્ચણ્ડાનન્દપિયુષપૂર્ણે બ્રહ્મમહાર્ણવે ॥

(શ્રી વિવેક ચૂડામણિ.)

(“ સંદેશો કહેનેરે મોહનને ઓરલો ” :—એ લય.)

વાસુદેવ વિચારો વેગે કરી, જેનાં નામે કોટિ કિલ્મિશ જાય ને;

શ્યામ સનાતન સચરાચર શોભી રહ્યો,

જળ સ્થળ બળમાં યુક્તિ વડે જણાય ને.

વાસુદેવ. ૧

મન મહાઈ માય આપનું શું કરે,

શ્રુતિ સ્મૃતિયો સાન કરી રહી શાન્ત ને;

નિર્મળ નિરખી તત્વરૂપ નિશ્ચે કર્યું,

પ્રભુ વાણિના વિવિધ પ્રકારે વાદ ને.^૧

વાસુદેવ. ૨

મહાપદનું^૨ મહાનપણું શું માપીએ,

સ્થાયી સ્થિર તે થયું નથી નહિ થાય ને;

શિવ-શક્તિ વળી સકળ દેવ શોધી રહ્યા,

બ્રહ્મા નારદ ભજતા ભાવે જેહુ ને.

વાસુદેવ. ૩

૧ અધિષ્ઠાન એ ચાર વાણી (પરા, પશ્યંતિ, મધ્યમા ને વૈષ્ણરી) થી પર છે.

વાચારંભણ વિકારો નામધેયમ્ મૃત્તિકેત્યેવસત્યમ્ ॥ ઉપનિષદ.

૨ યો વૈ ભૂમાત્સુખમ્ ॥ ઉપનિષદ.

પંચાયતને પરમપદનું પ્રમાણ છે,
 પૂરણ પ્રીતે પૂરણ તેજ પમાય બે;
 પરબ્રહ્મને પરાપાર તું પેળજે,
 મૂકી દેજે મનના ઘડીયા ઘાટ બે. વાસુદેવ. ૪

ગાલું ને થાલું બાલું થઈ રહે,
 પૂરણ જ્યોતિ પ્રગટયે તમને નાશ બે;
 આ^૩ સર્વ આનન્દ છે અવિનાશનો,
 સચ્ચિદ્રૂપે સર્વોત્તમ જણાય બે. વાસુદેવ. ૫

બીણામાં^૪ જગજીવન સૂક્ષ્મ જણાઈ રહ્યા;
 મહાતત્ત્વમાં મહાનપણે મહારાજ બે;
 સત્તાને વળી સ્પુરતી તેની બાણબે,
 નામરૂપને લેદી થાજે ન્યાલ બે. વાસુદેવ. ૬

આક્રીને વળી અવળી આંટી કાઢજે,
 સમજી દ્યો જસ સચ્ચિત્ પ્રિય સ્વરૂપ બે;
 તું હાઈજ તપાસી તૃપ્તિ પામજે,
 અન્ય સ્થળે અથડાયે થાશે હાણબે. વાસુદેવ. ૭

૩ ચંદાનન્દલેશૈસ્સમાનન્દિ વિશ્વમ્ ॥

૪ અગોરણિયાં મહતો મહીયાન્ ॥ આત્માસ્ય જન્તોઃ નિહિતો
 ગુહાયમ્ ॥ ઉપનિષદ્.

વૈરાગ્ય બોધ.

રે ચિત્ત, ચિંતય ચિરં ચરણૌ મુરારે ।

પારં ગમિષ્યસિ યતો ભવસાગરસ્ય ॥

પુત્રાઃ કલત્ર મિત્રે નહિ તે સહાયાઃ

સર્વે વિલોકય સર્વે મૃગતૃણિકેઽયમ્ ॥

(સુભાષિત.)

દેશની ચાલ.

વિચારો મન આછે જોહું^૧ અતીરે; અંતે કાંઈ રહેવું નથીરે.

ઝાંઝવાં જળ સમ જાણજે, દોડયેથી દુઃખ હોય;

વારી ત્યાં તો છે નહીં, મિથ્યા મહેનત સોય;

ત્યાં તૃષા કોઈની છીપી નથીરે. વિચારો. ૧

દંદ્રિજળ તું જાણજે, માયા મ્હોટાઈ જે;

મમતથી મોહીશ નહીં, છે છેતરનારી એ;

સુત વિત ઘર સહુ એ રીતે જાણજે રે. વિચારો. ૨

સાચા ઉપર શોભતો પણુ જોટો છે ખેલ;

ગુરૂ ગોવિન્દ કૃપા કરે, તો સમજાશે રહેલ;

તેં માન્યું તે મૂળયું નથી રે, વિચારો. ૩

સદાય સત્ જેમ તેમ રહ્યું, થયું ગયું નહીં થાય;

વચમાં^૨ મને મંડાણથી, જીવ જગત કલ્યાય;

૧ માયામાત્રમિદં દૈતમ્ ॥ (જગદ્ગુરૂ શ્રી શંકરાચાર્ય.)

૨ મનો આદ્યં મનોમધ્યં મનઃ સંકલ્પના જગત્ । (યોગવાશિષ્ઠ.)

તપાસ તું તો આઘ અંતં ઘટતું નથી રે. વિચારો.

પૂર્ણ એક પરબ્રહ્મ છે, સત્ ચિત્ આનંદ સાર;

આદિઅંતમાં જે રહ્યું, તે મધ્યે નિરધાર;

બાધશેષ^૩ તત્ત્વ રહ્યું રે. વિચારો. ૫

નામ તેનો નાશ છે, જે જાયું તે જાય;

પણ પ્રતાપી જે થયા, ધન્ય જન્મ્યા ભુમાંદ્ય;

શિબિ અમરીષાદિ ગયા રે. વિચારો. ૬.

ત્યાગી ગયા રાગી ગયા, ગયા પ્રતાપી પાંચ;

બ્રહ્મચારી લીખે ગયા, હુરિશ્ચંદ્ર સમ સાચ;

મહા શુરવીર દિસતા નથી રે. વિચારો. ૭

જવાનું જરૂર છે, માટે સમરો શ્યામ;

કર્મ અતિ ઉત્તમ કરો, ઠરી બેસવું ઠામ;

પછી અથડાવું અહીંયાં નથી રે. વિચારો. ૮

મુસાફરી મહા અટપટી, સમજે તેને સુખ;

રામ ભજીલે રીતથી, લાગે નહીં કંઈ દુઃખ;

મોહે પડ્યાં ભવકૂપમાં રે. વિચારો. ૯

સંત જતા થતા નથી, રહ્યા પ્રયંચની પાર;

આત્મારામી અમર છે, કરવો સત્સંગ સાર;

જસ જીવનમુકતા ઠામઠામ હોતા નથી રે. વિચારો. ૧૦

ભાવિનું બળ.

અવશ્યં ભાવિ ભાવનાં પ્રતિકારો ભવેદ્યદિ ।

તદા દુઃસ્વૈર્ન લિપ્યેરન્ નલરમ યુધિષ્ઠિરાઃ ॥

(“ સત્સંગનો રસ ચાખ ” :—એ લય.)

ભાવિ હોય તે થાય ભમો શું તમે ભાવિ હોય તે થાય.

પાંડવ પ્રતાપી મહા કષ્ટ પામ્યા, પ્રમાણિક કહેવાય;

કષ્ટ સહ્યાં પણ કાંઈએ ન ચાલ્યું, સહાય હતા મનરાય. ભમો શું.

પ્રલહાદ પીડ્યો અજર થઇ હીંડ્યો, હિરણ્યકશિપુ રાય;

દાસ ઉગાર્યો દુષ્ટને માર્યો, જ્યજ્ય શ્રી નરસિંહરાય. ભમો શું.

મીરાંબાઈને મારવા માટે, રાણે રચ્યા ઉપાય;

ઝેરનું અમૃત કર્યું જડુપતિ, લીધી ઉગારી મીરાં માય. ભમો શું.

હાસ્ય નિમિત્તે શ્રાપ અપાળ્યો, ચક્રકુળ યાદવરાય;

ભાવિ જોયું સામર્થ્ય જોયું, મૌન રહ્યા કૃષ્ણરાય. ભમો શું.

અમૃત પીવા મંથન માંડ્યું, દેવ દૈત્યો સુરરાય;

વારિમાંથી વિષ પ્રગટીયું, એ ઇશ તણી ઇચ્છાય. ભમો શું.

ચંદ્રહાસને મારવા માટે, ઘણા કર્યા ઉપાય;

વિષની વિષયા કરી મહારે બહાલે, મોત ત્યાં મંગળ થાય. ભમો શું.

૧ અરિમિત્રં વિષં પથ્યં અધર્મો ધર્મતાં વ્રજેત્ ।

ત્વયિ તુષ્ટે જગન્નાથ વિપરીતે વિપર્યયઃ ॥

કેવીદેવળમાં મારવા ધાર્યો, દુષ્ટબુદ્ધિ એ રાય;
 મદન મુઓ ભાવિને બુઓ, ખેલ રચ્યો જગરાય. ભમો શું.
 જાવિ જાણો ધીરજ આણો, મટે ન કોટિ ઉપાય;
 આવે તે સહેવું કાંઈ ન કહેવું, એજ ખરો ઉપાય. ભમો શું.
 જસ કહે જાગો, સ્મરણ માગો, ભજવા શ્રી વૈકુંઠરાય;
 વિધાતાએ અક્ષર પાડ્યો, ભાવિ નહીં ભૂંસાય. ભમો શું.

૧૭.

દુઃખદોષાનુદર્શન.

જાતસ્ય હિ ધ્રુવો મૃત્યુર્ધ્રુવં જન્મ મૃતસ્યચ્ચ ।
 તસ્માદપરિહાર્યેયં ન ત્વં શોચિતુમર્હસિ ॥

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

ગરબી.

(હરિભક્તન વિના દુઃખદરિઆ સંસારનો પાર ન આવે:—એ લય.)

શું જતન કરું જનમ્યું તે જાશે રે, પળમાંકે પડી;
 ઉપન્યું તે અજાણ્યો, રાખ્યું નહિ રહે તે તો અરધી ધડી.
 શું જતન. ૧
 ત્યાં ગતિ નહીં ત્યાં કૃતિ કોની, મન ખટપટ તું કરે શોની ?
 તું ધણી થયો આ દેહ માની. શું જતન. ૨
 તારી બાળ અવસ્થા હતી જ્યારે, સંભાળ્યો કોણે તેવારે ?
 જે જીવન આપે તે મારે. શું જતન. ૩

તને ભાન નહોતું આ સ્થૂળતાણું, તે વખતે જતન કર્યું તું ઘણું;
 તે રક્ષણ કરશે ક્ષણ ક્ષણ. શું જતન.
 એમ સમજે તો ચિન્તા શેની, નહિ દેહ તું તો ફિકર કોની;
 મિથ્યા જાણી, મૂંઝો રહેની. શું જતન.
 એમ સમજ્યું બહુ બપમાં આવે, સમજ્યાથી આ જગમાં ફાવે;
 મન છટકે તો મહાદુઃખ આવે. શું જતન.
 ત્રિકમ મનને તાણી રાખો, બહુ બળીઆ છો ને કેમ સાંખો;
 મહા સમર્થ છો મારી નાંખો. શું જતન.
 કોટિક યોદ્ધાઓ સંહાર્યા, શું શું કહું માર્યા તાર્યા;
 શું આ સમય જાણી હાર્યા. શું જતન.
 છૂંધ્યા કેમ રહોછો છત ઘણી, મારો મનને સુરમુગટમણી;
 જસ અરજ કરે શું નાથ ઘણી. શું જતન.

૧૮.

સંસારને વિષે દોષદષ્ટિ.

असारः खलु संसारो दुःखरूपि विमोहकः ।

(શ્રી પદ્મપુરાણ.)

(ધીરાનાં પદનો રાગ.)

સુખ નહીં સંસારમાં રે શાણા જન સમજે સહી;
 સુખ સાચું માનો રે શાન્તિ કોઈ પામ્યા નહીં.
 પતિ થકી જો સુખજ હોય તો, મીરાં કેમ રે દુભાય;

પતિએ સતીને પાતું હળાહળ, કહો પતિ થકી કેમ થાય;
સ્વારથ નિજ સાધેરે પતિ પ્રીતિ તૂટી ગઈ. સુખં ૧

પુત્ર થકી જે સુખજ હોય, સગર પુત્ર સાઠ હન્ટર;
સંખ્યા ઘણી મહોટીરે, સુતથી ન શાન્તિ થઈ રે. સુખં ૨

રાજ્યાસનમાં જે સુખજ હોય તો, નહુપ મન હરખાય;
રાજમદે પ્રીતિ પરત્રિયાશું, અજગર થયો તે રાય;
શાખ્યો મુની સર્વેરે, પ્રાણી થયો પદવી ગઈ. સુખં ૩

વાસવ તે જુઓ વસીઆ, સ્વર્ગમાં મુરતણા સરદાર;
તેને પ્રગટ્યું દુઃખ જે વારે માથે બળીનો માર,
ભયે હૃદય લેધું રે જનેતા પાસે રોયા જઈ. સુખં ૪

બળિયાને જે સુખજ હોય તો, જુઓને રાવણ રાય;
દશ મસ્તક દશ દિશા ધ્રુજવે ભુજ વીશરે કહેવાય,
રામે રોળ્યો રણમાંરે, બળ શક્તિ ક્યાંરે ગઈ. સુખં ૫

માન્યું રે સુખ જુઓ લજનમાં નારદ હેતે હરિશુભ ગાય;
એવો રે લક્ષ પ્રાણી લાગે તો સારો તેનું જીવ્યું સફળ કહેવાય,
સુખ સાચું તેનું રે જે જઠરામાં ઝુરે નહિ. સુખં ૬

દેહ આબ્યો તેનું કર્તવ્ય એ છે કરવું લજન કિરતાર;
ખોટામાં શું ખુપી બવું, ઉતરવું ભવ ખાર;
જગદીશ જસ ગાવારે જગ લણી બેવું નહીં. સુખં ૭

કર્મ વિચાર.

નાશુક્તં ક્ષીયતે કર્મ કલ્પકોટિશતૈરપિ ।
અવશ્યમેવ ભોક્તવ્યં કૃતં કર્મ શુભાશુભમ્ ॥

વલણ.

નિજ સ્વરૂપ જીવ સમજ્યો નહીં, કુકર્મજ^૧ કાંટા રૂચે;
વિહિત અવિહિત વિચારજે, પછીથી કાંટા ખુચે. ૧

કર્મ થકી આ દેહ છે, કર્મે જીવ કષ્ટે પડ્યો;
કર્મ મર્મ સમજ્યો નહીં, લોકતા થઈ ભવ બહુ ફર્યો. ૨

કામ કણસ જેમ વાવીયે, તેમ તેમ અહકુ^૩ થાય;
હંસતણા ચારો નહીં, એ ભલે પશુઓ ખાય. ૩

ખાઈને બહુ ખોખારતાં, પેટ ચડયેથી પડતાં;
કરે શું જ્ઞાન એને નથી, ભલે ખિચારાં ચરતાં. ૪

અનાજ ઉત્તમ વાવીયે, દુકાળ દુઃખડાં નાય;
ખડની તો શી ખોટ છે, ભલે ખિચારાં ખાય. ૫

ચતુરાઈથી જો વાવશે, અમુક કાળે ફળશે;
વિચારી તમે વાવજો, સુખ દુઃખ તેવું મળશે. ૬

સુખદુઃખ સહેજે આવશે, શ્રમ ત્હારે કરવો નહીં;
સ્મરણ કરો શ્રી રામનું^૭ ખી વાળ્યું ઉગશે સહી. ૭

- શાશ્વત જન ચારો કરે, ઉત્તમ લાગે જેહ;
પાચન થઇ આવે પ્રાઢતા, દુર્બળ ન રહે દેહ. ૮
- રામ ભજે વિષય તજે,^૧ કૃત્ય કામમાં અતિ ઘણી;
નિમિષ નવરાં નહીં રહે, ખોશો દેહ મોઘો મણિ.^૨ ૯
- વિષય સદા સન્મુખ થશે, વૃત્તિ પાછી વાળજે;
ત્યાગતીર સાથે લઇ, ખરા વેરીને ખાળજે. ૧૦
- પુરવિષે જો પેસશે, ખરો ખજાનો હુઠશે;
સદ્ગુણ મંત્રિ સર્વ જે તેની સત્તા તૂટશે. ૧૧
- સોઢો સદ્ગુણ સર્વ લઈ, મોઢો એતું માન;
તોડો એનાં મૂળને, લહું થશે પછી લાન. ૧૨
- જગમાંહી જન આવીને, કરજે એકજ કામ;
તૃષ્ણા સર્વે ત્યાગજે, રાજી કરવા રામ. ૧૩
- સ્વર્ગે સઘળું સુખ નહીં, વિચારી વૃત્તિ વાળ્ય;
સુખ ખતાવું શકનાં, મોહ ને મમતા ટાળ્ય. ૧૪
- સ્વર્ગતણી લક્ષ્મી સકળ, દેવતાણું સ્વામિત્વ;
તપસ્વિ તપ અતિ જવ કરે, થાય તદા લયલીત. ૧૫
- ઇન્દ્રાણી ઘર આગળે, ઉર્વશી રૂપ અપાર;
અહલ્યાની આરત ધરી, સુરેન્દ્ર થયા મંજાર. ૧૬
- ઐરાવત હસ્તિ સમું, વાહન વડું વિશેષ;
કલ્પવૃક્ષ સન્મુખ સદા, ચાચવું નહીં લવલેશ. ૧૭

૧ વિષયાન્વિષયવચ્ચજ ॥

—અધ્યાયક ગીતા.

૨ મંસારવ્યવહારમાંથી નવરાં પડાવું નથી, માટે પ્રયત્ન વડે ભજન,
શ્રવણ, મનન ઇત્યાદિ સારૂ વખત મેળવવાની આવશ્યકતા અહીં ખતાવેલી છે.

સુખ નથી લાઇ સ્વર્ગમાં, ત્યાં પેણુ દુઃખની દૃષ્ટિ;
 સુખ નિત્ય જો સ્વર્ગમાં, શકે ન પામે કૃષ્ણ. ૧૮
 દૈત્ય દેવ જ્યારે વંદે, સુર ઉર દુઃખ અંપાર;
 તૃષ્ણા ત્યજજે સ્વર્ગની, જીવ મનડાને વાર. ૧૯
 વૈકુન્ઠને વળગીશ નહીં, મિથ્યા મમતા તોડ;
 સુખ સ્વરૂપ છે તાહિરું, જલ્દી મનને જોડ. ૨૦
 સુખ સહાયે નથી આવતું, દુઃખ કહાડે નવ જાય;
 સ્મરણ કરીએ શ્યામનું, થનાર હોય તે થાય. ૨૧
 મિથ્યા સમય ન કાઢીએ, કાળ કાળ વિશાળ;
 જસ લખે જગદીશને, જીતવી જગ જ'જાળ. ૨૨

૨૦

ઈશ્વરકૃપાનો પ્રભાવ.

પ્રસાદે सर्वदुःखानां हानिरस्योपजायते ॥

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

ભુજંગી છંદની ચાલ.

કૃપાળુ કૃપાનાથને પાય લાગું,
 વરં યુદ્ધિ કહે, માધવા ભક્તિ માગું;
 કૃપાએજ ધાર્યો ગિરિ ગિરધારી,
 કૃપાએજ વાસવ વૃષ્ટિ નિવારી. ૧

૧ નર્વેદ્રસ્ય સુરવં કિચિન્નસુખં ચક્રવર્તિનઃ ।

સુખમસ્તિ વિરક્તસ્ય મુનેરેકાન્તજીવિનઃ ॥

કૃપાએ યમુનાનું નિર્વિષ વારિ,
 કૃપાએ નરો દેખતાં નાર તારી;
 કૃપાએજ દાવાસિની આળ પીધી,
 કૃપાએજ ઘેનુને ઉગારી લીધી. ૨

કૃપાએજ આહિરનું અન્ન લીધું,
 કૃપાએજ ગોપીતાણું કાજ સીધું;
 કૃપાએજ આહિરની છાશ પીધી,
 કૃપાએજ ભીમકસુતા બહાર કીધી. ૩

કૃપાએજ વામનતણે વેશ લીધો,
 કૃપાએજ બળિને કૃતાર્થ કીધો;
 કૃપાએજ વિદુરનું કામ સીધું,
 કૃપાએજ લાભનું પ્રાશન કીધું. ૪

કૃપાએ શુરપતિનું કામ કીધું,
 કૃપાએ વિભીષણને રાજ દીધું;
 કૃપાએજ પ્રહ્લાદને માન દીધું,
 કૃપાએજ નૃસિંહનું રૂપ લીધું. ૫

કૃપાએ ત્રિપુરારિ રક્ષણ કીધું,
 કૃપાએ ઉમિયાતાણું રૂપ લીધું;
 કૃપાએજ મીરાંતાણું ઝેર પીધું,
 કૃપાએજ મોસાળું મોરાંરે કીધું. ૬

કૃપાએજ કુબ્જાને સુરૂપ દીધું,
 કૃપાએજ આદ્યવને જ્ઞાન દીધું;

કૃપાએજ સુરોએ અમૃત પીધું,
કૃપાએજ રમાતણું રૂપ લીધું.

૭

કૃપાએજ સુગ્રીવને રાજ આપ્યું,
કૃપાએજ ધ્રુવું ધ્રુવસ્થાન સ્થાપ્યું;
કૃપાએજ માળાપ આહિર કીધાં,
કૃપાએજ ગોપાંગના વસ્ત્ર દીધાં.

૮

કૃપાએજ આહિરનાં દૂધ પીધાં,
કૃપાએજ દ્રુપદસુતા વસ્ત્ર દીધાં;
કૃપા એજ જે કૂર્મનું રૂપ લીધું,
કૃપા એજ જે સુરનું કાર્ય કીધું.

૯

કૃપાએ સુધન્વા તણી સાર લીધી,
કૃપાએ કઠા તેલ શિતળ કીધી;
કૃપાએજ મીરાંપરે મહેર આણી,
કૃપાએજ મહેતાતણી લીડ નાણી.

૧૦

કૃપાએજ યોડાણાનું બિર્દ રાખ્યું,
કૃપાએજ ડાકેર વૈકુંઠ વાચ્યું;
કૃપાએજ બ્રહ્માપતિ જ્ઞાન લાખ્યું,
કૃપાએજ વાસવનું રાજ્ય રાખ્યું.

૧૧

કૃપાએ ગજરાજના બંધ તોડ્યા,
કૃપાએ જરાસંધથી રાય છોડ્યા;
કૃપાએ સુદામા તણી સાર લીધી,
કૃપાએજ ગાંગેવને મુક્તિ દીધી.

૧૨

કૃપાએ કુળેરાત્મજો સુક્તિ પામ્યા,
 કૃપાએ વસુદેવનાં દુઃખ વામ્યાં;
 હરિનામથી સર્વ કિલ્મિષ જાયે,
 કૃપાએ કરી જસને છે સહાયે. ૧૩

૨૧.

કૃપા યાચના.

भूमौस्वलितपादानां भूमिरेवावलम्बनम् ।
 त्वयि जातापराधानां त्वमेव शरणं विभो ॥

ધીરાનાં પદનો રાગ.

લવના તારણ રે ! લવમાં ન દો મૂકી,
 દીનના દયાળુ રે ! સમય કેમ જાઓ ચૂકી.   લવના.
 આપમાયામાં અનંત અથડાયા, નિમિષ પણ નિરજો રે !
 ઘંઘન જાય છૂટી.   લવના. ૧
 મરેલાને મરવું શાનું, પડ્યાંને શું પડવું રે !
 સ્મરણ દર્ષ કરેને સુખી.   લવના. ૨
 મહોદું તેને છોડું ન છાજે, અન્ય ન યાચું રે,
 લક્ષ્મીની છું ભૂખી.   લવના. ૩
 જનવું જીવન પદાર્થપ્રીતિ, મોહમાં મરાયા રે !
 ધાંધળમાં રહ્યા હુંકી.   લવના. ૪

શ્યામકૃપા વિણ સવળું ન સૂજે, એ કૃપા જેને કીધી રે,
તેને હોય સ્મરણ રૂચી. ભવના. ૫

બંધાર ભડતનો ભાગ્યે મનથી, બહાવાનો વસીલો રે !
રળે જાય તૂટી. ભવના. ૬

જીવડું સફળ તનમન ખોડું, સ્વરૂપ નિજ જોડું રે,
મમતા મોહ મૂકી. ભવના. ૭

જીવને જોવો સંશય ખોવો, કૃપામાં શું કાચું રે !
ચતુર પણ જાય ચૂકી. ભવના. ૮

તુજ કૃપાએ કરડું તરડું, પંડિતાઈ પાડે રે !
મહામાયા ન જાય મૂકી. ભવના. ૯

આશા અમોને વડી રે તમારી, ખિરદને છે બદ્દો રે !
સંબંધ જો જાય છૂટી. ભવના. ૧૦

તનતું ફળ જ્યાં ભક્તિ તહારી, બાકી બૂઠી બુક્તિ રે !
સમજી ન જાય ચૂકી. ભવના. ૧૧

જગતું જીવન વિદ્યુત્ અમકાર, વર્ષાકાળે વેગમાં રે !
ઝળકી અમકી રહે ન ઉભી.^૧ ભવના. ૧૨

વાર ન લાગે વિખાઈ જાશે, જસ સ્મરણ સાથે રે !
બાકી સઉ જાય મૂકી. ભવના. ૧૩

વાસના ત્યાગ.

જલે સ્થલે યોગપિ ચ શૈલમસ્તકે ।
 સદૈવ પુષ્પાતિ જગચ્ચરાચરમ્ ॥
 સ મે ન કિં દાસ્યતિ વિશ્વપાલકો ।
 અન્નન્કિમર્થં તુ ગતો ઽસ્મિ દીનતામ્ ॥
 (વિચારદીપક.)

ભુજંગી છંદની ચાલ.

કરો કૃષ્ણની લક્ષિત દ્વી કર જોડી,
 નમો વિશ્વના નાથને માન મોડી.
 તનુ આપીયું દુઃખમાં શું ગુમાવો ?
 અરે ! અંતરે કૈંક વિવેક લાવો. ૧

સુરાદિ મુનિ માનવો શીખ નામે,
 નહિ પાર જેનો કદી વેદ પામે;
 બહુ શાસ્ત્રકારે વળી શીખ દીધી,
 જશે દેહ તો ના મળે વાર ખીજી. ૨

લજો નાથ ને કામને દામ મૂકી.
 અરે ! ચાકરી જાઓ શીદ ચુકી ?
 વડો શ્રમ વેઠો વ્યવહાર કરતાં,
 અરે કામ શું આવશે અંત મરતાં. ૩

ઘડી એકમાં શ્વાસ રૂંધાઈ જાશે,
વડા કષ્ટમાં કોણ ત્યાં બહારે ધાશે ?
મહાસિન્ધુની માંહિ અંપાઈ જાશે,
નહિ પાર પામે વળી દુઃખી થાશે.

૪

ચતુરાષ્ઠમાં ચૂક આવે છે મ્હોટી;
લજ્યા ના અરે ! નાથને થાઓ ખોટી.
પડો પ્રેમના પૂરમાં કૃષ્ણ કહીને,
તરો ત્રિશુણાતીતનું તુંબ લઈને.

૫

કરી પ્રેમલક્ષિત તર્યાં લક્ષ્મી કાટિ,
હરિલક્ષિતની મહત્તા બહુજ મ્હોટી.
દીનાનાથનાં દિવ્ય કૃત્યો નિહાળો,
પાસે વાસ છે મનને માંહિ વાળો.

૬

મહાકૂટયમાં વસ્તુ ખોવાઈ જાશે,
પછી ખોળતાં તો ઘણા ખેદ થાશે.
વિચારી પડો વાસના વાવ ઉંડી,
શીખો કાંઈ તાડતણી રીત રૂંડી.

૭

કદી દેહ આ સ્વર્ગનું સુખ પામે,
ધરી વાસનાને કહો ક્યાં વિરામે ?
કંઈ રાગી વૈરાગીઓ રાત ફરતા,
વડી વાસનાથી બહુ દુઃખ ધરતા.

૮

વરી વાસનાને કંઈ લાવી લટક્યા,
કરી યોગ યોગિ વડા સિદ્ધ અટક્યા.

ધણા ચર તીર્થો કરી દાન હેતા,
ધરી વાસના લોકની લુપ્થ રહેતા. ૯

અરે ! વાસનાથી થશે દુઃખ મહોદુઃ,
ભલે હો પ્રતાપી, છતાં થાય છોદુઃ-
કરી કામના જીવ કોઠ્યાનકોટી,
ગયા કંઈક કાળો થયો ખૂબ જોટી. ૧૦

કહો કામના વિણ શું કાર્ય થાયે,
વેરાયો કણ કીડીને સુખ જાયે.
કહો, ગર્ભમાં કોણે રક્ષણ કીધું,
વળી જન્મ થાતાં પયઃપાન દીધું ? ૧૧

અજ્ઞણ્યે પડયો કૂપમાં કો તથાપિ,
વટેમારણ્યે તેને રહાય આપી;
હરિ આપણા ઉરનું સર્વ જાણે,
ભીડો ભાગીને ભક્તનો પશ્ચ તાણે. ૧૨

વધુ વાસના વેગથી ખુબ ચાલે,
મળ્યું રાજમંદીર ત્યાં બહુજ મહાલે.
હવે કામનાને કંઈ શીખ આપો,
રઘુનાથનું રૂપ હૃદયે રાખો. ૧૩

કરો વાસના વિશ્વના નાથ કેરી,
મટે જન્મ ને મૃત્યુની મહાન ફેરી.
મહુ વાસના વિશ્વના નાથ તોડો,
જસ વાસનાને તમો સાથ જોડો. ૧૪

શાસ્ત્રની ઊત્તમતા.

सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव सः ।

(સુભાષિત.)

હરિગીત છંદની ચાલ.

- શાસ્ત્રથી સુખ થાય છે, વળી શાસ્ત્રથી દુઃખ જાય છે;
આધાર શાસ્ત્રે સુખનો ધીમંત ત્હેને ધાય છે. ૧
- શાસ્ત્રથી નિવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ સુવિધ પળાય છે,
ક્ષિંપિત્ પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રની દિનદિન વૃદ્ધિ થાય છે. ૨
- શાસ્ત્રથી વિદ્વાન સર્વે શાસ્ત્રથી ગુણવાન છે;
સન્માર્ગવૃત્તિ શાસ્ત્રથીજ અભાનનું એ ભાન છે. ૩
- વળી બોધ થાયે ભૂલ જાયે શાસ્ત્ર સહુની જાણ છે;
‘ભવ ખૂડતાં બચાવવા વિવેકનું’ એ વહાણ છે. ૪
- શાસ્ત્રથી સુકૃતિ રીતિ ને શાસ્ત્રથી સૌ જ્ઞાન છે;
આસ્તિકનેજ અલભ્ય વસ્તુ પામવાનું સ્થાન છે. ૫
- વ્યવહાર ને મર્યાદ સર્વે શાસ્ત્રથીજ જણાય છે;
પૂર્ણ રીતે પેખતાં તે જડપણું ઝટ જાય છે. ૬
- વિદ્યાની વૃદ્ધિ ગૃહની શુદ્ધિ મંત્રનું મંડાણ છે;
સત્શાસ્ત્રને શોધ્યા વિના કહો સુકિતનું કયાં સ્થાન છે. ૭

૧ શાસ્ત્રાણિ યત્ર ગચ્છન્તિ તત્ર ગચ્છન્તિ ચે નરાઃ ।

મતયોર્યત્ર ગચ્છન્તિ તત્ર ગચ્છન્તિ વાનરાઃ ॥

(શ્રીમત કૃષ્ણાનંદ સરસ્વતી.)

- સત્શાસ્ત્ર મુક્તિ ભક્તિ વિદ્યા ને વિનયની ખાણ છે;
 પંડિત તે પંકાય છે જે શાસ્ત્રના સુખાણ છે. ૮
- શ્રવણ શાસ્ત્રે મનન શાસ્ત્રે નિદધ્યાસન ત્યાં વળે;
 સહજ પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રની પુરૂષાર્થ ચારે ત્યાં ફળે. ૯
- ક્યાં વ્યાસ ક્યાં વસિષ્ઠ ક્યાં આચાર્ય શંકર જે કહ્યા;
 મહા તત્ત્વવેત્તા ઓત્રિયો આ લોકમાં ગવાઈ રહ્યા. ૧૦
- ‘આ સૃષ્ટિનો ક્રમ મર્મ સર્વે’, શાસ્ત્રથી જણાય છે;
 આદિપુરૂષનું જ્ઞાન તે સત્શાસ્ત્રથીજ ગણાય છે. ૧૧
- આખ્યાન ને વ્યાખ્યાન સર્વે શાસ્ત્રથી તો થાય છે;
 તે સદ્ગુરૂથી શોધતાં પરમપદ પમાય છે. ૧૨
- ધ્યાન ધર્મ ને યોગકર્મજ યજ્ઞ આદિ જે કહ્યાં;
 ઉદય એનો શાસ્ત્રથી આ લોકમાં સેવાઈ રહ્યાં. ૧૩
- જય શાસ્ત્રથી છે વિજય શાસ્ત્રે બુદ્ધિનું એ ધામ છે;
 વિધિ અને નિષેધનો એ નિયમ સત્ય નિદાન છે. ૧૪
- કામધેનુ, કલ્પતરૂ, અમૃત વળી અદૃશ્ય છે;
 સદ્ગુણસ્તુનો વિચાર જે તે શાસ્ત્રમાંહી પ્રત્યક્ષ છે. ૧૫
- શિરશાસનું એ વેદ છે, પુરાણ ઉર પ્રમાણુલે;
 સમજો સ્મૃતિ ને પાદકર, આદિપુરૂષ એ જાણુલે. ૧૬
- આગળ જુઓ જે આર્યજન તે શાસ્ત્રનેજ અનુસર્યા;
 પ્રમાદ કીધો આપણે પુરૂષાર્થ ચારે વિસર્યા. ૧૭
- માટે હવે પ્રમાદ મૂકી શાસ્ત્રને સંભારલે;
 જસ સુખનું સાધન એ વિવેકથી વિચારલે. ૧૮

જ્ઞાની સહજસ્વભાવ,

જ્ઞાનીત્વાત્મૈવ મે મતઃ ।

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

છાંપાની ચાલ.

જ્ઞાની તો જન તેહ	લક્ષિત વશ વર્તે સદા;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	વિષય ચિંત્વન નહિ કદા;	૧
જ્ઞાની તો જન તેહ	કુથલી કંઈ ના કરતા,	
જ્ઞાની તો જન તેહ	સ્વરૂપ વિચારે રમતા;	૨
જ્ઞાની તો જન તેહ	સદા આનંદમાં રહે છે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	સૌ જનને સુખ દે છે;	૩
જ્ઞાની તો જન તેહ	લોગ થકી નવ લીંબ્યા;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	રામ ભજનમાં રીઝ્યા;	૪
જ્ઞાની તો જન તેહ	પરમારથ પગલાં માંડે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	પ્રપંચ, પરનિંદા છાંડે;	૫
જ્ઞાની તો જન તેહ	સર્વમાં શ્રી હરિ દેખે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	અન્ય અવશુષ્ણ નહીં લેખે;	૬
જ્ઞાની તો જન તેહ	વસ્તુ વહેંચી આપે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	અરપી રાજી થાયે;	૭

જ્ઞાની તો જન તેહ	સુખ દુઃખ ધિરજો વહેતો;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	મિથ્યા જાણી યે સેહેતો;	૮
જ્ઞાની તો જન તેહ	સ્કુરણ નહીં જ્યાં નરતું,	
જ્ઞાની તો જન તેહ	મન સ્વરૂપમાં મળતું;	૯
જ્ઞાની તો જન તેહ	ધર્મકર્મને જાણે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	વૈરાગ્ય લોગમાં આણે;	૧૦
જ્ઞાની તો જન તેહ	સૌતું રૂઠું ચ્હાએ;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	નામતીરથમાં ચ્હાએ;	૧૧
જ્ઞાની તો જન તેહ	પ્રપંચને ઝટ પરજે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	નિષ્કપટી નિરખી હરજે;	૧૨
જ્ઞાની તો જન તેહ	વૃત્તિ વિષયથી વાળે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	દંધ શુદ્ધ બોધ સુધારે;	૧૩
જ્ઞાની તો જન તેહ	નીતિ, નરમાશ, ન છોડે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	મોહ માનને મોડે;	૧૪
જ્ઞાની તો જન તેહ	તુચ્છ વસ્તુને ત્યાગે;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	લક્ષિત માધવની માગે;	૧૫
જ્ઞાની તો જન તેહ	શબ્દને વળગે નહિ;	
જ્ઞાની તો જન તેહ	શબ્દ પાર પહોંચ્યો સહિ;	૧૬
જ્ઞાનીની ગતિ ગૂઢ છે, સમજીને વર્તે	સહિ;	
સર્વત્ર બ્રહ્મ અવલોકતાં જસ દોષ કહીં દેજે	નહિ.	૧૭

દયાનિધિ પ્રતિ વિનતિ.

(“ રાતલડી કોની સંગે રે જાગ્યા ” :—એ કથ.)

દયાળુ નામ દયાનિધિ કહાવો,	
તેથી ભક્ત કરે તમપર દાવો.	દયાળુ ૧
આગે જીવે દયા ઘણાને કીધી;	
કોડી સાટે મણિની ગણીસ કીધી,	
સુદામાને તાંદુલ સાટે શ્રી દીધી.	દયાળુ ૨
દુપદસુતાવસ્ત્ર જ્યાં દુષ્ટે લીધાં,	
અરજ સુણી શીઘ્ર પ્રયાણુજ કીધાં;	
અખળાતણી આશ પુરી ચીર દીધાં.	દયાળુ ૩
ઋષીતણી રામાને કંઠે કીધી,	
અન્ન લઈને મુકતી અતુપમ દીધી;	
સુધન્વાને કાળે કઠા શીળી કીધી.	દયાળુ ૪
શક માટે સ્વરૂપ સુંદર તમે લીધું;	
વામન થયા ગાળ વધુ તમે કીધું;	
દુર્લભ દર્શન મુજીને દીધું.	દયાળુ ૫
પ્રલહાદનું દુઃખ પ્રભુજી જાણ્યું,	
નટવર તમે નરસિંહનું રૂપ આણ્યું;	
કુંવરબાઈનું પુરું મામેરું જક્તે જાણ્યું.	દયાળુ ૬
ભૂધરજી, ભક્તિ ભરવાડજીની ભાવી,	
મહેતાપર મહેર મોહનજી આવી;	

- સલામધ્યે, શામળીયા, માળ પહેરાવી. દયાળુ ૭
 પાવકથકી પશુ ઉગારી લીધાં,
 ચિદાનંદ ! રૂપ ચતુર્ભુજ કીધાં;
 દામોદરે દેવકીને દર્શન દીધાં. દયાળુ ૮
 પુરૂષોત્તમ યુગ્મ તુલશીપત્રે રાજ,
 વિદુરને ઘેર આરોગ્યા લાજ;
 સંબંધ બેનો સરખો પાંડવ પક્ષ ઝાઝી. દયાળુ ૯
 દુર્વાસાયે અમરીશને દુઃખ દીધું,
 ભગવત તમે ભક્તત્વ ઉપર કીધું;
 કરી કસોટી ભક્તને સુખ દીધું. દયાળુ ૧૦
 પોતાનાની પક્ષ પુરૂષોત્તમ કરતા,
 નિજના જાણી તાપ ત્રિવિધ તેના હરતા;
 નિમિત્ત સહેજ લઈને કૃપા બહુ કરતા. દયાળુ ૧૧
 પોતાનાં પ્રાણી ગણી પાપજ બુવો,
 દયાળુ દોષ દુર્ગુણ નવ બુવો;
 જહુપતી જસના સામું તમે બુવો. દયાળુ ૧૨

૨૬.

પ્રતિજ્ઞા.

તીત્રેણ ભક્તિયોગેન યજેત પુરુષં પરમ્ ॥ શ્રીમદ્ ભાગવત.

(“ વિચારો મન આ જોઈ’ છે અતિ રે. ” :—એ લય).

સમર મન કૃષ્ણ હરે હરે રે, જેથી તું ભવસાગર તરે રે. સમર.

નામનૌકા નાની નથી, બેઠા તે પામ્યા પાર;
વાર નથી વૈકુંઠ જતાં, શુદ્ધ મને સંભાર.
તર્થ અભમીલ વાલ્મિક ખરે રે. સમર. ૧

ગોવિંદ કહે ગોપાળ કહે, જીલે જગદીશ રાખ;
નામે નામી સઘ મળે, માટે શ્રી કૃષ્ણજ લાખ;
રટ રાધાવર રક્ષણ કરે રે. સમર. ૨

તું સંભારે તેહને, ત્હને સંભારે નાથ;
દયાળુ દામોદર ઘણા, હેતે અલશે હાથ;
ગોવિન્દ ગરીબની પક્ષ કરે રે. સમર. ૩

જગૃતમાં જપને હરિ, નથી સ્વપ્ન સુષુપ્તિ લાગ;
અવસ્થાત્રયનો સાક્ષી એ, કોઈ જાણે મહાભાગ;
જ્ઞાની ગોષ્ઠિ હરિહંરથું કરે રે. સમર. ૪

જે લીલા લક્ષ્મીકાન્તની, અદ્ભુત તે છે અપાર;
ચંદ્ર સૂર્ય તારા તડિત, ભૂ ખં વહિનને વાર;
મોહન માયા અદ્ભુત ખરે રે. સમર. ૫

તર્કથી તારણ નહીં જડે,^૧ થાક્યા સુર હર સિદ્ધ;
થાક્યાં દેવી સરસ્વતિ, હાર્યાં મુનિ પ્રસિદ્ધ;
અચ્યુત માયા અદ્ભુત, અરે રે. સમર. ૬

ખાંધ્યા છે તે છોડશે, આજીજી કર આ વાર;
ન્યાંયી નિર્દય છે નહિ, માફ કરે મોરાર,
ગોવિંદ ગરીબની પક્ષ કરે રે. સમર. ૭

કરી પ્રતિજ્ઞા^૧ પાળતા, સાચા તેહ સુભાણુ;
 લંપટ હુઆઈ બહુ કરી, રખડે ચારે બાણુ;
 ચોર ચતુર્ભુજનો નહીં ઠરે રે. સમર. ૮

માટે લજે મોરારને, સાચો વશીલો સ્હાઓ;
 ખરી વખત ખપ લાગશે, શુણુ ગોવિન્દના ગાઓ;
 જેની આશા સુર મુનીઓ કરે રે. સમર. ૯

મૂરખ માતાઉદરમાં, દુઃખ વેઠ્યાં બહુ વાર;^૨
 જન્મ મરણને ટાળવા, દેહ દીધો શુભ સાર;
 સમજી સ્મર તો સઘ તરે રે. સમર. ૧૦

હરીને હગલું મૂકજે, નિષિદ્ધ કમંથી નહાશ;
 વિહિત સોંપ મજરાજને શ્રુતિમત એ છે ખાસ;
 જસ અકર્તા આનંદ કરે રે. સમર. ૧૧

૨૭.

દયાળુને પ્રાથના.

ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ । (વેદમાતા.)

(“ વનચર વીરા વધ્રામણી ” :—એ કથ.)

હે હરિ તુજને યાચું હું, આખ્ય અવિચળ ભક્તિ;
 જોડો નહિ આ જગ વિષે, હરિ હરિ દો મુક્તિ. ૧

૧ યદિ યોન્યાઃ પ્રમુચ્યામિ ધ્યાયે વહ્ય સનાતનમ્ (ઉપનિષદ).

૨ જાતો બાલો યુવા વૃદ્ધો મૃતો જાતઃ પુનસ્તથા ।

ધંમ્રમિત્યેષ સંસારે ઘટીયંત્રસમો ડવશઃ ॥ (સુભાષિત.)

દયા તો દિસે હે પ્રભુ, જેવી સાગર લહેરી;
 સહજ સ્વભાવ એ તમ તણે, ઉધાર્યા ઘણા વેરી. ૨
 નામ દયાળુ તે દિનનું, નાથ, ધારણ કીધું;
 ભીડ ભાગી સુરનરતણી, સર્વેથી અચરજ દીધું. ૩
 દયા જેના દિલ વિષે, તે તો દેવાધિદેવા;
 શોધું પણ એવા ન મળ્યા, એક દેવાધિદેવા. ૪
 દોષ ન જુઓ દયાનિધિ, સાદ્ય કરવામાં શૂરા;
 કેમ સમજાય કમળાપતિ, સંસ્કારો અધૂરા. ૫
 તહારી કૃપા કિંચિત્ થતાં, કાર્યો સર્વે સુધરશે;
 જસ જન જે જગદીશનો, ચિંતા તેની હરિ હરશે. ૬

૨૮.

દર્શન.

નષ્ટો મોહઃ સ્મૃતિર્લબ્ધા ત્વત્પ્રસાદાત્મયાચ્યુત ।

(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

(“ ઉત્તમ આસો રે માસ, શરદ પૂનમની રે રાતડી ” :—એ લય.)

લગની લાગી રે નન્દલાલથું, મટયા મનના ઉચાટ,
 દ્રષ્ટિ કંઈ ત્યાં દયાળ છે, મૂક્યો માયાનો ઠાઠ. (૨) લગની. ૧
 કીયા સાધનથી કૃપા કરી, નથી જંપીઆરે જાપ;
 યમ નિયમ નથી આવડ્યા, કરી કૃપા મહારાજ. લગની. ૨

- સર્વે સાધન સાથે ફૂલ્યાં, શમ દમ ને વિચારે;
પૂરણુ પ્રભુજીને પેખતાં, ઘટ મઠમાં ગોપાળ. લગની. ૩
- જોવા સરીખા ચડુવીર છે, શાન્તિ સ્મરણથી થાય;
દર્શન કરોને દયાળનાં, ફેરો ફેગટ ન થાય. લગની. ૪
- ન્યાલ થશો નિરખી હરિ, રૂપ અદ્ભૂત અપાર;
કહેવાપણું કાંઈએ નથી, સર્વે શોભાનો સાર. લગની. ૫
- જે જે જોઈએ તે જુગદીશમાં, શાસ્ત્ર સંતોની સાખ;
અંતરથી અવલોકને, સર્વે સુવર્ણના ઘાટ. લગની. ૬
- સત્ ચિત્ આનંદ સઘળે ભર્યો, પૂર્ણ આપોઆપ;
જીવ જગત કંઈ છે નહીં, બોધ જશ નો એ ખાસ. લગની. ૭

૨૯

હરિસર્વસ્વ.

त्वमेव माता च पिता त्वमेव त्वमेव बंधुश्च सखा त्वमेव ।

(“ રોક્યો પનઘટ રસિયા રાજ ”:—એ રાગ.)

- મહારૂં સર્વસ્વ હરિ તમે શ્યામ, કહોને પ્રભુ કયાં જઈએ.
કંઈ ઠાલો ન સુએ જરી ઠામ, કહોને હરિ કયાં જઈએ. ૧
- ઘણા હહાડા ગોવિંદ રહ્યા દૂર. કહોને.
ભગ્યા ત્યારે ભાસ્યા ભરપૂર કહોને. ૨

હુનિયા ઝુરતી પ્રીતે મેં તો બેઘ,	કહોને.	
તેતું સગપણ નાંખ્યું ઘોઘ.	કહોને.	૩
જેથી વાસના સઘળી વામી,	કહોને.	
પાસે ^૧ હતા ને કેમ કહું જે પામી.	કહોને.	૪
આ તન ધર્યું જેને કાજે,	કહોને.	
ઘણી કૃપા કરીરે મહારાજે.	કહોને.	૫
મન વિના મોહન નથી મળતા,	કહોને.	
જેવી પ્રીતિ તેવા તમે ફળતા.	કહોને.	૬
કિંચિત્ ભેટ ભૂધરજી માગો,	કહોને.	
શરણે આબ્યાને લવમાં ન નાંખો.	કહોને.	૭
રહેજ સંભારે તેના સ્હાયક બેલી.	કહોને.	
તેથી પ્રીતિ કરવી સૌ પહેલી.	કહોને.	૮
ગળું નથી ગોવિંદ શું ગાઉં,	કહોને.	
મહિમા અતુલ મનમાં શું લાવું.	કહોને.	૯
હયા ઘણીરે કરી દીનાનાથ.	કહોને.	
મ્હારે માતા બ્રાતા તમે તાત.	કહોને.	૧૦
અદ્ય અર્પ્યું દ્યોછા મહાન માની;	કહોને.	
જસ બાહેર ન રાખો મ્હેર છાની.	કહોને.	૧૧

આવાહન.

જયતિ તે ડ ધિકં જન્મના વ્રજ ।

શ્રયત ઇંદિરા શમ્વદત્ર હિ ॥

ગોપિકાગીત.

(“ હ તો રામ રટન કર રંગમાં ” :—એ રાગ.)

મહારી બહારે ગરયા વ્રજનાથજી, મનમોતીડે વધાવ્યા;
નન્દલાલ ગોવિન્દ ઘેર આવીયા.

પગથીઆં પ્રેમ પુષ્પોથી પૂરીયાં, મનસિંહાસને મોહનલાલ.

ગોવિંદ. ૧

પ્રેમપૂર્ણતાણું સિંહાસન રચું, બુદ્ધિબેઠકમાં બળવીર.

ગોવિન્દ. ૨

જતાં આવતાં આંખી જુગદીશની, નિર્મળ નયણે નીરખુ નન્દલાલ.

ગોવિન્દ. ૩

સેવા શી કરું, સમરથ છો ઘણું, મહારૂં મન અર્પું મહારાજ.

ગોવિન્દ. ૪

લઘુ લાયક ગણો લક્ષ્મીપતિ, મહોટું મન ઘણું મોરાર.

ગોવિન્દ. ૫

દીનબન્ધુ દયાસિન્ધુ કહાવો, અર્ણવ ઉપમા દીધી કેમ જાય.

ગોવિન્દ. ૬

મર્યાદા મહાનિધિ ન મૂકતો, તમે માઆ મૂકી મહારાજ.

ગોવિન્દ. ૭

(૫૨)

શુદ્ધ જળથી શેરી છંટાવીએ, અંતર ઉજળે આવે અવિનાશ.

ગોવિન્દ. ૮

કૃપા ઘણી કરો કંઠાનિધિ, દ્રષ્ટે દુઃખ ચોરાશી જાય.

ગોવિન્દ. ૯

અર્ધપાદ પુરૂષ પુરાણને, એનું રૂપ ત્રિભુવન ત્રણ.

ગોવિન્દ. ૧૦

એવા ગોવિન્દ ભરપૂર ભુવનમાં; જસ નમન કરે સહસ્રવાર.

ગોવિન્દ. ૧૧

૩૧

શુકન સાર.

નિત્યોત્સવઃ સદા તેષાં નિત્યશ્રી નિત્યમંગલમ્ ।

યેષાં હૃદિસ્થો ભગવાન્ મંગલાયતનં હરિઃ ॥

(“ લોચન મનનો રે આ ઝલડો લોચન મનનો ” :—એ લય,)

મોહન મંગળ રૂપ, મહારે મન મંગળ વસીયા. મોહન.

દેશ વિદેશે જ્યાં જઈ, મંગળમૂર્તિ સાથ;

સ્મરણ કરતાં સંચરું, મંગળ શ્રીપતિ નાથ. મહારે મન. ૧

શુકન સરસ નરસ કરે, સાચું શરણું સ્થામ;

મંગળ મંગળ શ્રીહરિ, મંગળ ત્હારું નામ. મહારે મન. ૨

સકળમાં શ્રીહરિ દેખતાં, મહા મંગળ દેખાય;

શુભ સ્વરૂપ મન ચિંતવો, જન્માક્ષર એ કહેવાય. મહારે મન. ૩

ઉંચ નીચ થકુ આવી અડચા, કર્મકળ કહેવાય;
 જો જીલે જગદીશ નહીં, દહીંલાકુએ શું થાય. મહારે મન. ૪
 દશાનને દશઅકુને બાંધ્યા મહાબળવાન;
 ભાવી કાંઈ ભૂલે નહીં, પરિવાર સહિત થઈ હાણુ. મહારે મન. ૫
 મંગળ રૂપ મોરાર છે, અમંગળ નવ થાય;
 સર્વ સર્વમાં શ્રીપતિ, જસ જેને પડે છે પાય. મહારે મન. ૬

૩૨.

પ્રભુ દર્શન.

ગરબી.

उत्तस्थुर्युगपद् सर्वास्तन्वः प्राणमिवागतम् ।

(ભગવાન્ વેદ વ્યાસ.)

(“ માતા જ્યોદા શ્રુત્વાવે પુત્ર પારણે ”:—એ સય.)

મારા મનમાંહી મોહનજી રહેજે મળ્યા,
 જેથી ભાગી ભવની જાડી જે જંબળ;
 સુકૃત શું કર્યા તે જરિયે જાણું નહિ,
 રામાને રીઝયો જે રમાતણો ભરથાર. મહારા મનમાંહી. ૧
 દયાળે દયા કરી દીધું દર્શન આ દેહને,
 નિરખ્યું નારાયણનું અદ્ભુત રૂપ વિશાળ;
 પરખી પુરૂષોત્તમને પરમપદ પળમાં મળ્યું,
 શાંતિ સુખનું સ્થાનક સમરૂં શ્રીગોપાળ. મહારા મનમાંહી. ૨

જેને વિરંચિ ને વસુદેવ વિનવી રહ્યા,
 શુભ સુકૃત ઉદયથી હયાળ દર્શન થાય;
 મનની મુંઝવણી સહુ મટી ગઈ મુરારિથી,
 મુકુંદજી મળ્યા આતો મહામાયાની પાર. મહારા મનમાંહી. ૩
 શક્તિ સનક સુર બ્રહ્માદિક સર્વે સેવતાં,
 જ્યોતિ જગમોહન જગજીવન કહેવાય;
 સુરને શક્તિતું કારણ એ આદિ આત્મા,
 એની હયા વિના એ દિવ્ય દર્શન નવ થાય. મહારા મનમાંહી. ૪
 નામ નારાયણ શ્રીધર માધવ મુકુંદજી,
 વિકૃલ વનમાળી ને વસુદેવ કહેવાય;
 નામે નરનારી પશ્વાદિક સર્વે ઉદ્ધર્યા,
 લવની બ્રાંતિ ભાગે કોટિ કિલ્મિષ જાય. મહારા મનમાંહી. ૫
 સમજી શામળીયાને સંભારો સ્નેહે કરી,
 ચૈતન્ય ચતુર્ભુજ ધ્યાને નિત્ય દેખાય;
 જાતિવર્ણાશ્રમની જંજળો જતી રહી,
 પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ છિ કર કંકણને ન્યાય. મહારા મનમાંહી. ૬
 સહેજે સંભારો શાંતિ સદાએ આપશે,
 શશિ રવિ શારદ સદાએ શ્રીપતિના શુભુગાય;
 વેદે ભેદ લહ્યો નહિ, વિરાગી વિનતી કરી,
 જસ કહે જન્મ સફળ શ્રીહરિ સ્મર્યેથી થાય. મહારા. ૭

પ્રકાશ.

રજ્જુ સર્પવદાત્માનં જીવં જ્ઞાત્વા ભયં ભવેત્ ।
નાહં જીવઃ પરાત્મેતિ જ્ઞાતં ચેત્ નિર્ભયો ભવેત્ ॥

(આત્મબોધ.

કાફી.

લગવત ! લય લાગ્યોરે, લવની તો બ્રાન્તિ ગઈ,
તત્ત્વને તો તપાસ્યેરે સૃષ્ટિ સર્વે શ્રીહરિ થઈ. લગવત. ૧

વ્યાપક સઘળે વિષ્ણુને દીઠા તનમન તપાસ્યું ત્યાંહી,
ઓર્થિતો અરૂણ ઉદય થતાં તમ ન જોઈયું મળ્યું ક્યાંહી;
ચૈતન્યદીપ ચેત્યોરે, દેવ તો દિલમાં સહી. લગવત. ૨

વસ્તુને કદી વેગળી કરીયે આકાશ અલગ ન થાય;
આશ્રયને સૌ અવલંબી ઉભાં, મૂકે તો મૂળ ન જણાય;
પુરુષોત્તમ પૂરણરે, જગપણું જોતાં નહીં. લગવત. ૩

સુર તું, ઉર તું, નૂર તું, સઘળે વ્યાપ્યો શ્યામ,
પડદો પાડી પ્રાઢતા કીધી, કીધાં વિવિધ તેમાં કામ;
ખેલાડી ખોટી જાણેરે, રમતમાં રીઝયા કઈ. લગવત. ૪

પડદામાં ખડુ પૂરી કલ્પના નિરખતાં નવનવું થાય,
જેની સત્તાએ શૌભા તે સઘળી શાણો તે શો કહેવાય;
રમતે રઢ લાગીરે, ખેલાડીને ખોળો સહી. લગવત. ૫

દીર્ઘદૃષ્ટિ વિના દુઃખ નહિ ભાગે, સમજ સ્વરૂપ સુખ થાય,
માયા માંહીરે મળી રહેતાં સુખમાં દુઃખ દેખાય;
સ્વરૂપ નિજ સમજેરે, જંભળ જીવની ગઈ. ભગવત. ૬

સંસારમાં શું કરવા આવ્યા અનુભવ્યાં દુઃખ અપાર,
અથડાઈને ઘણી આળસ મેળવી ધન સાડ ધંધો વેપાર;
ખધું રહું બાકીરે, ઓળખાણુ તુજ ન થઈ. ભગવત. ૭

વારે વારે વિપત વેઠી કોટી ગયા અવતાર,
ડહાપણુ તો તારૂં ત્યારે હાથે જન્મ મરણુ જો નિવાર;
ભ્રમણા સર્વે ભાગેરે, મહાનંદમાં જાને મળી. ભગવત. ૮

સાધનરે શાં સાધ્યે, કયાણુ, કયે પુન્યે કૃપારે થાય,
વિવિધ પંથે બ્યાકુળ ક્રીધા સત્ય તું શ્રીહરિ જતાવ;
તારા તુને ભજશેરે, ન્યારા તે તો થશે નહીં. ભગવત. ૯

જશને મશ જગદીશ છે તારો હેતે આલોને હાથ,
કૃપાસિંધુને કષ્ટ શું ભાગે કયા કરો દીનાનાથ;
અરજ શી અહકીરે, સ્મરણુ શાન્તિ થઈ. ભગવત. ૧૦

પ્રભાતીયાં.

૧.

(“ અખિલ બ્રહ્માંડમાં એક તું શ્રી હરિ ”:—એ લય.)

સવારમાં ઉઠીને શમ દમ રાખવા, નિત્ય નારાયણ નામ લેવું;
અવર કારજને અળગું કરી અધઘડી, ઘણુભર કૃણુ શ્રીકૃણુ કહેવું. ૧
નિજ કર્મના મર્મથી કંઈક સંકટ પડે, સમજી સમજાવીને સહીરે રહેવું;
નિત્ય અનિત્ય વિચાર વેગે કરી, શ્રીહરિને ગમે તે સહેવું. ૨
ફળ ઇચ્છિત તે રહેજ આવી મળે, પૂર્વની પૂંજ સૌ દધને લેવું;
કૃણુ અતુર બહુ કહે એમ શાસ્ત્ર સૌ, કાંઈ તારે પડે નહિ કહેવું. ૩
આગે અસુર ને સુર બહુ તારીઆ, એને એનું નથી ખિરદ ખોવું;
રાખ વિશ્વાસ મહારાજધિરાજનો, આપ્યું એનું અલૌકિક જોવું. ૪
નામ એ નાવ છે લાલ બહુ દહાવ છે, કૃણુ કૃપા વિના લેવું અઘરું.
જસ કહે જાગશે પુણ્ય જે પ્રાણીનાં, નામ લીધું તેનું કાર્ય સધરું. ૫

૨.

મરછ ને કચ્છ વારાહ વામન થઈ, નરસિંહરૂપથી નાથ આબ્યા;
ભક્તને કાજ એ બ્રહ્મલીલા કરી, જીજ્ઞવાં રૂપ અનેક લાબ્યા^૧. ૧
ચંદુકુળે યાદવા રઘુકુળે રાઘવા, કર્દમ ઘેર શ્રીકૃષિલ કીધા;
ગુણ દયાળ થઈ રેણુકા ઘર જઈ, ક્ષત્રી તે સર્વ સંહારી દીધા. ૨

૧ ઇતન્નાનાવતારાણાં નિધાનં બીજમવ્યયમ્ ॥

યસ્યાંશાંશેન સ્વજ્યન્તે દેવતીર્યક્નરાદયઃ ॥ (શ્રીમદ્ ભાગવત.)

મહાન મુંઝાવીઆ પ્રજ્ઞા ભૂલાવીઆ, મર્મ માયાનો મોહન જાણે;
 ભક્ત કોઈ લહે વાણીથી કયમ કહે, વાણીની પાર વ્રજનાથ માણે. ૩
 પ્રાણીઆ પ્રભુ ભલે મોહ માયા તણે, સ્વર્ણની સૂઝથી ઘાટ જાયે;
 જસ કહે જુક્તિથી જોતાં જો આવડે, સર્વ સત્ ચિત્ આનંદ થાયે. ૪

૩.

જીવ તું જાગજો હું પાણું ત્યાગજો, રાખજો ચિત્ત માધવ ચરણે;
 નામ દયાનિધિ દોષ કંઈ નહિ જુએ, રહેજમાં રાખશે નાથ શરણે. ૧
 હું અને તું વિષે લેહ એ ભ્રમ છે, વાસ્તવિક વાત વિચારી જોતાં.
 હેતથી હળીમળી જાણું તેમાં લળી, જીવતું રૂપ જુક્તિથી જોતાં.^૧ ૨
 તું તને ન્યાજતો પ્રેમથી પાજતો, આપનો આપથી મોક્ષ થાયે;
 ચૈતન્ય દીપ તે સદ્ય ચેતી ઉઠે, તિમિર તો તાહરું તુરત જાયે. ૩
 સુર તું, નૂર તું, ઉર તું શામળા, જોણું શું સર્વમાં તુંજ ગાજે;
 રહેજ કૃપા કરી ઉર દયા ધરી, થયું રે પ્રભાત સંસ્કાર જાજે. ૪
 રહેજ સ્વભાવ જનની તણો જાણવો, રક્ષવા પોષવા ફરજ જાણે;
 અર્લક અંતરે અણુસમજી લહી, દોષ કે રોષ નવ લેશ આણે. ૫
 તેવી છે પ્રીતની રીત તહારી પ્રભુ, અન્ય જન વાત એ શું રે જાણે.
 જસ કહે પ્રીતની રીત જો આવડે, પ્રત્યક્ષ તુજને સૌ પ્રમાણે. ૬

૪.

હને ખટપટ માયાની લટપટ, રમતમાં ગમત તેં બહુ રે કીધી;
 હાવાં તો હારીએ મોહને મારીએ, જૂજવી દેહ અનેક લીધી. ૧

૧ भस्ति ब्रह्मेति चेद् वेद परोक्षज्ञानमेव तत् ।

अहं ब्रह्मेति चेद् वेद साक्षात्कारः स उच्यते ॥ (श्री पंचदशी.)

વિષયને વશ થઈ ભક્તિ ભૂલી જઈ, પાપની પોટલી શીર લીધી,
 સંશયોમાં^૧ રહી શક્તિ સર્વે ગઈ, કહે ચતુરાઈ તહે શી રે કીધી ? ૨
 પોતાનું ભૂલીયો દેવામાં કુલીયો, વિષુ વિવેક વડાઈ કીધી,
 અમૃત ઢોળીઉં ઝેરને ઘોળીઉં, વિષની ખ્યાલી પ્રીતેથી પીધી. ૩
 ભક્તિ તું કરને, દેવું કંઈ ભરને, શેઠ દયાળુ છે દીલ મહોટું;
 પ્રસન્ન રહેજે થશે, દેવું ચૂકાઈ જશે, બાકી રહેશે તે એ કરશે ખોટું. ૪
 અવિચારે આવર્યો, બની ગયો ખડાવરો,^૨ પાસ છે વાસ, વિચારી જો જો;
 પાપ રૂપ પોળીઆ પેસવા નવ દિયે, જસ કહે કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ કહેજો. ૫

૫.

શમ અને દમ સહુ સાધનો શ્રેષ્ઠ છે, વિવેકથી રે વૈરાગ્ય આવે;
 સકળ શુભ કર્મ સંસ્કારની ઉત્પત્તિ, સાધનો આત્માને લક્ષ લાવે. ૧
 મોક્ષ મનમાં લહે તે તો પદને ગ્રહે, બંધને મોક્ષની બેડી લાગી;
 લક્ષ લઈને નિજ સ્વરૂપ નિશ્ચયે કરે, જેહને જેહશું લેહ લાગી. ૨
 લક્ષ નિજનો લહો દૂર કોને કહો, જરીએ આઘોજ એને ન જોશો;
 જસ કહે જન તમે જીવોને ઝટપટ, હાથ આવ્યો છે હીરો ન ખોશો. ૩

૬.

અવતાર અવનવા શું ગણાએ ગણ્યા, જન્મ ને કર્મ છે દિવ્ય તારા;
 નામને રૂપની જ્યાં નહિ કલ્પના, પાપ ધૂવે, પ્રભુ ! નામ તહારાં. ૧

૧ સંશયાત્મા વિનश्यति । (શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા.)

૨ પીત્વામોહમયી પ્રમાદમદિરામુઃમત્તમૂતં જગત્ । (ભટ્ટહરિ.)

નારદ નાથજી વ્યાસ શુકતાતજી, શ્રી ઋષભદેવ હૃષિકેશ કહીએ;
 પૃથુ રૂપે પ્રભુ થયા ધરણિને દોહી ગયા, સમુદ્ર મંથન સમે શ્યામા ? કહીએ. ૨
 હંસ હરિ, તો હવા સનક શ્રીપતિ થયા, નર નારાયણ નામ લઈએ;
 જગતનું જીવન જે જગદીશ છે, તેનું ધનંતરી નામ દઈએ. ૩
 નામ હૃદયે રહ્યું પાપ સર્વે ગયું, નાથ હું નામનું સ્મરણ માગું;
 કૃષ્ણ કૃપા કરો ઉર દયા ધરો, જસ કહે જહુપતિ પાય લાગું. ૪

૭.

કળિતણા કાળ પણ નાથ ન્યારા નહિ, લક્ષ્મણે સહેજ ભગવંત ભેટયા;
 કાળ ને કર્મ તે શું કરે તેહને, જ્યાં દીનાનાથ દયાળ બેઠા. ૧
 કષ્ટ થોડું કળી કાળમાં પ્રાણીઆ, પૂંજ થોડી ને ંહેપાર વધતો;
 નાથનું નામ દઈ થાઓ નાણાવટી, દાનથી દામ વધતોજ વધતો. ૨
 લક્ષ્મણે જ્યાં પતિ જોટ નહિ ત્યાં રતિ, લાલ ઉપર ત્યાં લાલ આવે;
 દ્વર દારિદ્ર રહે જસ શ્રીકૃષ્ણ કહે, એ પ્રભુને કોઈ લક્ષ લાવે. ૩

૮.

જાત અને નિયમ છે નાથના નામમાં, નામીને નિરખીને નિત્ય નમવું;
 નામી સહેજે મળે ભવ તણા ભવ ટળે, સ્વરૂપ અનૂપ તે માંહિ ભળવું. ૧
 જગત જાતું રહે ? યદ હારદ લહે, વાણીએ વાત તે શી રે કહીએ;
 કોટી કંઈ તીર્થને તપ તણું ફળ એ, સમજી શ્રીનાથને શાન્તિ ગ્રહીએ. ૨

૧ મોહિની સ્વરૂપ.

૨ રઝુરૂપે પરિજ્ઞાતે સર્વલંક ન તિષ્ઠતિ ।

અધિજ્ઞાને તથા જ્ઞાતે પ્રપંચઃ શૂન્યર્તા ગતઃ । (શ્રી શંકરાચાર્ય.)

દેશને કાળ દળાણુ ત્યાં બહુ કરે, બહુરૂપી રે જ્યહાં બહાર બેઠા;
 મનમાં મોહ મલિનતા જ્યાં લગી, શુદ્ધ સત્યિત્ પણુ દૂર દીઠા. ૩
 નિરખ ન્યારે નથી પરખ પોતેજ છું, ભૂલથી ભવનો ભય લાગ્યો;
 ઉણુતા અગ્નિથી અગગીરે નહિ રહે, એમ તું^૧ તત્વથી નહીંજ આઘો. ૪
 કૃષ્ણ કૃપા કરે વૃત્તિ એમાં વળે, સ્મરણથી સુખ અમાપ લેવાં;
 જીવની ઝંખના જ્યાં લગી જીવતી, ત્યાં લગી કષ્ટ કોટિક રહેવાં. ૫
 પ્રીતે પ્રભુજી મળે જેમ છે ત્યમ કળે, દેહ ધરીને દર્શન કરવું;
 રામ હૃદયે લઈ સુખ શ્રીકૃષ્ણ કહી, જસ કહે જકતમાં ના રે કરવું. ૬

૯.

नामैव तव गोविंद कलौ त्वतः शताधिकम् ।

ददात्युच्चारणान्मुक्तिः विना साष्टांग योगतः ॥

(પાંડવ ગીતા.)

ગોવિન્દ નામથી ગત પાતક થશે, પ્રભુ કહેતાં બહુ પુન્ય લાગે;
 ત્રિકમ તારશે તરત ત્રિગુણ થકી, કૃષ્ણ કહેતાં કલિ કષ્ટ લાગે. ૧
 ઇંદ્ર ને ચંદ્ર ભવાની ને ભવપતિ, કૃષ્ણ કૃપાળું ધ્યાન ધરતા;
 માધવ નામનો મર્મ જેણે લહ્યો, હરિજનો નિત્ય કિર્તન કરતા. ૨
 દ્રષ્ટિ દયાળુ કર ભક્તિ ભરપૂર ભર, ઝોછી થયાની અધીર આવે;
 જસ કહે નાથનું નામ જો વિસરે, આ કળિકાળમાં કેમ ફાવે ? ૩

૧૦.

स्नेह संसारमां कर श्रीनाथनो, आदिने अंतमां सुख थाये;

૧ જીવો વ્રહ્મૈવ જાપર : । (શ્રતિ.)

ચાર લૂંટે નહિ, જાય, ખૂટે નહિ, પ્રીતિ વધતાં બહુ શાન્તિ થાયે. ૧
 અન્ય મન ધારવું, અંતમાં હારવું, સ્નેહી પણ સંકટો બહુ પમાડે;
 સ્મરણ સ્નેહીતાણું થાય જે જે ઘડી, દુઃખને સહજ સૂતું જગાડે; ૨
 સંબંધ સહેજે મળે હેતે આવી હળે, છોડતાં છેદું તે તો ન થાયે;
 દૈવના યોગથી દૂર દૃષ્ટિથી, રીઝવું રહે ન રીસાઈ જાયે. ૩
 સ્વાર્થ છે જે તણા દુઃખ દે તે ઘણું, પરવશ નાંખી પીડાજ આપે.
 પારધી હાથ પંખી રે આવી ચડ્યું, બળ ન આલે બધો દેહ કાપે. ૪
 પ્રીત પ્રભુજી તણી શ્રેષ્ઠ છે અતિ ઘણી, સહેજ સંભારતાં સુખ લાગે;
 શ્રીહરિ સુજ મન તુજમહીં મેળતાં, જસ કહે અધિક આનન્દજાગે. ૫

૧૧.

હરિ ! ધન તું, તન તું, મન તું, ત્રિકમા, અવર વિચાર સૌ વેઠ લાગે;
 સાધુજન સ્મરણના સુખને અનુભવે, અન્યને મર્મ એનો ન લાધે. ૧
 જાત્રતામાંહી જંજાળ જગતતણી, સ્થૂળને સ્થૂળ ભોગોજ ભેડે;
 કર્મની ફૂટમાં, કૃષ્ણ, મુંઝાઈ ગયાં, તું વિના ત્રિકમા કોણ છોડે? ૨
 મમત મૂકાવજે સત્ય સધાવજે, ફળ દેખાડી ફેરા ન આપે,
 સમજીને સુખ છે શાન્તિમાં શ્રીહરિ, તે તણા સંશયો સર્વ કાપે. ૩
 ભક્તને ભોગ સર્વે રે ભક્તિ વિષે, મધુ વિષે સ્વાદ સર્વે રે મીઠો;
 જસ કહે જહુપતિ નાથને જન ભલે, સ્વાદ ને સાર એમાંજ દીઠો. ૪

૧૨.

રંકશું શેષ રાખો ન રમાપતિ, રંકનો વાંક વડા ન બુવે;
 તું તો ત્રિલોકનો નાથ ત્રિગુણપતિ, કરી કયા દીનને ક્યમ ન બુવે? ૧

મહોટપ મોડ માં, ત્હારાં તરછોડ માં, નામ દયાળુ દેવો રે બોલે;
 નામનો લક્ષ દ્યો નાથ લક્ષ્મીતણા, તારી દયા કહું કોણ તોલે. ૨
 પ્રહ્લાદ આપના ધ્રુ વય પાંચના, મહોટાઈ રાખીને માન દીધું;
 રાંક નરસિંહ લહ્યો કૃષ્ણજી કર અહ્યો, કાર્ય તેનું કૃપાનાથ કીધું. ૩
 દયા બહુ દીક્ષતી વૃષ્ટિ સમ વરસતી, પક્ષપાતી નથી નન્દલાલા;^૧
 ઉગવું આકર્ષે ઉખર અવનિવિધે, તેમાં શો વાંક ત્હારો રે બહાલા. ૪
 સુરતરૂને મન સર્વ સરખું રહે, સેવનારાં ઘણું સુખ પામે;
 દૂર દરિદ્રી રહે આશરો નવ લહે, તેહનું દુઃખ તે કેમ વામે. ૫
 સંસાર આગર રોગ રગીઓ ઘણો, ઉત્તમ ઔષધિ નામ તારું;
 વ્યાધિ વેગે ટળે વૃત્તિ તુંમાં વળે, જસ કહે યાગ્યવું એજ મારું. ૬

૧૩.

રખે મન માહરા રમત તું તો કરે, ફૂટમાં કાળ ખોવાઈ જાશે;
 રમત ને ગમતમાં રામ સંભારજે, સર્વ વાતે તને સુખ થાશે. ૧
 કુબેરને કમી કશી, ઘેર લક્ષ્મી વસી, લક્ષ્મી ત્યાં સર્વ લીલા રે લહીએ;
 નન્દનો નન્દ અખૂટ ધન આપણું, સ્મરણ કરીનેજ શ્રીમંત થઈએ. ૨
 વેપારી જે રજે શ્રમ ઘણે તે મળે, ખોટું થતાં ઘણી ખોટ આવે;
 દ્રવ્ય દામોદરા ખરચ્યું ખૂટે નહિ, આદિ ને અંતમાં લાલ આવે. ૩
 શુકને સ્મરણ શું, જ્ઞાન ગર્ભે વશ્યું, સાર એ લઈને સ્મરણ કરજે;
 ભાવનો ભૂખ્યો ભગવંતને જાણજે, જસ કહે ન્યમત્યમ પ્રીત કરજે. ૪

૧૪.

સુખ પણ સ્વપ્નના ન્યાય સમ જાણવું, આદિને અંતમાં એ ન દીકું;
મધ્યમાં ઝાંઝવા જળસમું ભાસતું, આદિને અંતમાં હોય જુકું. ૧
સુખ તે હુઃખને દ્વરથી દેખતું, હુઃખ તે સુખને પાસ જાણે;
અનુભવી ખેયને અનિત્ય છે એમ લાડી, રાગ કે દ્વેષ એકે ન આણે. ૨
ભક્તિ તે ભવ હરે આનન્દ અતિ કરે, સ્મરણતું સુખ તે સુખ મહોદું,
જસ કહે સ્વરૂપને સ્વજ સંભારતાં, સુખને હુઃખ બે થાય ખોદું. ૩

૧૫.

ધર્મ તે ધ્યાન છે સ્વરૂપ નિશાન છે, અધર્મ તે દેહને હુંજ માને;
મિથ્યા પોતે થયો સ્વરૂપ ભૂલી ગયો, ૧ અધિક અધર્મ તે કહેવો કોને ?
શુદ્ધ શોધી વળો શુદ્ધમાં જઈ લળો, અવિચારેજ અશુદ્ધ ખેઠા;
તત્ત્વમાં તીર્થ સર્વે રે વાસો વસે, સમજી તે શુદ્ધ થવાને પેઠા. ૨
શુદ્ધ સર્વે જીઓ નામથી મળ ધ્રુવો, નિજ સ્વરૂપ સચ્ચિદ્ જાણો;
મોહ એ મેલ છે, 'દેહ હું', ભુલ છે, આપ સ્વરૂપ મનમાંહી આણો. ૩
વાત વિષય તણી લાગે મીઠી ઘણી, સુણતાં સઘ પાતક લાગે;
વિશ્વના નાથ વૃત્તિ તમે વારજો, જસ સ્મરણ તમારુંજ માગે. ૪

૧૬.

સ્વરૂપ સમજ્યા વિના શાન્તિ આવે નહીં, તાપ તન મન થકી ત્રિવિધ ટાળે;
શ્રેષ્ઠ સાધન કરી શ્રીહરિ રીઝવે, દેહથી લિપ્ત વસ્તુ નીહાળે. ૧

૧ આત્મા જ્ઞાનમયઃપૂર્ણો દેહો માંસમયોઽશુચિઃ ।

તયોરૈક્યં પ્રપદ્યન્તિ કિમજ્ઞાનમતઃ પરમ્ —શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય.

જન્મ મૃત્યુ જરા ધર્મ સ્થૂળ દેહના, પ્રાણનો ધર્મ જળ અન્ન લેવું;
 મનના ધર્મ તે હૃદય ને શોક છે, બુદ્ધિ નિશ્ચય કરે એમ ભેવું. ૨
 ધર્મ શરીર તે ધર્મને નવ તબે, જન્મમૃત્યુને આધિન રહે છે;
 સમજી તે પૃથક્ પોતાથી દેખતા, જન્મ્યું તે જાય એમ જાણી લે છે ૩
 અક્ષ જળ નવ મળે પ્રાણ પીડા કરે, ધર્મી તે ધર્મ છોડી ન દેતા,
 પ્રાણપ્રકાશરૂપ પર પોતે રહી, ધર્મ તેનો ગણી અન્ન લેતા. ૪
 મન ધર્મી નિજ ધર્મને પાળતું, સૃષ્ટિ સાથેજ સ્વભાવ સરજ્યો;
 ધર્મ ધર્મી સકળ સાક્ષી તે દેખતો, અલગ મુજથી એમ દ્રઢ કરતો. ૫
 પૃથક્ પોતાપણું સુખ એમાં ઘણું, સંગમાં સુખ ને દુઃખ આવે,
 શુદ્ધ સત્ ચિત્ આનંદ તે હુંજ છું, થાય વિવેક તો વાત કાવે. ૬
 પ્રથમ વિચારવું શરીર આ કારમું, પુન્ય પ્રભાવથી પાસ આવ્યું;
 વિષય વેરી કદી પાપમાં પ્રેરશે. ધિક્કર અવતાર છે જાવું થાવું. ૭
 એમ લાહી અટકવું, વેરીથી છટકવું, સહાયમાં શુદ્ધ વૈરાગ્ય લેવો;
 આશરો એક અવિનાશીનો દ્રઢ કરી, ભક્તિનો સ્તંભ અચળ ગ્રેહવો. ૮
 રાગ રઘુવર વિષે જન્મ સકળ થશે, ભોગ ભટકારથી શાંત થાશે;
 વસ્તુ અલબ્યને આ તને પામજો, ભક્તિ સીડી થકી ઠેઠ જાશે. ૯
 જસ કહે જાગવું હુંપણું ત્યાગવું સ્વરૂપને સમજી સંતાપ ખોવો;
 દેવનો દેવ આ દેહમાં દેખવો, સાર એ શાસ્ત્રનો સમજી લેવો. ૧૦

વસ્તુ બહાલો ગણી મમત મોહનભણી, હરધડી કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ ભાણું. ૨
રાજ્ય રઘુવરતાણું મહાલયું ત્યાં ઘણું, મૈત્રિ માધવતાણી રાજ્ય ચાલે;
પુર પુરૂષ? તણું દીપતું અતિ ઘણું, જસનું મન તે રાજ્ય મહાલે. ૩

૧૮.

નાથ નજર કર શીઘ્ર તું શામળા, દીનખન્ધુ નથી દૂર જવું;
વિશ્વમાં વાસ છે વિકૃતા તાહરો, હવે ઘટે નહિ ખોટી થાવું. ૧
વાટ બહાલાં જીવે શીઘ્ર સમય ખૂવે, વાર લાગ્યે વડું દુઃખ થાશે;
પ્રીતિની રીત શરણાગત નહિ જીવે, તો પછી આપને કોણ ધાશે? ૨
ચંતુરતા દિલ વશી શીખ સમજી કરી, સાનમાં શામળા સમજી જાશે;
જસ કહે જેહને અંખના આપની, તે તણો હાથ ચઢનાથ સાહે. ૩

૧૯.

હરું હું દુરિજન થકી કંપુ નહિ કાળથી, પ્રીતિ કે રીતથી નહીં જ ફાવે;
લંછનો લે ને લાયકપણું નવ જીવે, અવગણુ ઉર અનેક લાવે. ૧
મેલ મનમાં રહે મેલાં સઉને કહે, આપ સમું રે તે અન્ય દેખે;
અનુભવી શો રે ઉપકાર તેને કરે, જે કરે તે રે શ્રીહરિને લેખે;
પ્રપંચમાંહી પત્યાં માયામાં રહે મત્યાં, આયુષ્ય એમ એળે રે ખોયું;
શુદ્ધ મન નવ થયું દેવ દર્શન ગયું, કપટીનું કષ્ટ કૃષ્ણે ન ખોયું; ૩
ઇચ્છે હરિ આંખવા દોષ નવ ભાળવા, પ્રપંચ માંહિ પડતાં રે ખહીજે;
વેઠની પોટલી જાણુ બંધવહાર છે, જસ શ્રીકૃષ્ણનું સ્મરણુ કીજે. ૪

સારમાં સાર સુસ્મરણુ શ્રી રામનું, ભૂલીને શીદ લવમાં રે ભમવું ?
 ગિરિધરલાલ ગોવિન્દ આરાધવા, દેહ ધર્યાનું સાર્યકથ કરવું. ૧
 માનુષી દેહ લઈ લક્ષ્મિને નવ થઈ, પશુ સમો દેહ તે તો પ્રમાણુ;
 લાલ મોટો અતિ ભજ લક્ષ્મીપતિ, દાવ ભજવા તણો આજ બાણુ. ૨
 વખતસર વાવવું કૃણ ઘણું લાવવું, સાહ્યમાં શ્રીહરિ સઘ લેવા;
 સરવડાં શ્રીહરિ નામનાં ન્યાં પઢે, નીપજે ત્યાં બહુ મિષ્ટ મેવા. ૩
 ભાથું ભેગું કરો, કેમ કાયર કરો, ખડાનું કાઢેથી બટો રે બેસે;
 સ્વાર્થ સમણ હવે સઘ હરિને ભજે, હરિ વિના “માહરાં” કોણ કહેશે. ૪
 શરણુ લે શ્યામનું, નથી કશું કામનું, રામનું નામ જપીજ લેજે;
 જસ કહે ગતિ કશી તુજને નવ પડે, હરધરી કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ કહેજે. ૫

૨૧.

(“કહ પ્રમાત સમર લે તું શ્રી ગણેશદેવા” :—એ લય.)

નન્દના નન્દશું પ્રીત કરો પ્રાણી, લવમાં ન રે ભમવું. (ધ્રુવ.)
 સ્મરો દેવ કરો સેવ, સંસૃતિ દુઃખ બરો;
 અનન્ય ભાવે હરિ કહો તો, તે પ્રભુ ઓળખાશે. નન્દ. ૧
 સાધન સંલે ભોગને તજે, પછી શું છે કરવું;
 કૃષ્ણ કૃષ્ણ મનથી કહેતાં, આગળ નથી ડરવું. નન્દ. ૨
 નામ દયાળુ દયાનિધિ, મહાત્મ્ય અતિ મોહું;
 વૈભવ મળે વાસવ સમો, અન્તે થાય ખોટું. નન્દ. ૩
 વચન પાળ મોહને માર, પ્રતિજ્ઞા તું કીધી,
 પારખું કરવા આ પ્રભુએ, દેહ ઉચ્ચ કીધી. નન્દ. ૪

વિશ્વાસઘાત મહાપાપ, જૂઠાને હરિ આવે,
 જોર અહીં આં બહુ જણાવે, જમ પાસે નહિ ચાલે. નન્દ. ૫
 કયા રાખ દીનતા દાખ, આખ્ય રંક જાણી;
 નથી કર્યું તે નથી મળવું; દુઃખ થશે પ્રાણી. નન્દ. ૬
 વાસનાને વશ થયો, જન્મ તહારે નિશ્ચે રહ્યો;
 ભયે પત્રાળે ભૂખ્યો રહ્યો, જન્મ એમ એળે ગયો. નન્દ. ૭
 પ્રભુ ન ભજ્યા પ્રપંચ રચ્યા, મહામાયાએ માર્યો;
 ભટક્યો ભવ અનંત યોનિ, હજી નથી તું હાર્યો. નન્દ. ૮
 ગરવો થા, ગોવિન્દને ગા, પાપંડથી પ્રભુ આઘો;
 જસ કહે પુરૂષોત્તમ પરખી, પ્રાણી પાપ લાગો. નન્દ. ૯

૨૨.

શિવરાત્રિતણું સુખ તે શું લાણું, શિવની સંગ ઉમયાજી રાજે;
 ઠાક ડમરૂ વળી ભેરી વાગે ઘણું, અધિક ત્રંગાણુને તાંસા વાગે. ૧
 શિવજીને નિરખવા સુરપતિ ઉતર્યા, અજ અને શ્રીપતિ શિર નામે;
 આદિને અંતની જેની અવધિ નહિ, પાર એ દેવનો કોણ પામે. ૨
 લક્ષ્મીજી આવીયાં સાવિત્રી લાવીયાં, ઇન્દ્ર સહિત ઇન્દ્રાણી રાજે;
 સુર સકળ આવીયા હસ્ત બોડી રહ્યા, ઉમિયા ઇશ થેઈ થેઈ નાચે. ૩
 કૈલાસ કડકડયો મેરૂ ત્યાં ખડખડયો, દેવના દેવે આચ્છવ કીધો;
 શારદ નારદ ત્યાં સ્તુતિ કરી રહ્યાં, જસ કહે શંભુપ્રસાદ લીધો. ૪

૨૩.

ધન્ય રાઘવ ગતિ ધન્ય જગત્પતિ, રામ રૂપે મહીમાંહિ વસીઆ;
 વીર, મહાધીર, શત્રુને સંહારવા, તાતનાં વચનથી વન વસીઆ. ૧

તાડિકાને હણી, યજ્ઞ રક્ષણ કરી, વરવા વેદેહીને' સઘ ગ્રાહ્યા;
 લક્ષ્મ જોવા ગયા, જનક જમાઇ થયા, દેવ દાનવના ગર્વ ટાળ્યા. ૨
 ત્ર્યંબક તોડીયું, માનને મોડીયું, રાય રાવણ તણા, ગર્વ હરીયા;
 જ્ઞાનકી આવીઆં માળ કર લાવીઆં, રામને લાવીઆં, રામ વરીયા. ૩
 ગર્વ ભૂશુપતિ ગયો, તાપ સહુનો દહ્યો, તેજ શ્રીરઘુવરે, તાણી લીધું;
 રાય રાવણ તહીં રંક સૌ થઇ ગયા, પાણિગ્રહણ સીતાનું કીધું. ૪
 અવધપુરી વળ્યા તાપ સહુના ટળ્યા, સાગર સેતુ રઘુનાથ બાંધી;
 એક વચન વળી, પત્નિવ્રત પાળતા, હર્યો ભૂભારને આપ સાધી. ૫
 પુરજન લાવિયા, પુષ્પે વધાવિયા, રઘુપતિ રામ રાઘવ દેવા;
 જન્મ સફળ જસ જાણવો તેહનો, વાણીમનથી કરે નિત્ય સેવા. ૬

૨૪.

શ્રાવણી અષ્ટમી અર્ધ નિશા હવી, ગોવિન્દ ગોકુળમાંહી આબ્યા;
 ગોપિકા ગુણ ભરી નિરખ્યા નરહરિ, મોતીડે માધવને વધાબ્યા. ૧
 નન્દના બાળ થઇ, બાળ ગોવાળ થઇ, ગિરિ ગોવર્ધન, કર લીધો;
 ભીરૂ ભડકાવીઆ, દૈત્ય ચમકાવીઆ, દેવના દેવે, અનળ પીધો. ૨
 બ્રહ્માએ વચ્છ હર્યા, નાથે નવલાં કર્યા, સુરપતિ શ્રીહરિ પાપ પડીઓ;
 સાંળને! તાત એ બળભદ્ર બ્રાત એ, કાળીની સંગ ક્રોધેથી વઢીઓ. ૩
 ગુણ એના ગાઓને, પાવન થાઓને, નામને ભેદ નારદ જાણે;
 કૃષ્ણ કૃપા કરી, રીઝીઆ શ્રીહરિ, જસ કાંઇક મનમાંહી આણે. ૪

૨૫.

કહે જસોદા તમે, જાગોને જહુપતિ, સમજુને શી રે નિદ્રાજ આવે;
 ગોપી ગોવાળ આધાર ગૌ વચ્છનો, તુજ વડે સૌને આનન્દ આવે. ૧

કહાન શું કહું વળી મંડળી બહુ મળી, મધ્યમાં મોરલી મધુર વાગ્યો;
સંગીમાં જઈ વસ્યા, સમજી કહીં નવ ફર્યા, નૃત્યને નાદ તેવું રે ગાઓ. ૨
ચિંતવન થાય નહિ માપ મપાય નહિ, મનમાં સમજીને મૌન રહેવું;
જોવું સુકિત થકી મળે સુકિત નકી, જસ કહે કૃષ્ણ શ્રીકૃષ્ણ કહેવું. ૩

સુદામાનું દારિકાગમન.

૨૬.

શોચ શાને ધરો મન વિષે નાથજી મિત્ર માધવ છે કાં ન જાણો;
દારિકા પરવરો મિત્રને જઈ મળો, રિદ્ધિને સિદ્ધિ અખૂટ આણો. ૧
મિત્ર માધવ થયા તાપ તેના ગયા, બાળપણમાં બહુ સ્નેહ કીધો;
મિત્ર મોટા બહુ રિદ્ધિ ઘરમાં સહુ, લક્ષ્મી અચળ છે અર્થ સીધો. ૨
શ્રીપતિ જ્યાં વસે હૈન્ય ત્યાંથી જસે, લક્ષ્મીજી ત્યાં રહ્યાં લહાવ લેવા;
આપશે ધરખંડે માન પામો ઘણું, એક છે એજ દેવાધિદેવા. ૩
સુર જેને નમે સિદ્ધિ પાછળ ભમે, યોગી અવધૂત સૌ ધ્યાન ધરતા;
દીનતા દુઃખ શાં વેઠવાં આપણે, મિત્ર માધવ આ જગતકરતા. ૪
કામિની કરગરી કહેતી ત્યાં વળી વળી, નાથ નિશ્ચે હવે ત્યાંજ જાઓ;
માન પામો નહિ જો પતિ માહરા, તો પંછી સત્વરે ઘેર આવો. ૫
સમજી જન જાયતા દેહ નવ પામતા, માગતા એક અવિચળ સ્થિતિ;
ચક્રપતિ પામવા દુઃખ સહુ વામવા, જરા સાધન અનન્ય પ્રીતિ. ૬

૨૭.

સુદામો સજ્જ થયા, વેગે વળતા ગયા, દ્વારિકા જઈ દીનાનાથ નિરખ્યા;
 માગવું શું અહીં શાંતિ મુજને થઈ, કરીને દર્શન દીલમાંહી હરખ્યા. ૧
 મિત્રને દેખીઆ ઇશ સમ લેખીઆ, આવો આવો કહી મુખ જોતા;
 પ્રીત આધિન છું પ્રાણ મહારા તમે, શીઘ્ર સેવા કરો શ્યામ કહેતા. ૨
 ચરણ લક્ષ્મી ધ્રુવે મુખ લલિતા લુહે, થાળ લઈ સદ્ય સત્યભામા આવ્યાં;
 કર ઝારી ધરી બીડી સુન્દર કરી, રેવતી રૂઝાં આસન લાવ્યાં. ૩
 માનિની બહુ મળી સેવતી સહુ મળી, પ્રભુ રીઝાવવા પ્રીત કરતી;
 વિપ્ર વચમાં કરે સ્મરણ શ્રીશ્યામનું, સુન્દરીઓ સહુ પાસ ફરતી. ૪
 પ્રીતથી હરખીઆ રીતથી રીઝીઆ, ભાવ ભુધરનો બહુ રે દેખી;
 કોણ માઝું ગળું અન્યને નવ લગું, આશ્રય શ્રીહરિ એમ લેખી. ૫
 શ્રીહરિ એમ વદે ‘હે સુદામા સખે ! આવો પધારીએ મિત્ર ખ્યારા;’
 તાંદુલ આરોગતાં કષ્ટ સહુ કાપીયું, “કહેજો લાભીને પ્રણામ મહારા”. ૬
 પ્રભુને જે ગમે જગત તેને નમે, કૃષ્ણકૃપા એ કારણ મહોટું;
 જસ જયમ ત્યમ કરી એ કૃપા મેળવો, બાકી થયું ગયું સર્વ ખોટું. ૭

૨૮.

સુદામો નીસર્યા ગામ ઘર વિસર્યા, ક્યાં ગઈ પ્રેમદા બાળ મહારાં;
 આ તો છે ધામ કોઈ ધનપતિ શેઠનાં, પુન્ય પૂર્વે કર્યા જેણે સારાં. ૧
 સુંદરી શું ગઈ બાળ નાઠાં કહીં, જર આપી ઘર લઈ રે લીધાં;
 નાણું જેને મળે મહેલ તે તો કરે, આપણે સુકૃત્યો કાં ન કીધાં. ૨
 મિત્ર પાસે ગયો લાલ કંઈ નવ થયો, કામિનીને કલે લોલ લાગ્યો;
 તદ્દપિ સાઝું થયું સત્ય મહાઝું રહું, કૃષ્ણ પાસે નવ દામ માગ્યો. ૩

માગતું નવ કટી મધ્યન મયા વરી, બીજાથી બુખ કોની ન જાયે;
જન્મ આપ્યો જતા પાણશે તે સદા, માગે મહેલાત કોને ન ધાયે. ૪
ભક્તિ એક માગવી બીડ સહ લાગવી, આપ્યું તે પામીએ એમ જોવું;
લાગ્યમાં જો મરે વળુ માગે મરે, માગીને માન મરે રે જોવું. ૫
લાક્ષ્મ માગે નવિ આશરો લે સદી, લઈ શું જીવ્યું માન જોવા;
જસ કહે કૃષ્ણ ભક્તિ મને આપજો, માગું હું એક દેવાધિદેવા ! ૬

૨૯.

નાર પ્રાદાણુ તાપી વાટ જોતી ઘણી, નાથ શું ત્યાં રહ્યા નગર દેખી;
સુખ મળેને મને બૂજો અર્થી કોણુ લખે, સ્વામીએ પરલક્ષી રૂંક લેખી. ૧
નાથ આગ્યા નવિ શોભ કરતી સદી, વિણુ કૌભાગ્ય શું સુખ રહ્યું;
પતિ વિણુ પ્રેમદા સુખ ઈચ્છે કદા, રાનમાં માન જોવું રે ગાવું. ૨
કામિની કંથ વિણુ લોય જો સુખ દિન સુખ ઈચ્છે પાણુ દુઃખ દાખે;
નીતિ વિણુ સુખ ઈચ્છે નથી આવતું, સાળી રયામા રે વેરાગ્ય રાખે. ૩
સાધવી નાથનું ધ્યાન મનમાં ધરે, મહેલથી ત્યાં નિજ નાથ દેખ્યા;
તેડી લાયો સળી નાથ સુજ એ નક્કી, પ્રેમ આધિન પરમેશ પેખ્યા. ૪
હેતે હજ્યાં મળ્યાં કૃષ્ણ ભજન હજ્યાં, આશરો રાખી અહનિશ ગાઓ;
જસ કહે જન્મ આ ધરીને જીવ્યાં લાલું, માતૃપી દેહનો એજ લહાવો. ૫

શ્રી રણછોડરાયજીની ડાકેરમાં પધરામાણી.

૩૦.

નાથને નિરખવા યોડાણો આવીઆ, બાંહા ઝાલી, પ્રભુ બોલ દીધો;
 મ્હારે ને ત્હારે તો સ્નેહ સખળ થયો, ઘેર આવીશ તુજ, દોલ કીધો. ૧
 બહેલ લઈ આવજે પ્રગટ કહીં નવ થજે, લાવેનો લેલ તો હોય છાનો;
 મ્હારી ઇચ્છાએ આ જગ સહુ અનુસરે, રોકવા, ટોકવા ભાર કોનો ? ૨
 નિશાએ નામ્મશુ' ઘેર જઈ ગાજશુ', જઈને બાખરીએ ખોંખારો કરશુ';
 ગુગળી ઘેર વઢવા કદી આવશે, આપણે કંઈક ત્યાં સુક્તિ કરશુ. ૩
 છુગસીએ તોળજે હામ નવ છોડજે, લક્ત માટે બહુ લેલ કરવો;
 જેમ તેમ રાખવો લાવ એક દાખવો, તાપ ત્હારો મારે સર્વ હરવો. ૪
 મ્હારો જે જન થયો વશ તેને રહ્યો, વૈકુંઠ પરહરી પ્રીત બેતો;
 સાધન લક્તિ એક પામવા મુજને, અન્ય સાધન નહિ, એહું બેટો. ૫
 મહેતાનો શેઠ થઈ મોસાણું લઈ ગયો, સ્તંભમાં હું રહ્યો લક્ત માટે;
 પ્રેમીને પાળતો દુઃખ સૌ ટાળતો, જસ લક્તિ કરો શિર સાટે. ૬

૩૧.

ડાકેર ગામની શોલા આર ધામની, રાય રણછોડજી જ્યાં બિરાજે;
 દુર્લભ દર્શન છે દીનાનાથનું, ગોમતી નીર ગંભીર ગાળે. ૧
 ડાકેર દેખતાં નાથને નિરખતાં, આનન્દ ઉરમાંડી રે બાળે;
 ધુમટ ઉઘો અતિ નાથ મન્દિર તણો, સમીપ સિંહનાદ નોખત વાળે. ૨
 રણછોડરાય ધણી લક્ષ્મી લીલા ધણી, પૂનમે જ્યારે પહંચે વાળે;

જન અતિ જોરમાં દર્શનના કોડમાં, પ્રેમે નિરખે અને પાપ લાગે. ૩
 દર્શન થાય છે પાપ સઘ જાય છે, સુખ સહુ ત્યાં છે વૈકુંઠ જેવું;
 નાથને નિરખતાં પ્રેમથી પરખતાં, સ્વરૂપ સુંદર અલૌકિક જોવું. ૪
 દારિકાં પરહરી ગુર્જર પાવન કરી, લક્ષ્મી બોડાણાતું દુઃખ લાગ્યું;
 લક્ષ્મીને કાળ સંકટ પ્રભુએ સહ્યું, ગોમતી ગુપ્ત ત્યાં તીર વાગ્યું. ૫
 ફરકે ચાડે વળ નિરખો ચતુર્ભુજ, આનન્દ ઉરમાં થાય ભારી;
 જસ કહે શું કહું નાથના જસ બહુ, પ્રેમે પાપે પડી નહીં વારી. ૬

૩૨.

ગોમતી ઘાટમાં શ્રીપતિ ઠાઠમાં, મન મોહ્યું હવે ક્યાંદે જાવું;
 દર્શન પામીને દુઃખ સહુ ટાળવું, પતિતને ત્યાંજ પાવન થાવું. ૧
 બ્રાંતિ સૌ ભાગવી લક્ષ્મી એક ભાગવી, શાન્તિ સ્મરણ વિના નહિ રે આવે;
 ભાવને વશ ભુધરજી નિત્ય છે, પ્રેમીને સઘ પ્રત્યક્ષ કહાવે. ૨
 પૂનમે પૂજવા દેવ સહુ જુજવા, સ્વણ માંહે સહુ ઘાટ જોવા;
 આરોપ સર્વ અળગો રહ્યો જે ઘડી, નિરખવા એક દેવાધિદેવા. ૩
 સુકર્મથી સાધવો પ્રેમથી બાંધવો, ઉપાસ્યનો અતુલવ એમ કરવો;
 અધિ, સહુ છૂટતાં મોહ સહુ તૂટતાં, તેજ હું એમ નિશ્ચય ધરવો. ૪
 મહાધન નિરખીયું હેડું ત્યાં હરખીયું, દ્રષ્ટિથી દૂર તે તો ન જાયે;
 દ્રવ્ય દર્શન વિના દીનને દુઃખ બહુ, અન્ય ઉપાયે શું સુખ થાયે? ૫
 પાપ અટકે જદા પુન્ય પ્રકટે તદા હાકોરનાથ દર્શન પામે,
 કરશે માધવ દયા, દોષને દૂર થવા, જન્મ સ્મરણતું દુઃખ વામે. ૬
 સઘ સ્મરણ કરો જસ કહે ભવ તરો, વખત વીતી જશે શુંય કરશે? ૭
 ઉડતાં શીખળે સમય છે આ ઘડી, નહિ તો પીંજર આવી રે પડશે. ૮

ગોમતી ગંગ પ્રભુએરે પાવન કરી, તીર પર ત્રિકમજી ધીરાજે;
 સુરસરિતા સમી નિથ્રે જન બાણજે, પ્રેમે નહાતાં સદ્ય પાપ નાસે. ૧
 ગુપ્ત ગોવિન્દ થયા જળમાં આવી રહ્યા, ભક્તને કાજ એ કાર્ય કીધું;
 ધન્ય બોડાણાની ભક્તિ ભૂતજ વિષે, અરૂપીએ રૂપ દર્શન દીધું. ૨
 ગુગળી આવિયા ગોષ્ઠિ બહુ લાવિયા, ભક્તનો ભાવ ભગવંત જોયો;
 લોભીઆ લડત ફાળ્યા નહિ તે થડી, ત્રિકમા પાત્ર નિજ તોડ બોયો. ૩
 ગરણ જળમાં થરી પ્રભુએ પાવન કરી, નાહી ત્યાં નાથ દર્શન કરવાં;
 દેહ માનવતણો લાલ છે અતિ થણો, પ્રભુને પામી સહુ પાપ હરવાં. ૪
 કાળ સહુ વડી જતો આયુષ્ય લઈ જતો, ચોરને ચતુર નર નિત્ય જોતા;
 રિદ્ધિ સહુ રાધિકાવરને અર્પણ કરી, આયુષ્યમાંહી અસંગી રહેતા. ૫
 દેહથી બુદ્ધ થયા ભય દેહના ગયા, દૂર રહી, નિત્ય દર્શન કરવું;
 જમ કહે કૃષ્ણ કૃપાએ સર્વે કળે, આવ્યા તે આવ્યા, પાછા ન ફરવું. ૬

ધન્ય કાકોરને ધન્ય કાકોરને, ધન્ય બોડાણાએ શ્રમ લીધો;
 નામ ગંગાબાઈ ગુણ ગંગા સમા, ભૂધરે ભુવને વાસ કીધો. ૧
 વર્ણ ક્ષત્રી તણો, મોહ માર્યો થણો, ભવ છોડીરે ભગવંત ગાયો;
 દેવ દાનવને વશ જે દેવ નહિ, ગાડે બેસાડી ગોવિંદ લાવ્યો. ૨
 નાથ લક્ષ્મીતણો, ઢળી પડ્યો અતિ થણો; પરમ ઉપકારી પરમેશ પૂરો;
 મોહના મારમાં કંઈક થવાઈ ગયા, તમને ભજનાર તે શ્રદ્ધ શૂરો. ૩
 આજ તેને તમે આહોષ્ટા હે પ્રભુ, ધાય તેને તમે શિષ્ય ધાઓ;
 રંક વેર રાય સેવા કરી થાય, એ ન્યાય લક્ષ્મીપતિ લક્ષ લાવો. ૪

જેમ તેમ જાળવો, ભક્તનો માળવો, મહારો કહેવામાં મોટાઈ માનો;
 રાજને કાજ કરવું રંકો તણું, વડું હોય તેને વિકાર શાનો? ૫
 પ્રકાર ભૃગુએ કર્યો, અવગુણ નવ ગણ્યો, હરિએ સ્તુતી કરી શાન્ત કીધો;
 ગોપ ગો પાળવા, દુઃખ સહુ ટાળવા, પ્રેમ આધિન પાવક પીધો. ૬
 ભાલથી ભીંભા બોરથી રીઝીઆ, કમળની ભેટ લઈ કષ્ટ કાપ્યું;
 અન્ય અધિકાર જોતા નથી, હે હરિ! ભક્તને આપવું યોગ્ય લાગ્યું. ૭
 શ્રેષ્ઠ સુરતરૂ કહે મણિનો મણિમા લહે, આપમાં છાપ સૌ ન્યૂન લેખું;
 જસ કહે કૃષ્ણ ભક્તિ મને આપજો, તુજ વિના અન્ય દ્રષ્ટે ન દેખું. ૮

૩૫.

ધન્ય રાઠોડ રજપુતની ન્યાતમાં, જન્મ ધરીને તે જસ લીધો;
 રાજ્ય ને પાટ મૂકાવીયું રાયનું, રાય રણછોડ તે વશ કીધો. ૧
 રાય રીએ બહુ રિદ્ધિ આપે સહુ, પણ તે ઘેર તેને ન જતા;
 ઘેર તે રાખીયા શ્રીપતિ જહુપતિ, ધન્ય બોડાણા તહારીરે માતા. ૨
 ભક્તિની હદ થઈ ગાંઠ હરિએ ગ્રહી, કૃષ્ણ જેના થયા જગત છુટ્યા;
 ધન્ય આયુષ્ય એ ધ્યાન ગોવિંદનું, કાળ ને કર્મના દોષ કીટ્યા. ૩
 નામ મહોદું અંતિ કાર્ય છાતું નથી, નામથી વાલ્મિકે નાથ પામ્યા;
 અભમેલ ઉદ્યોગ જન કંઈ સુધર્યા, નામે નામી મળ્યા દુઃખ વામ્યાં. ૪
 પૂર્વ પુણ્ય જાગશે ધ્યાન એક લાગશે, પ્રભુ નિરખીને પ્રપંચ ખોલે.
 જસ મન વશ રહેજોરે તુંમાં મળી, સ્મરણ આપીને સામું જોજો. ૫

ગરબીઓ.

૧.

પ્રબોધ.

(“રામ લક્ષ્મણ વનમાં સિધાવતા” :—એ લય.)

- રામ ભણ્યે રૂઠા મન ભાવતા,
જેથી કળિના કિલ્મિશ જાય; રાજી રામ થાય,
ભણ્યે રામ ભાવથી. ૧
- દેહે મનુષ્ય તણે શ્રેષ્ઠ જાણવો,
અન્ય દેહે નથી અધિકાર, કર્તાને સંભાર. ભણ્યે. ૨
- સુખ સાચું નથી રે સંસારમાં,
એતો વૃત્તિનારે વિકાર; સ્વપ્ન જેવું આર. ભણ્યે. ૩
- જન જગમાં કંઈ જીકતી કરી રહ્યા,
પણ પામ્યા ન શાન્તિ કે સુખ; એવું માયા રૂપ. ભણ્યે. ૪
- ધણું ભટક્યા પણ ભવને ન લેદિયો,
નવ સમજ્યા શ્રીનું જે સ્વરૂપ; પડ્યા ભવકૂપ. ભણ્યે. ૫
- દયા કરીને કહે દયાનિધિ,
મારીમાયા તણે નહિ તાગ; છબે નહીં પાગ. ભણ્યે. ૬
- અંતર માંહીં દીપક અજવાળને,
જેથી તીવ્ર તિમિર ટળી જાય, રીઝે વજરાય. ભણ્યે. ૭
- જાગી જોને તું જગ કરતારને,
આંચો અવસર એજે ન જાય; પછી તું પસ્તાય. ભણ્યે. ૮

જે જન જાગ્યા તે જગમાં છૂટ્યા સહી,
 નથી જોતામાં થયા ખુવાર; ભજ્યા ભવતાર. ભજ્યે. ૯
 નારદ ઉદ્ધવ લીળમપિતા હવા,
 જેનું મન વાસુદેવની માંય; હનિશ ગુણ ગાય. ભજ્યે. ૧૦
 ભાવે ભક્તિ કરી એને ભેટભે,
 રહે છે ભક્ત કરી એ પાસ; હેતે ગ્રહે હાથ. ભજ્યે. ૧૧
 અસુરો વૈરભાવે ભજી ઉદ્ધર્યા,
 પાપી પ્રલંબક કેશી કંસ; હરિ દયાવંત. ભજ્યે. ૧૨
 એ છે સ્વભાવ જગકર્તા તણો,
 જેમ પારસ લોહ પરસાય; કંચન લોહનું થાય. ભજ્યે. ૧૩
 પ્રાણી પૂર્વનાં પુન્ય ઉદય થતાં,
 નેહે નિર્મળ નામમાં ન્હાય; હરિ જસ ગાય. ભજ્યે. ૧૪

૨.

દેવીનો ગરબો.

(“ નારાયણ નામ લેને શું પ્રાણીરે ” :—એ લય.)

દેવી તમે જગત તણી જાતા;
 વર્ણન કરીએ શું, અંબે માતા. દેવી. ૧
 નાનાવિધિ નૌતંમ ખેલ ન્યારા,
 અંદર બહાર વશી રહ્યાં એકં બાળા;
 અદ્ભુત લીલા કોણ છે ગણનારા. દેવી. ૨

ભેદ છેદ દેખાડો, મા જ્યારે રે,
 ચતુરાઈ ડહાપણુ જાય ત્યારે રે,
 દેવો પણ દુખીઆ તે વારે. દેવી. ૩
 ભજે તમને ભક્ત થઈ રાજી,
 સ્વરૂપ સત્ય દેખાડો માણી;
 પછી કૂટય સર્વ ગઈ ભાગી. દેવી. ૪
 શકાદિક સેવી રહ્યા જેને,
 મહેષ શૈવ પ્રશંસી રહ્યા જેને;
 તેત્રીશ કોટિ ધાઈ રહ્યા જેને. દેવી. ૫
 સ્વરૂપ માનું શુદ્ધ સખળ સાઈ,
 જસ, જોયે મનનું મટે અધારૂ;
 અંખા કૃપાથી થાય અનવાળું. દેવી. ૬

૩.

શ્રી તુલસીના ગરબો.

(“ સમર મત કૃપણ હરે હરે : ” :—એ લય)

તુલસી પધાર્યા આ સમે રે, લવનાશિની ભક્તને બહુ ગમે રે. (ધ્રુવ.)
 તુલસી ત્રિલોકપાવની, વિષ્ણુ ચરણમાં વાસ,
 પુરૂષોત્તમને પ્રિય ઘણાં, માટે નમુંજી ખાસ;
 મા અરજ કરું હું એટલી રે, તુલસી. ૧

જગજીવન જમતા તદા, જ્યારે હો તમે પાસ;

માધવ મૂકી નવ જમે, લોજન દાનમાં પાસ;

કમલાપતિ કંઠે ધરે રે. તુલસી. ૨

લીલાલહેર લીલાં કરો, કૃષ્ણ કરો કલ્યાણ;

મંજરી સુરમુનિ સેવતા, સ્પર્શ થકી કલ્યાણ.

મા વંદનથી વૈકુંઠ મળેરે. તુલસી. ૩

કાતિકે કલ્યાણી તણા, વિવાહ ઉત્સવ થાય;

ગરૂડ રહી ગોવિંદજી, પરણવાને જાય;

દિન પ્રથમ પક્ષ એકાદશી રે. તુલસી. ૪

ત્રિલોકી ત્યાં તો મળે, દીપદાન ત્યાં થાય;

વેદાશિષ વિપ્રો વહે, મહામંગળ વરતાય.

ત્યાં સમસ્ત જન સેવા કરે રે. તુલસી. ૫

કેશવજી કર સાહી રહ્યા, ચૌદ લોકના નાથ,

ચુડી ચોળી ચુંદડી, ખડેરી બેઠાં સાથ;

મહા મંગળ ત્યાં વર્તાઈ રહ્યાં રે. તુલસી. ૬

અખંડ એવાતણ થયું, શ્રીવર વર સાક્ષાત;

સુકૃત શું જાણું નહિ, સમજાવોને માત.

પરિક્રમા જસ પ્રેમે કરે રે. તુલસી. ૭

૪

પ્રાર્થના.

(“ જીરદાળી રે બહુચર માત ” :—એ લય).

કરું સ્મરણ શ્રીના નાથ, સંકટ લાગોને.

હરિ હેતે બાલો હાથ, સંકટ લાગોને.

વાત સર્વ વનમાળી જાણો, શી રીતે પ્રભુ કહીએ રે,
 સખળ પક્ષ સામળીઆ તહારો, જેમ રાખો તેમ રહીએ. સંકટ. ૧
 દુઃખ નથી દામોદર ખીજી, લજન તહારું ભૂલાય રે;
 ઇચ્છા નહિ અવિનાશી ખીજી, સ્મરણથી શાન્તિ થાય. સંકટ. ૨
 લેવું કંઈ નહિ દેવું કંઈ નહિ, ગડબડમાં ગયા દહાડારે;
 મિથ્યામાંહી મોહ વર્ત્યો છે, ગુણ તારા નવ ગાયા, સંકટ. ૩
 સહાય કરી સામળીઆ સૌને, કહો કેમ કરી ગણાવું રે,
 પ્રીતતણી પત રાખો બહાલા, ઓશીંગળ કેમ થાઉં. સંકટ. ૪
 મન કાચું તો સહુ છે કાચું, કામ ન આવે એક રે,
 વાસુદેવ છે વગ તમારી, ત્રીકમ રાખો ટેક. સંકટ. ૫
 ગરજ ગણો તોએ પણ ગોવિંદ, છે એ સાચી વાત રે,
 પણ જન ઇચ્છે તે નવ ઇચ્છું, જાણો છો જગતાત. સંકટ. ૬
 હાને જાણો નાને જાણો, ન્યારા રહીને નિરખો રે,
 સાક્ષી છું સમજીને વર્તે, તેને દેખી હરખો. સંકટ. ૭
 શુર કૃપા વિષુ ગમ પડે નહિ, બાકી ખીજી ખટપટરે,
 જ્ઞાન વિના ગોવિંદ કેમ મળશે, ખીજી માયાની લટપટ. સંકટ. ૮
 ભક્તિ કરતાં ભેગું થશે, શુદ્ધ હશે સંસ્કાર રે,
 વગસગ બહાલાને છે નહિ, જસ સમજી લજજો સાર. સંકટ. ૯

૫.

બોધ.

(“ ગરૂડે ચડી આવજો ગિરિધારી ” :—એ લય).

મનુષ્ય દેહે મોક્ષનો લહાવ લઈએ,

ફરી દાવ મળે ન અન્ય દેહે.

મનુષ્ય.

દેહ મિથ્યા પ્રપન્ન પ્રમાણે, ..
 એને વારિનો બુદ્ધબુદ્ધ બાણે;
 લાલ મોક્ષનો ઉરમાંડી આણે. મનુષ્ય.
 ઇશે મોંઘો મનુષ્ય દેહ દીધો,
 ગફલતમાં ગુમાવીરે દીધો;
 તેમાં તહારે અરથ શો સીધ્યો. મનુષ્ય.
 ષટ્શાસ્ત્ર વળી એમ લાગે,
 સ્વરૂપ શોધ્યાથી સારજ લાધે;
 સ્થુળ સૂક્ષ્મ કારણની એ આગે. મનુષ્ય.
 મહાયુગ્ધોનો મારગ સાહીયે,
 તેથી વિવેક વૈરાગ્ય લઇએ;
 દયા શાન્તિ નીતિ સત્ય ગ્રહીયે. મનુષ્ય.
 પ્રથમ વિવેક વૈરાગ્ય થાય,
 હુંને મહાઈ તેની બ્રાન્તિ બાય;
 વાસુદેવ આ નિશ્ચય થાય. મનુષ્ય.
 અનન્ય લક્ષિત અહોનિશ ચાહીયે,
 લાવ પૂર્ણથી લેણાં થઇએ;
 એ તો અદ્વૈત સિદ્ધાન્ત કહીએ. મનુષ્ય.
 ઇશ કૃપા અતિ ઉચ્ચ થાશે,
 હૃદય સ્વચ્છમાં ઇશ ઓળખાશે;
 અંતર અરીસે મુખ દેખાશે. મનુષ્ય.

૧ જન્માતરસહસ્રેણ તપોધ્યાનસમાધિभिः ।

નરાणां क्षीणपापानां कृष्णे भक्तिः प्रजायते ॥—પાંડવગીતા.

નિજ સ્વરૂપ જાણ્યે દેહ કેવો,
આત્મા અંતરે ઝોળખી લેવો;

મોહ જગતનો ઝાંઝવા જેવો.

મનુષ્ય.

કોઈ ચતુર્ધા મુક્તિ ચહે છે,
વિવિધ આશાએ ખાંધ્યાં વહેછે;

જ્ઞાન્તિ લાગ્યા વિણ બ્રમણ કદેછે.

મનુષ્ય.

મુક્તિ આ દેહે શાસ્ત્ર વિચારો,

અતસંગ અહોનિશ ધારો;

જમે આ દેહમાં નથી ઉધારો.

મનુષ્ય.

જયમ ત્યમ રામ હૃદયમાં રાખો,

પ્રેમે પરખી પછી પાય લાગો;

જાણો રખે રમાપતિ આધો.

મનુષ્ય.

ગીતા ગોતો શોધો નિજ ઘટમાં,

જેમ તંતુ વ્યાપી રહ્યો પટમાં;

ખાકી પડવું છે ખટખટમાં.

મનુષ્ય.

માધવ મંદીરમાંહી વસીયા,

જેવા અજ ઉમિયાપતિ ધસીયા;

જાણે અનુલવી જે જન રસીયા.

મનુષ્ય.

હરિ અકળ સ્વરૂપ છે એવું,

સુંગે સુંગા રહેવા જેવું;

ઉત્ત કૃપાએ અનુલવી લેવું.

મનુષ્ય.

જેને ભાવ લક્ષિત થયે સારી,

તે તો એ પદના અધિકારી;

શુણુ ગાઈએ શું જીવો વિચારી.

મનુષ્ય.

કામ ક્રોધ મોહ ચોરી કરે છે;

અમુદ્ય આત્મ વસ્તુને હુરે છે;

જીવ સમજ્યા વિણ સંગ કરે છે.

મનુષ્ય.

તૃષ્ણા ત્રિવેણીમાં વહે છે,

મિથ્યા મોહમાં મન રીઝવે છે;

ફળ વિના બહુ શ્રમ લે છે.

મનુષ્ય.

ચિંતન ચિત્તના દષ્ટાનું કરીયે,

જેથી મોહસાગરમાં ન મરીયે;

વિચારવહાણે બેશીને ફરીયે.

મનુષ્ય.

અહીં કર્તવ્ય એવું કરવું,

ફરી ન રહે મરવું અવતારવું;

નિશ્ચય પદ એવું હૃદયમાં ધરવું.

મનુષ્ય.

સગુણ નિર્ગુણ બ્રાન્તિરે છોડો,

એક વિષે ઉભય લક્ષ ભેડો,

તત્ત્વ નિહાળી તર્કને તોડો.

મનુષ્ય.

વિચારે સૌ વધરા જાશે,

આત્મા આપે આપ જાણાશે;

નિશ્ચયે સરિતા સિંધુમાં સમાશે.

મનુષ્ય.

જેના શુભ સુર શેષજી ગાય,

મોટા મુનિવર ધ્યાનમાં ધાય;

જેના નામથી કિલ્મિશ જાય.

મનુષ્ય.

જેનો વેદ તે લેદ ન પામે,

રસના વરણ કરીને વામે;

પૂર્ણ પાત્રમાં એ રસ જામે.

મનુષ્ય.

જીવો ભક્ત પ્રહ્લાદજી કેવા,
ધુજી જાણો તમે વળી તેવા;
શુક વ્યાસજી વંદવા જેવા.

મનુષ્ય.

અર્જુન નારદ વિલીધજી જાણો,
અમરીશ હનુમંતનેરે વખાણો;
સૌ એ ભક્તિપ્રસાદ પ્રમાણો.

મનુષ્ય.

રનેહે નરસિંહ ભક્તને મળીયા,
મીરાંબાઈને લાવથી વરિયા;
જેવી ગમ તેવા તેને ફળીયા.

મનુષ્ય.

દાન દયા અતિ સુખકારી,
સાધન મોક્ષમાં એ અતિ ભારી;
કરી નિષ્પાપ થાય નરનારી.

મનુષ્ય.

નેહે નારાયણ નામ લઈએ,
કોટે કૃષ્ણજી કૃષ્ણજી કહીએ;
પૂરજી પ્રીતે પ્રભુ પ્રીછી લઈએ.

મનુષ્ય.

મહા સુખ વિચારે તે માણે,
દેહ નહીં મળે ટાંણે ને નાણે;
કોઈ વિવેકી જન જશ જાણે.

મનુષ્ય.

હરિ સેવા.

(" ગભર એસી લલકસે ચલના " :—અ. સય.)

હરિ દેહદેવળમાં બેઠા,

મેં તો સર્વ સ્થળે એ દીઠા રે. ^૧ હરિ. ૧

બહુ જોળોને જેપ કરીને,

જુવો પ્રીતિથી ભાવ ધરીને રે. હરિ. ૨

મન મેલું થતાં જર નાશે,

કર દીપક દ્રવ્ય દેખાશે રે. હરિ. ૩

જડયે હુઃખ ને દીનતા નાશે,

જુઓ રતનનો અણુ વ પાસે રે. હરિ. ૪

શ્રમ સાચવવાનો ન સહેવો,

આનંદનો અનુભવ લેવો રે. હરિ. ૫

શીદ દોડીને હાથડો કરવો,

શોધ્ય ઘરમાં ગોવિંદજી ગરવો રે. હરિ. ૬

શીદ સંશયથી શુદ્ધ બગાડે,

નથી બેઠો એ આથની આડે રે. હરિ. ૭

પડો પ્રેમના પૂરમાં પ્રીતે,

હરિ મળશેજ એવી રીતે રે. હરિ. ૮

મહા પુન્યે પ્રભુ જોળખાશે,

જશ તન મન તે દેખાશે રે. હરિ. ૯

૧ કરામલકવત્,

૨ ईश्वरः सर्वभूतानां हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ॥ श्री. બ. ગીતા

વિવેક વિચાર.

(“હું ગર ન ડોરીશ દે, ઘર ન ચણીશ દે તારે નહું રે ભગશ નોતરે” :—એ કથ.)

આવો બેનો આજ દે, કરીએ રૂડાં કાજ દે,

આ ફેરામાં અવસર રૂડો આવીયો દે. ૧

દયાળુએ દેહ લીધી, માનુષી દેહ મોંઘી કીધી;

શામળીયાએ શુદ્ધ લીધી, આ વારમાં દે. ૨

શરીરને શોધો દે, મનને રોકો દે;

દેહ દેવળમાં દેવ ખીરાળે છે દે. ૩

માધવની ભક્તિ કરો, મોહ માયાને સહેળે તરો;

વાસુદેવ વિચાર્યે, જીવ જગદીશ છે દે. ૪

શાસ્ત્ર વેદાંત તે લાગે મનની બ્રાંતરે;

અંશય ટળીયા, માધવ મળીયા, મહેલમાં દે. ૫

પચીસની પાર છે, અખિલ આધાર છે;

સારનું સાર છે જુગતે જોની દે. ૬

ધાતુમાં એ બેઠો દેવળમાં એ લીઠો,^૧

શામળીયો સચરાચર શોધી કાઢે દે. ૭

રાજ પ્રભુ થાશે દે, જીવપણું જવ નાશે દે;

પુરુષોત્તમ પાસે રહ્યા નિહાળે દે. ૮

નારાયણનું નામજ દઈયે, મુખ થકી શ્રીકૃષ્ણજ કહીયે;

૧. દ્વહો દેવાલયઃ પ્રોક્તો જીવો દવઃ સદાશિવઃ ॥

યજેદજ્ઞાનનિર્માલ્યં સોઽહંભાવેન પૂજયેત્ ॥

અનભેળ આદિ રે નામે ઝોધર્યારે.	૯
લક્ષિત કરી લળવું, પ્રપંચ મુકી પળવું;	
મન ઠરાવી ઠરવું ઠાકોરમાં રે.	૧૦
તપ તીર્થ ને વૃતાદિ કરવું, હું કતા મનમાં નવ ધરવું.	
કર્તા, હર્તા, કરનાર વિચારજે રે.	૧૧
સર્યાતિએ હુંપહ કીધું પુન્ય સઘળું પટકી દીધું,	
અહંકારે સર્યાતિ હેઠા ઉતર્યા રે.	૧૨
જન્મ કહે જન જાગોરે, મોટપ મમતા ત્યાગો રે,	
સ્વપ્નાની સામગ્રી સુખ સૌ જાણજે રે.	૧૩

પરમસ્થાન.

(“ લટકાળો રે ગિરિવરધારી ” :—એ લય.)

મન નિશ્ચે માધવને મળજે,	
કરી પ્રીતિ પ્રભુશું લળજે રે.	મન. ૧
એને મોહ્યા પછી નવ મ્હોવું,	
એને જોયા પછી નવ જોવું રે.	મન. ૨
એને અવયવ અવસ્થા છે નહીં,	
એ ન્યારો સરવથી છે સહી રે;	મન. ૩
એને સગુણ સૌમાં જોવો,	
એને ઉરમાં અળાધિત લેવો રે;	મન. ૪
એને સૂર્ય શશી નવ દેખે,	

કોઈ મુક્તજ મનથી પેપે રે; મન. ૫
 એ સત્ચિત્ અનુપમ કહાવે,
 જસ અનુભવે આનંદ ૧આવે રે. મન.

૯.

કાળની ગતિ.

(“ આવજો આવજો આવજો રે કાલે ંહેલાં નિશાળે આવજો ”:—જે લય.)

જાય છે જાય છે. જાય છે રે,
 દેહ મોંઘો મનુષ્યનો જાય છે;
 શીદ જોટામાં જોટી થાય છે રે. દેહ. ૧
 પાપને પુન્યનો સરખો સરવાળો,
 મનુષ્ય દેહ પમાય છે રે; દેહ. ૨
 ભગવત ભજનથી ભવ દુઃખ ભાગે,
 મોક્ષ આદિ મેળવાય છે રે. દેહ. ૩
 પંચ વિષયમાં પ્રાણી રે પડીયો,
 ભોગ ભાગ્યા થકી ભય થાય છે રે. ૨ દેહ. ૪
 આ સાફ આ નરતું કરતાં,
 મણી પત્થર સાથ પટકાય છે રે. દેહ. ૫

૧ યં લઘ્વાચાપરં લાભં મન્યતે નાઽધિકં તતઃ । શ્રી. ભ. ગીતા.

૨. મોગેરોગમયમ્.

ભટ્ટહરિ.

૩. किं भद्रमभद्रं वा द्वैतस्यावस्तुनः कियत् ।— શ્રીમદ્ ભાગવત.

મનની કુટુંબ કમાણી કલ્પના,	
ખોટામાં કાળ ખોવાય છે રે.	દેહ. ૬
કેક ગયા કેક જાય જોતામાં,	
અરે મિથ્યામાં શું મોહ થાય છે રે.	દેહ. ૭
જગકર્તાને જાણી રે લેવો,	
જન્મ મરણ દુઃખ જાય છે રે.	દેહ. ૮
જગકર્તાની સૃષ્ટિ રે જોતાં,	
મહા દિવ્ય રચના દેખાય છે રે.	દેહ. ૯
યશ કુટુંબ ધન મિથ્યા સર્વે,	
સુખ સ્વરૂપ સમજે થાય છે રે.	દેહ. ૧૦
જશ કહે જન જીવોને જાગી,	
મહાયુગ્યે પ્રભુ પમાય છે રે.	દેહ. ૧૧

૧૦.

ભગવત લીલા.

(“લટકાળો રે ગિરિવરધારી” :—એ કથ.)

ઠંડાલે ગોકુળમાં ગૌચારી,	
શશી સુખ પર જાઉં વારી રે.	ઠંડાલે. ૧
ઠંડાલે વાસવ વૃષ્ટિ નિવારી,	
અંશુલીએ ગિરિવર ધારી રે.	ઠંડાલે. ૨
ઋષિનારી રાધાવરે તારી,	

ધાપી પુતનાને સંહારી રે.	બહાલો. ૩
કામ કેશી તણો ગર્વ તોડ્યો,	
ક્રોધ કંસના ઠામને ફેડ્યો રે.	બહાલો. ૪
વિવેક વાસુદેવ મોહ ઉપજાવ્યો,	
ધી દેવકીયે દેવ દર્શાવ્યો રે.	બહાલો. ૫
મન મથુરામાં માધવ મહાદયા,	
મોહ મત્સર દાનવ ચાલ્યા રે.	બહાલો. ૬
જન નગરનિવાસીરે હરખ્યા,	
નેહ નંદના લાલને નિરખ્યા રે.	બહાલો. ૭
એક પ્રીતિને વશ મગ્નબહાલો,	
ખાકી સર્વ મનોરથ ઠાલો રે.	બહાલો. ૮
કરો સ્મરણુ મૌ દુઃખ ભરે,	
હોય અંધારું નહીં રવિ પાસે રે.	બહાલો. ૯
આ જન્મ ધરી જન જાગો,	
જસ માધવભક્તિ માગો રે.	બહાલો. ૧૦

૧૧.

ઈશ્વરકૃપા.

(“ ઘણી અને કીધી મંદહર્ન મંદે ” :—એ લય).

હરિ આતો દેહ દારાતણો આવ્યો,
સ્વરૂપ જીવ સમજ્યો નહીં, નવ ફાવ્યો. હરિ.
ભૂલ્યો આપ ચોરાશી, લક્ષ તન લાવ્યો;

- જાગ્યો જીવ મૂળ સ્વરૂપમાં આગ્યો. હરિ. ૧
 પસ્તાઈ જીવે સ્મરણ પોતાનું કીધું,
 દયાળ તમે દેહમાં દર્શન તવ દીધું;
 દયાળ તહારી દયા, ઉત્તમ પદ લીધું. હરિ. ૨
 નારી તન નીરખી, નીરાળું કીધું,
 ગતિ ન કંઈ સ્મરણ શામળિયા કીધું,
 ઉદ્ધારવા અખળાને એ જ્ઞાન દીધું. હરિ. ૩
 નાથ તમે નાનું મોટું નથી જોતા,
 કૃપાનાથ ! જોણું વસ્તું નથી કહેતા;
 પૂરણ માટે પૂરણ માની આપ લેતા. હરિ. ૪
 ગોવિન્દ જીવ્યો ગજને ગતિ તમે આપી,
 વાસુદેવ રહ્યા સરવ સ્થળે વ્યાપી;
 દયા તહારી દયાળુ કોઈએ ન માપી, હરિ. ૫
 ‘મહારા જન’ કહેવામાં મોટાઈ માનો,
 બહિર્મુખ બુદ્ધિહીણ વાંક તેનો;
 સન્મુખ થઈ સમરે, મેરૂ સમ માનો. હરિ. ૬
 સ્મરણ કરો સમજી સમો શીદ ચૂકો,
 ભજન કરો ભવના ભોગો તમે મૂકો;
 સ્મરણ વિના શાન્તિ નથી કેમ ચૂકો. હરિ. ૭
 એક રીતે માનું માનુની દેહ સારો,
 કમાવું ધમાવું મટ્યો છે કુટારો;
 ઘરમાં રહી ઘટમાં ગોવિન્દજી વિચારો. હરિ. ૮
 પરા પાર પૂરા પ્રભુજી દેખ્યા,

- સચરાચર સુન્દર શામળીઓ પેખ્યા;
રઘુવીર રામા હૃદય આલેખ્યા. હરિ. ૯
- જપ તપ સાધન કશું નવ જાણું;
ઉપકાર તહારો, અખળા અંતર શું આણું;
કેવળ તહાડે ભક્તવત્સલપણું જાણું. હરિ. ૧૦
- આવી જન જગમાં ઠહેપાર બહુ કીધો,
ભજ્યા ભવ ભવનાહરણ, લાભ લીધો;
ઠહેપાર તેણે સારો ખરોખર કીધો. હરિ. ૧૧
- પુંજી નામ પુરૂષ પૂરાણની ભરોને;
નિરખો દ્રવ્ય દયાળ નાણું ભરોને,
ખળતા આ દવમાંથી કંઈક ઠરોને. હરિ. ૧૨
- શુકર, શ્વાન, શેઠા, મેંઠા થકી ટાળ્યાં;
માતંગ, મચ્છ, મકંટ, મચુર થકી ખાળ્યાં,
ઉત્તમ દેહ મનુષ્ય આપી, પ્રભુ પાળ્યાં. હરિ. ૧૩
- મનુષ્યપણું આપ્યું તેમાં જાતિ ઉંચી;
જ્ઞાતિ શુભ દ્વિજતણી તેં તો લીધી;
કૃપા તુજ જેવી કોઇએ નથી કીધી. હરિ. ૧૪
- દામ ધામ દેહ કૃપાળ શુભ લીધો,
સંભાડું મેં તો કાંઇએ ઉપકાર નથી કીધો;
દયાનિધિ નામનો કીતાળ તમે લીધો. હરિ. ૧૫
- ભજન તહાડે ભૂધરજી શું રે કરાશે,
કૃપા તુજ વિના, ન ભવ રે તરાશે;
નજર જે કરશે તો ખહાર નીકળાશે. હરિ. ૧૬

(૯૪)

પંડિત તહારો પ્રાર પ્રભુ નથી પામ્યા,
અગમ્ય લાહી શારદ નારદ શેષ વામ્યા;

સુજશ બુગભવન સચરાચર જામ્યા.

હરિ. ૧૭

કરણી શુભ કરી જીવો તને બુઝે,
વિષય સુજ શક્તિ સંતાન તેમાં મોહે,

મેંઘો દેહ મનુષ્ય તણો એમ ખુઝે.

હારં. ૧૮

શ્રી રક્તિમણીજનાં જોડકણાં.

પ્રથમ હુંદાળા નામ દીજે,	
સરસ્વતી માતનું સ્મરણ કીજે;	૧
પૂજન શુભ કાર્યમાં કરાય,	
શુદ્ધિ બુદ્ધિ સદા રહેજે મહાય.	૨
ગણેશજીને મોદકનો આહાર જોઈએ,	
માતાજીની સ્વારી જોઈ મન મોહીએ;	૩
સ્વારી તો કીધી સુશોભિત મોર,	
કસુંબી ઘાટને જરકશી કોર.	૪
બાબુબંધ બેરબા એકાવળ હાર;	
શણગાર વિધવિધ શો વિસ્તાર.	૫
નેપુર અણુવટ વીછુઆ વાગે,	
ધુધરી ધમધમ અતિ ઘણું ગાજે.	૬
કુમકુમ આંડ અક્ષત ચોડી કીધી,	
હસ્તમાં પ્રોઠી પોથી માએ લીધી.	૭
માતાજીને કર જોડી પાય લાગું,	
જોડકણાં ગાવાને શુભ મતિ માગું.	૮

૧. યેળ, મળક, મીસી મરકરી અને મર્માળાં વાક્યોવાળાં જોડકણાં ગાવાનો આજ ઉંચી તાતિઓમાં પ્રચલિત છે તેને અનુસરતાં ઉલ્લખપક્ષનાં માર્મિક વાક્યોનો યથાપિદાર સમન્વય કરી શ્રી હરિની લીલાનું સ્મરણ અત્ર ઉદ્દેશ્ય છે.

- જગતની ઉત્પત્તિ જેથી થાય,
શક્તિ શિવ બ્રહ્મા વિષ્ણુની કહેવાય; ૯
- વૈદલ્ય દેશ કુન્દનપુર ગામ,
અધિપતી રાય ભીમક તેનું નામ. ૧૦
- પુત્ર તે પાંચ કહીએ નિરધાર,
પુત્રી અંબા તણે અવતાર; ૧૧
- સુંદર સ્વરૂપ મુખે ન કહેવાય,
ઉપમા લક્ષ્મીતણી અપાય. ૧૨
- ભીમકરાય પ્રત્યે ભામિની એમ બોલે,
નહિ કોઈ રૂકિમણીની તોલે. ૧૩
- માતાજી કહે પુત્રીતણે વિવાહ કીજે,
સૌકોનું મન માને ત્યાં પુત્રી દીજે; ૧૪
- વડીલ પુત્ર રૂકમૈયો કહેવાય,
તે કરે કૃષ્ણતણી નિંદાય. ૧૫
- મૂઠમતિ અતિ છે રે અન્તણું,
તેણે ન બોળખ્યા પુરૂષ પુરાણું; ૧૬
- કુટુંબી કહે કૃષ્ણને કન્યા દીજે,
રૂકમૈયો કહે અણુઘટનું કેમ કીજે. ૧૭
- રાજકન્યા ગોવાળને કેમ દેવાય,
કુળમાં લાંચન મોટું થાય; ૧૮
- દમઘોશનો પુત્ર શિશુપાળ છે સારો,
તેને જમાત્ર વેગે ધારો. ૧૯
- જમાઈ રૂડા સાજન સાફ લાવે,
આન્યો દમઘોશસુત એમ કહાવે ૨૦

નારદઋષી પ્રહુણા લીમક ઘેર થયા,	
રૂકિમણીજીએ સર્વે સમાચાર કહ્યા.	૨૧
કહે ઋષીજી, કૃષ્ણ ઉપર રાખો મન,	
મહા બળીઆ છે દારકાના રાજન.	૨૨
પુર્વનાં સુકૃત જો કાંઈ ફળે,	
રૂકિમણી કૃષ્ણનું જોડું મળે.	૨૩
ઋષી કહે આશિર્વાદ મારો ફળજો,	
મનસા વાચા કૃષ્ણને તમે વરજો.	૨૪
કન્યાબાઈ હર્ષ પામ્યાં અપાર,	
ખંધુ મારો શત્રુ થયો નિરધાર.	૨૫
કૃષ્ણનું બળ પરાક્રમ ન જાણે,	
મિથ્યા દંમઘોશસુતને વખાણે.	૨૬
રૂકિમણી આકુળ બ્યાકુળ થાય,	
મનસા વાચા કૃષ્ણચરણ ચિત્ત જાય.	૨૭
ભટ્ટજી ભગિનીનાં કાર્ય કરજો,	
વેગે દ્વારિકાપુરી પરવરજો.	૨૮
દ્વારિકાવાસીને વિનતિ કરજો,	
વેગે દાસીની વારે ચડજો.	૨૯
હું તો તમારી છું નાથ વિચારો,	
તમ વિના અવર ઉદમ નહીં સારો.	૩૦
તમને તજી અવર વર જો વરીયે,	
તો પછી ભવસાગર કેમ તરીયે.	૩૧
શીઘ્ર લઈ આવ્યો શિશુપાળ જાન,	

રૂકિમણી ભુલ્યાં શુદ્ધ ને સાન.	૩૨
રૂકિમણીજીને ચિન્તા અતિશે થઈ, હવે તો દ્વારામતી કહાણું સહી.	૩૩
ઘરના ગોરજી આવે જો અત્ર, તેની સાથે લખીને મોકલું પત્ર.	૩૪
લોકે કહ્યું રૂકિમણી કૃષ્ણને વરશે, રૂકમૈયે જોરાવર સુદ્ધ કરશે.	૩૫
કૃષ્ણ તો દ્વારિકાના ભૂપ કહાવે, એની તોલે શિશુપાળ ન આવે.	૩૬
કૃષ્ણ રૂકિમણીનાં લગ્ન થાય, માનુની મંગળ જોડકણાં ગાય,	૩૭
અમે તો અન્નોદક અહીં આવી લીધાં, ભીમકરાયે છાનાં સામૈયાં કીધાં.	૩૮
સુદ્ધ કરી કન્યા લઈશું, નહિ રૂરીયે, રૂકિમણીજીને દ્વારિકાની પટરાણી કરીયે.	૩૯
શિશુપાળ શોક કરી પાછો જશે, રૂકિમણી માનીતાં અતિ થશે.	૪૦
બળદેવ તો બેઠા ત્યાંથી ઉઠી આવ્યા, સંગમાં જાદવ જોડા લાવ્યા.	૪૧
અમે તો કૃષ્ણ કાળા ન કળીયા, જાદવ જોડા આવ્યા ઉછળીયા.	૪૨
જાડી જન અતિશે ક્યાં માશે, કુન્દનપુરવાસી તે ક્યાં જાશે.	૪૩

બળદેવજીએ બળદની સ્વારી કીધી, આયુધ વડે યજ્ઞના તાણી લીધી.	૪૪
રમાપતી રમાતું અન્ન લઈ રાખ્યા, કાળીની ફેણ ઉપર થેઈ થેઈ નાખ્યા.	૪૫
આહીરતું ઉચ્ચિષ્ઠ અન્ન એણે ચામ્યું, બળીયા બહુ પાણીમાં પુર વાસ્યું.	૪૬
કૃષ્ણનાં બળ પરાક્રમ કોણ કળે, ફકિમણી પરણ્યા પોતાને બળે.	૪૭
ફકમૈયાને છોડ્યો તે માનીયે પાડ, ફકિમણીને બહુ લડાવળે લાડ.	૪૮
એણે તો માળામાં જગદીશ જપીયા, આહીર પણ લીમક જમાઈમાં બપીયા.	૪૯
અમારું તો કીર્તિ સુણી મન મોહ્યું, કુળ ને કાળાપણું નવ જોયું.	૫૦
ફકિમણી ગોરી અતિ કહેવાય, અન્નોદક હોય ત્યાં કન્યા જાય.	૫૧
વિધાત્રાની કૃપા કૃષ્ણપર થઈ, તેણે ફકિમણી પામ્યા સહી.	૫૨
ફકિમણી કૃષ્ણતું જોડું મળ્યું, કંચન કુન્દનમાં જાણે ભળ્યું.	૫૩
ક્ષત્રી થઈ ગોવાળનો સંગ કીધો, લેફ સૌ દેળતાં પાવક પીધો.	૫૪
કૃષ્ણજી ગોકુળ મથુરાનો રાય,	

માખણ મોટે ગોપીને લાગ્યો પાય.	૫૫
બ્રહ્મભાણે એને કન્યા શું દીધી,	
એક હતી બીજી અમારી લીધી.	૫૬
શ્યામ શરીર પીધું શ્યામ વારી,	
ગોધુળ ગોંદરે ગા એણે ચારી.	૫૭
નળવતી નળવનની કન્યાય,	
રીંછડી પરણ્યા ઘણો અન્યાય.	૫૮
જસોદા કહે મારો પુત્ર બહુ બળીયો,	
આંગળીયે ગોવર્ધન ધરીયો.	૫૯
નયાં ત્યાંથી માગી ચોરી લેગી કીધી,	
અમે પણ એવાં તે રૂકિમણી દીધી.	૬૦
કૃષ્ણે બેવડી કીધી માય,	
ગુણ એના શિવવિરંચિ ગાય.	૬૧
જમાઈનું જુગતે જુઓની રૂપ,	
આવ્યો નાણે ત્રિલોક દેરો ભૂપ.	૬૨
કાળી કામળી ઘોળી ધાબળી,	
પીળી પછેડી કેસર બોળી.	૬૩
મસ્તકે મુગટ મોરપીંછ ઝળકે,	
કરણે કુંડળ રૂડાં લળકે.	૬૪
ગળામાં તો ગુંબ ગળુળંધ સોહીયે,	
બાળુળંધ જડાવમાં મન મોહીયે.	૬૫
કુસુમ છોગાથી અતિ મોહીયે,	
મસ્તક શોભે વળી ક્યાં નેમ્મએ.	૬૬

મોજડી ચમચમતી એ ચાલે,	
નનમાં વરરાજા થઈ મહાલે.	૧૭
કૃષ્ણે તો ગોકુળમાં ચારી ગાય,	
ગોપાળ ભૂપાળ જમાઈ થાય.	૧૮
અધાસુર યગાસુર આદિ માર્યા,	
પોતાના જન હતા તેને તાર્યા.	૧૯
કૃષ્ણે તો માશી મારી પય પીધું,	
મામો મારી મોસાળનું રાત્ર્ય લીધું.	૭૦
મુષ્ટિક ચાણુર મદ્દને સંહાર્યા,	
કુવલ્યાપીઠ કોધીના ગર્વ ઉતાર્યા.	૭૧
પિતાતણી આજ્ઞાએ પુર નેયું,	
સ્વરૂપ શું કુખ્તમાં મન મોહ્યું.	૭૨
બાંધવ બે શૂરા છે આયુદ્ધવાળા,	
સંકર્ષણ શ્વેત ને કૃષ્ણુલ કાળા.	૭૩
શ્યામ પણ સ્વરૂપ નેઈ મન હીસે,	
મુદ્રા બુઝો કોટિપ્રભાકર દીસે.	૭૪
આપ છે વિશ્વ તણા આધાર,	
માટે મારી વેગે કરને વાર.	૭૫
રિપુ સૌ રાણી વરીશું અમે,	
હૈયે ધારણ રાખને તમે.	૭૬
રૂક્મિણી પૂરણ પદને પાંખી,	
પતિ જેનો ચાહ લુપતને! સ્વામી.	૭૭

નિજ પતિ જાણ્યા નહીં જેણે નેટ, તેણે ભારે માર્યું જનનિનું પેટ.	૭૮
સુખી રહેલો શ્રીકૃષ્ણ ને રૂઝિમણી એમ, અવિગ્રહ ભાનુ ને રમ્નાદે જેમ.	૭૯
શશી સંગે રોહિણી જેમ રાજે, કૃષ્ણ સંગે રૂઝિમણી તેમ ખીરાજે.	૮૦
જોડકણું એંશી ટુંકે પૂરાં થાય, જેવા તેવા જસ હરિશુણ ગાય.	૮૧
સંવત ઓગાણીસે ત્રેપન સાલ, માગશર સુદી પછી ને શુક્રવાર.	૮૨

વ્યવહારિક ખોધાત્મક કાવ્યો.

૧.

બ્રહ્મો યઃ સ્વાશ્રમાચારાત્ પતિતઃ સ વિધીયતે ।
 ચતુર્ણામપિ વર્ણાનામાચારો ધર્મપાલનમ્ ॥

પ્રભાતિયું.

આર્યનો આજ આચાર સર્વે ગયો, દેહ વટલાવતા દંભ કરવા;
 દ્રષ્ટિ ટુંકી થઈ ધર્મ નીતિ ગઈ, કાર્ય વ્યવહારનું સિદ્ધ કરવા. ૧
 વિપ્ર વાતે રહ્યા, વૈશ્ય શૂદ્રો થયા, ક્ષત્રી નામે રહ્યા, રાજ્ય માટે;
 ધર્મ નાઠો કહી, શીઘ્ર ઝાલો સહી, સંગી અહીં ને તહીં એજ વાટે. ૨
 નિત્ય નિમિત્ત ગયાં, દ્વિજને વટ્ કહ્યાં, નાશ બહુધા થયાં, શીઘ્ર જાગો;
 સ્નાન શૂદ્રોવત્ સહેજ કરતા ઘણા, ધર્મ જાતો હવે સઘ થાપો. ૩
 લક્ષ્મી વાસો વસે, જન સૌ ત્યાં ધસે, નાત કે જાત કોઈએ ન જોતાં;
 દ્રવ્ય દેખે જવ ચિત્ત ચમકે તવ, લાલ લેખીને લક્ષણ જોતાં. ૪
 માયાને સૌ મોહે, દીનને કોણ જુવે, ધર્મ જુવે રે ધનીને માટે;
 ધર્મને ધાઓ સૌ પાછળ જાઓ કહું, તેજ સંગી થશે સર્વ પવાતે. ૫
 પુરૂષ પૂર્વે થયા, ધર્મ જે કહી ગયા, સુખને કાજ તે સર્વ માનો;
 સમજી સેવો નહિ, અમર ઔપધ સહી, દુઃખ દેખાય તો વાંક કોનો ? ૬

ધર્મ વિસર્જ્યા જવ, દુઃખ આવ્યાં તવ, સુખી થાવા સૌ ધર્મ સાંચો;
 આપ અનુષ્ઠ્ય જો, આપણા ધર્મથી, શાસ્ત્ર છે ધર્મનાં, શીઘ્ર વાંચો.
 વાંચી, વળશે જદા, શાંતિ થાશે તદા, નિગમના નિયમ તોડી ન નાંખો
 સીડી બતાવી છે શાસ્ત્ર સર્જી સહુ, કંઈક કર્તાની મર્યાદ રાખો.
 ધર્મ મૂક્યો સહી, લક્ષ્મી નાહી તહીં, બૂખ આવી અહીં ધર્મ પાળો;
 નિર્મળું નીર તો ધર્મનું વહી ગયું, કંઈક ખાડો ભર્યો તેને ખાળો.

૨.

વલાણુ.

ધનતુ' ધાંધલ આલ્યું હમણું પડ ઉપર પડ નાંખ્યાં;
 જેમ મલીન પડતાં ગયાં, જણાય તળેનાં ઝાંખાં.
 આરોપેલાં અલગ કરીને, ઝાંખાં પણ જુગતે જુવો;
 વર્ણાશ્રમનો વિવેક આવે, સંશયો સઘળા ખુવો.
 વિધિ અને નિષેધ જણાયે, વૃત્તિ નિર્મળ થાશે;
 ઉપાસના અવલંબન થકી, અહંભાવના જાશે.
 ખીજી કોટી બહુ બળવાળી, ત્રીજીમાં તું તે છે નહિ;
 સચ્ચિદાનંદ તે એજ છે, વેદાન્તે ભાખ્યું સહી.
 દેખાદેખી કરતાં હીંડે, પરંપરાને નવ જુવે;
 મન શુદ્ધીનાં સાધનો, નિત્ય નિમિત્તને પણ ખુવે.
 સંમાર્ગનીને નાખી દીધી, કચરો કંઈ પેર કાઢો;
 કરો અંતર શુદ્ધ આંગણું, વળે કોઈ દિન દહાડો.

આ જન્મમાં અખૂટ વસ્તુ છે, જે રૂચે તે ભેભે;	
ભગો જન ભારતતણાં, હૃદયથી અંધારૂં ખોળે.	૭
વર્ણશ્રમ ધર્મ મેળવો, ઘર જરને શીદ ગુમાવો;	
ઘરનું ઘર બેઠાં જડે, શીદ પરનું તાણી લાવો.	૮
આણ્યું તે અળગું કરો, પોતાનાને પાળો;	
ધન ધર્મ સર્વે ગયાં; કોઈ સદ્ધર્મી વીર વાળો.	૯

૩.

વલણ.

પંડિત પુરાણી વાચ્ય જ્ઞાની, કળીમાં દીઠા કંઈ;	
નૂર ગુમાવ્યાં નર તણાં, ઉપદેષ્ટા અખળાઓ થઈ.	૧
આચારહીન વિચારહીન, પુરૂષ બ્રાન્તિમાં પડ્યા;	
લાપણુ કરે કોઈ ભામિની, મ્હોટા પુરૂષો મોહી પડ્યા.	૨
વનિતાવિષે વિદ્યા કશી પછી પોગળ પેખશે;	
જરા વિચારો જન તમે, શ્યામાથકી શું શીખશે.	૩
તમે તમારું જન વિચારો, દોડયેથી દહાડો નહિ વળે;	
ગાર્ગી, મૈત્રેયી, અનસૂયા, તે, આજે ખોળી નહિ મળે.	૪
ઉપરનો આ ડોળ સર્વે, અનુભવી હા નહિ કહે;	
પ્રપંચને જે પેખતા, તે ઠીક ઠીક મનથી લહે.	૫
રહેણી વિના કહેણી કચ્ચે, કહોને કારજ શું થશે;	
ખાંધી મૂઠી લાખની, અંતે ઉઘાડી થશે.	૬

દારા વિષે જે દોષ છે, સ્વભાવથી રહેજે ભર્યા;
જીઓ સતી સીતા, શિવા, દેવોને દુઃખીઆ કર્યા.
પાંચાલી, રેણુકાવડે, પૃથ્વીપતિ પૃથ્વી પડ્યા;
નરસિંહ જેવા નર હતા, નારીતણા દોષો નડ્યા.

૪

વલણુ.

ધોળાં ધારણુ બહુ કર્યાં, મન ધુતાઈં ધોળયું નહિ;
ગર્વગોષ્ટિ પ્રપંચયુષ્ટિ, સાક્ષી સદા જાણે સહી.
ભમી ભમી ભાષણુ કર્યાં, કીર્તિ દેશે કહાડવા;
ઉપાય ઉપયોગી નથી, જન્મ મરણને ટાળવા.
અદ્યક્ષ હા હા સૌ કરે, સર્વજ્ઞથી સંતાડવું;
ખરાનું ત્યાં ખાતું પડે, ખોટાંને અન્તે હારવું.
લોભ તણી લાલી ભરી, ખુપી ગયાં ત્યાં જન ખરાં;
અંતર અનુભવ હોય સાચો, કેમ અને તે ખડાવરાં.
અંતર આશા જે ભરી, પ્રકટ પલકમાં તે થશે;
ઉપર આચ્છાદિત કરી તે મૂળથી મહોટી હશે.
કંઈ કર્યું કરી મકલાવું, નહિ માન્ય રાખે ઠેઠના;^૧
અવતાર એળે એમ જશે, એ પ્રપંચ પાપી પેટનાં.
સર્વજ્ઞને સમજાવવા, સુલભ નથી બહુ વેદના;
મમતે મરણુ ટળે નહિ, દેહ ગેહ ગર્થની ખેવના.
સ્પૃહાને જો પૂંઠ દઇએ, ખોટી ખુશામત જો ટળે;
અંતરમાં જો અદ્ય ખેઠી, અપમાન અણધાર્યું મળે.

(૧૦૭)

પ.

દોહરા.

- જ્ઞાતિની પડતી થઈ, દેશ અને વિદેશ;
હુઃખ ઉપર હુઃખ આવતાં, સુખ નહિં લવલેશ. ૧
- મરણ ઉપર મરણો થતાં, ત્રાસે તન સૂકાય;
એક વિસારે ના પડે, ત્યાં બીજું થઈ જાય. ૨
- મનુષ્ય દેહ અમુલ્ય છે, સગા સંબંધી ચ્હાય;
પ્રખળ બળ એ કાળનું, રૂદન કરી વેરાય. ૩
- કંઈ કારણ છે કારણું, દિન દિન આવે હુઃખ;
પથારીવશ ઘેર ઘેર પડયાં, જોવું તેનું મુખ. ૪
- કોઈ માત કોઈ તાત ને, પતિ પત્ની એમ જાય;
બાળટાળનું શું કહું, એમ કાળ લઈ જાય. ૫
- સંપ જંપ હોય કુટુંબમાં, સાણું માંડું એક;
શ્રી હરિ નમીયે તને, રાખજે સહુનો ટેક. ૬
- સમય કહે સમજો તમે, શુભ ધર્મ લણી થાવ;
આ હુઃખનો ઉપાય એ, બીજો નહીં કાંઈ દાવ. ૭
- તન ધનથી ઘસાઈ ગયાં, દ્રવ્ય દવામાં જાય;
વર્ધાસન બંધાઈ ગયાં, વ્યાધિમાં વિત્ત જાય. ૮
- તે પણ મજદે નવ પડે, એવો કાળનો કેર;
આચિન્તો આવી અસે, માગો પ્રભુની મહેર. ૯

(૧૦૮)

૬.

પતિવ્રત.

(ધન્યાશ્રીની ચાલ.)

(“ સત્સંગનો રસ ચાખ ”:—એ લય.)

શિયળ સાચું વૃત્ત, સખીરે શુદ્ધ શિયળ સાચું વૃત્ત.
ખાળપણેથી પાળ્યું ખરાખર, જીવી જીજી સહુ મૃત. સખીરે. ૧
સાધન જપ તપ શ્રેષ્ઠ સમાધિ, ઉભાં સતીની સમક્ષ. સખીરે.
સતીઉદર શ્રીહરિ પધાર્યા, લેવો અનસૂયા લક્ષ. સખીરે. ૨
સતીતણું ધનમન તે સ્વામી, જેવું ભૂમિ દૃઢ વૃક્ષ. સખીરે.
સદ્ગુણ સર્વ શ્યામામાં જાણો, વિના પતિવૃત્ત વ્યર્થ. સખીરે. ૩
બહી બામિની કદી અલાણુ લોળી, એક વૃત્તે હોય લક્ષ્ય. સખીરે.
પતિવૃત્તાને પ્રભુજી રીઝે, આપે અભયપદ તર્ત. સખીરે. ૪
પ્રીતિ રાખે તે પૂરી પ્રભુમાં, કરે સદાયે સુકૃત્ય. સખીરે.
વૃત્ત પ્રભાવે રીઝે રઘુવર, જ્ઞાનાદિ આપે સદ્ય. સખીરે. ૫

પ્રભુ રીઝવવા શ્યામાને સાધન શિયળથી સાફ ન અન્ય.

સખીરે પતિવૃત્તાને ધન્ય ?

વિધિ સર્વે આ વૃત્તમાં જાણો, મટે અથડાતું મન. સખીરે.
સીતા સાવિત્રી સાધ્વી કેવાં, સ્વામી કારણુ સેવ્યાં વન. સખીરે.

દમયંતીએ હુઃખ દાસત્વ વેઠ્યું, ધન્ય ! પતિવૃત્ત ધન્ય ! સખીરે. ૨
 સુધરે સ્વાર્થ પછી પરમારથ, જો શુદ્ધ માનિની મન. સખીરે.
 સર્વ કાર્યમાં રહાય પ્રભુની, મળે શું કરવું અન્ય. સખીરે. ૩
 શિયળ આભૂષણ સુંદરી કેદું, નિર્ધનનું પણ ધન. સખીરે.
 સંતોષે હરિ, દેવ પ્રશંસે, જસ કહે સતીને ધન્ય. સખીરે. ૪

૭.

વલણ.

જુઓ પતિવૃત્તાની પાત્રતા, દેવે દેહ નાના ધર્યા,
 રૈણુકા રૂડી નાર, તેણે ભૃગુપતિ ઉત્પન્ન કર્યા. ૧
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, શ્રીહરિ તેને ઘેર ગયા,
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, અદિતી ઘેર વામન થયા. ૨
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, કૌશલ્યા મોટી સતી,
 શુણુ કર્મના પ્રભાવથી, રીઝી જન્મ્યા રઘુપતિ. ૩
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, દેવકી હુઃખ સર્વે ગયાં,
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, કૃષ્ણતણી માતા થયાં. ૪
 પતિવૃત્તાની પાત્રતા, દેવહુતી દૃષ્ટાંત છે,
 પ્રભુ ઘેર પ્રગટ હવા, કપિલ જેનું નામ છે. ૫
 પતિવૃત્તા પ્રતાપ અમાપ માપ શું માપીયે,
 જસ કહે સ્યામા શાણીઓ કૃષ્ણકૃપા એક માપીયે. ૬

છપ્પાની ચાલ.

સતી નારની રીત પ્રીત પતિપર પૂરી,
 સતી નારની રીત સેવામાં રહે સૂરી;
 સતીતાણું શુદ્ધ મન મર્યાદા મૂકે નહીં,
 કાદ પડે કદિ કોઈ નિજ નિયમને ચૂકે નહીં.
 સતીમાં શાણપણું ધણું, રહેજ સ્વભાવે શોભતું,
 પતિ જેમ પરગેશ છે અન્યમાં મન નહીં લોભતું. ૧
 સતી હોય જે નાર દિલે દયા બહુ ધરતી,
 સતી હોય જે નાર મુખ કુટુંબને કરતી;
 સતી હોય જે નાર કામકલ્પના તજતી,
 સતી હોય જે નાર ભર્તા પ્રભુ સમ ભજતી.
 સતી નારની રીત આલંકારને અળગો કરે,
 દર્શન થાય તે નારનું તો ઘર બેઠે ગંગા વળે. ૨
 એવી પતિવ્રતા કોણ, સીતા સાધવી જાણજો,
 એવી પતિવ્રતા કોણ, મનસૂયા મન આણજો,
 એવી પતિવ્રતા કોણ, મંદાલસા મહા શુભવતી,
 એવી પતિવ્રતા કોણ, મૈત્રેયી જે જ્ઞાની હતી.
 સતી કૃતિ બહુ શ્રેષ્ઠ છે સુર સરખા શુભ ગાય છે,
 કુળત્રય તારીને સતી અંતે વેંકુઠ જાય છે. ૩
 એવી પતિવ્રતા કોણ, પાર્વતી જે મહાસતી;
 એવી પતિવ્રતા કોણ, સુલોચના એવી હતી,

એવી પતિવૃતા કોણ અરૂંધતી ઉત્તમ કહો.
 એવી પતિવૃતા કોણ મંદોદરી મનમાં લહો.
 પતિવૃતા પ્રતાપ માપ અમાપ શું માપીયે,
 જસ કહે એવી સતીઓનાં નામે પાપજ કાપીયે. ૪

૯.

દુરાચરણી દોષ.

છબ્બાની ચાલ.

કુલટા કામિની સંગ કદાપિ જન જે કરશે,
 ડાકણસમ તે કામની, પુણ્ય પવિત્રતા હરશે.
 નીચ થઈ જે નારી તેનું, કુળ, કુટુંબ લજવાય છે;
 ભેર જાયે, ધન જાયે, અંતે દુઃખિણી થાય છે.
 કુલટા કામિની ફૂર, કહ્યું કંથનું નવ કરે,
 પિયુ જાય પરદેશ, વળતી ફેરા બહુ ફેરે. ૧
 લાડી લાડી બહુ લવે, શાણપણું સમજાવતી,
 માન મળે જો મન ગરબું, ધુરંધર ધમકાવતી.
 કુલટા કામિની કંથને કનડીને કાયર કરે,
 યોલે ચાલે બહુ સતી, મર્મમાં પગલાં ભરે.
 મહિલા મહાદુઃખરૂપ, કૂપ ઉડામાં કંઈ પડયા,
 નારી માટે નર, દેવ, દેવ અને દાનવ વધયા. ૨

માટે એતી ચાલને, પરસ્ત્રીથી હુખીયા થશે,
 જમ આગળ જવાળ શો, નિષિદ્ધથી નરકે જશે.
 પાપ પ્રગટ થયું બાણુવું, હુષાપર દ્રષ્ટિ પડી;
 વિધાતા એવી અધમ ત્હે, આ અવનિમાં શીદ ધડી.
 કુલટા કપટ અપાર, ચરિત્ર એન કરે ઘણું,
 જસ બસ હવે શું બોલવું, કુલટાકલંક કેટલું ભણું, ૩

૧૦.

વ્યસન વિટંબાણા.

ગરબી.

કોઈ રાગ તણા છે રાગીજી, કોઈ ભાંગ તણા છે ભોગીજી;
 કોઈ તંબાકુને તલખેજી, કોઈ અમલ દેખીને હરખેજી; ૧
 કોઈ પાનપટી બહુ ચાવેજી, કોઈ હુક્કા મુખ ગગડાવેજી;
 કોઈ સોપારીના શોખીજી, કોઈએ અત્તર શીશી રાખીજી; ૨
 કોઈ ચાહુપી ચતુરાઈ કરતાજી, કોઈ કાફી લેવા ફરતાજી;
 કોઈ ગાંજામાં તો ગળીયાજી, કોઈ માજમમાં જઈમળીયાજી; ૩
 કોઈ મદિરા મુખે ધરતાજી, કોઈ ખીડી પુંપું કરતાજી;
 કોઈ છીકણીમાં તો છાક્યાજી, કોઈયે રૂમાલ કરમાં રાખ્યાજી; ૪
 કોઈ કહે વ્યસન દુઃખ દેછેજી, તેથી સજ્જન અળગા રહેછેજી;
 સમજીને ટેવ ન કીધીજી, પછી ચાર એલચી લીધીજી. ૫

(૧૧૩)

વળણ.

એમ વ્યસને^૧ સહિ વળગી રહ્યા, કલ્યાણ કોઈનું નવ થયું;
હરિનામ વ્યસન લાગ્યું નહિ, આબું તે તો ત્યમ ગયું. ૧
એ વ્યસન જેને લાગીયું, સંસારમાં સુખીયા થયા;
તેને અપેક્ષા એકે નહિ, હૃદયમાં રઘુપતિ રહ્યા. ૨
વેગે વળગ પ્રજનાથને, ખુમારી ચડશે ખરી,
વ્યસન વિટંબણા લાગશે, પ્રીતિ પ્રભુશું, ભો, કરી. ૩
અન્ય વ્યસન રૂચું નહિ, હુઃખમય જાણી ના કર્યું.
જસ વ્યસન કૃપણ ગુણગાનનું, વળગ્યાથી હૈયું ઠર્યું. ૪

૧૧.

ભક્તિ મહિમા.

વળણ.

પાંડવપર ભુવો કૃપા કેવી, સમર્થા ત્યાં સન્સુખ રહ્યા;
દ્વારિકાનૃપ શ્રીકૃષ્ણજી, પાર્થનો સારથિ થયા. ૧
સમસ્ત જન રાજન વિશે, કદી રાજન એ કૃત્ય નવ કરે;
રાશ ગ્રહી રથ હાંકીઆ, ઉત્ર કૃપા એતો ખરે. ૨
દ્રૌપદી હુઃખ નિવારીયું, ચિર કારણ કર ભેડીઆ;
વનિતારૂત ખેડ્યો વેગથી, દ્રૌપદી કારણ દોડીઆ. ૩

૧ કાવ્યશાસ્ત્રવિનોદેન કાલો ગચ્છતિ ધીમતામ્ ।

વ્યસનેન ચ મૂર્ખાનાં નિદ્રયા કલહેન વા ॥ સુભાષિત.

અમ્બરીષ પર અતિ કૃપા કીધી, દુર્વાસે દુઝીઆ કર્યા.
 શ્રીહરિએ સુદર્શન પ્રેરીયું, પ્રહ્લાંડ ચતુર્દશ ઋષિ કર્યા. ૪
 સુચુકન્દ અતિ મોહિત હવે, મળ્યા સુકુન્દ ગિરિમાંહ્ય;
 કરી કૃપા કણ્ણુનિધિ, મોકલીઓ વૈકુંઠ ન્યાંય. ૫
 ઇશકૃપા ને હોય તો, રાંકે રિદ્ધિ સાંપડે;
 આરોગવા ન્યાં અન્ન નહીં, ત્યાં મલીતણા માળા કરે. ૬
 ઇશકૃપા ને હોય તો, દ્રરિદ્રી સુકન્યા વરે;
 મહા દ્રરિદ્રી સુદામાને દ્વારે ભેરી ગડગડે. ૭
 નારદે કંસ ભંભેરીઓ, બાળક પદ હણાવીયા;
 વસુદેવ દેવકી દુઃખ ટાળ્યું, કારાગૃહમાં આવીયા. ૮
 વાત કીધી વસુદેવશું, બાળ સ્વરૂપે ત્યાં હવા;
 દેવકી દુઃખ હરણ કીધું, વળતા શ્રી ગોકુળ ગયા. ૯
 નન્દ જ્ઞાતિ આહીરની, કૃપા તે પર બહુ કરી;
 યશોદા આનંદ વધારવા, સેજે પોઢયા શ્રીહરિ. ૧૦
 કુંવરબાઈ મહેતાસુતા, શ્રીરંગ ચુતને જે વરી;
 અવસર રૂડો આવિયો, નિજ પિતા પ્રત્યે ઉચરી. ૧૧
 પિતાજી પ્રભુ ન પધારીયા, હસે નાગર હાંસી કરી;
 આથી અધિકું મરણ સાફ, ઠાલી છાબ શાને ધરી. ૧૨
 પિતા વદે પુત્રી પ્રતિ, વિશ્વાસ રાખો દીકરી;
 મનગમતાં માધવ પૂરશે, ઠાલી છાબ દેશે ભરી. ૧૩
 શેઠસ્વરૂપ લઈ આવીયા, લક્ષ્મી સંગે શ્રીહરિ;
 માગ્ય માગ્ય પુત્રી માહેરી, ત્રૂંઠ્યો કૃપા તુજ પર કરી. ૧૪

મન માન્યું માગી લીધું, ભક્ત માટે અવતર્યા;
કાર્ય કરવા ભક્તનાં, વિધવિધ દેહ હરિએ ધર્યા. ૧૫

એનો લેદ દોઈ લાગે નહીં, વેદે પારજ નવ લહ્યો;
ભક્ત માટે ભવ વિષે, એ હાજરાહજાર રહ્યો. ૧૬

હરિકૃપા જો હોય તો, અવળાતણું સવળું કરે;
ગિરિશુક્ર મધ્યે જઈ, કહો રીંછડીને કે વરે? ૧૭

પશુપણું પ્રભુએ વળી મટાડી પટરાણી કરી;
અગણિત પ્રમદાભુવનમાં, બંખુવતી બહાલી ઠરી. ૧૮

પશુનો ઘણો પોકાર સુણતાં, લક્ષ્મી કર પણ મોડિયો;
ગજે ગરૂડવજ તેડીયા, ગ્રાહ્યી ગજ છોડિયો. ૧૯

કરૂણા ઘણી છે કૃષ્ણની, સંખ્યાં નહીં ત્યાં શું ગણું;
કૃપા રામતણી ઘણી હું લેશ માત્રજ વરણું. ૨૦

વ્યાધનો અવતાર જે, કૃપાથકી કવિવર થયા;
કરી કૃપા ઋષિરાજને યજ્ઞ રક્ષાર્થે ગયા. ૨૧

વિલીધણને શરણ આપ્યું, શત્રુપક્ષને નવ લહ્યો;
કહો કૃપા એ. કેટલી, નિજ ભક્ત લેખી કર ગ્રહ્યો. ૨૨

સીતા સતીની બહાર કીધી, વિદેહીનું પણ રાખીયું.
વાળી મહા ગળિયો હણી, વળી રાજ સુગ્રિવ સ્થાપીયું. ૨૩

કેણુ જ્ઞાતિ ગૂહ કેરી, ભીલનો ભૂપતિ થયો;
શિલા તણી થઈ સુંદરી, આપદોષ સહેને ગયો. ૨૪

આચાર તીર્થદિક ગોણુ છે, જો શ્રી રઘુવર રીઝીયા;
શવરી કવણુ જ્ઞાતિ તણી, ભીલડીએ ભગવત પૂજ્યા. ૨૫

કહો કપિમાં શુભ ક્રિયા ? મિત્ર થયા રઘુરાય;
વનચરો વન ભમતા રહે, શોભ્યા રામ સલાય. ૨૬

જુઓ કૃપા રઘુરાયની, પક્ષીક્રિયા નવ સાંભળી;
નિજ પિતુમિત્ર જટાચુની, રામે દહનક્રિયા કરી. ૨૭

કળંધળંધળ છોડીયા, શરભંગ કાય સુંદર કરી;
વચન પાળ્યું વિકૃલે, હૈહાંતરે તારા વરી. ૨૮

હરિની કૃપા જે હોય તો, શુદ્ધ ભક્તિ આદરે;
અનન્ય એક ઉપાસતાં જેનો છે તેમાં જઈ મળે. ૨૯

નિજરૂપના અનુભવ થકી, આવાગમન ફેરો ટળે;
અદ્વૈત અવલોકનથકી સ્વસ્વરૂપમાં રહેજે ભળે. ૩૦

તિથિ મહિના આદિનાં પદો.

૧.

દર્શનની તિથિ.

અન્તઃ પુરુષરુપેણ કાકરુપેણ યો વહિઃ ।

સમન્વેત્સ્યેષ સત્વાનાં ભગવાનાત્મ માયયા ॥

(શ્રીમદ્ ભાગવત.)

(“ પડવાની પડપુછ ગતમત ભુલ્લી રે ”:—એ લય.)

પડવે પ્રપંચની પાર પ્રભુજી પેખ્યા રે,	
મહારા દિલમાં દીનાનાથ પ્રત્યક્ષ દેખ્યા રે.	૧
ખીજે યોલું શું કૃપા બહુ કીધી રે,	
મહારા મનડા કેરી માળ અરપી દીધી રે.	૨
ત્રીજે ત્રિભુવનનાથ તમને હરજોરે;	
ગણી મોતી કેરી માળ હૃદયે ધરજો રે.	૩
ચોથે ચતુર્ભુજ નાથ ચિત્ત પધારો રે,	
હરિ હું છું તમારી દાસ દોષ નિવારો રે.	૪
પાંચમે પ્રભુજી પાડ ઘણો છે તહારો રે,	
હૃદયામાં નિરખ્યો નાથ નહિ તું ન્યારો રે.	૫
છઠે છખીલા છેલ પ્રભુજી મહારા રે,	
છે ગોપ્રાક્ષણપ્રતિપાળ મેરલીવાળા રે.	૬

- સાતમે શોભા શી બની છે સારી રે,
 મોર મુકુટ પીળી પાઘ તે પર વારી રે. ૭
- આઠમે અલૌકિક રૂપ ગોકુળ આણ્યું રે,
 મળવાસી લાગ્ય અપાર એ સુખ માણ્યું રે. ૮
- નોમે નૌતમ ખેલ કરતા નિત્યે રે,
 મળવાસીનો પૂરણ પ્રેમ પૂજ્યા પ્રીતે રે. ૯
- દશમે દાનવ રાજ દળવા ચડીયા રે,
 સર્થા સુરતણાં સૌ કાજ સતીને મળીયા રે. ૧૦
- એકાદશીનું વ્રત ઉત્તમ કરવું રે,
 ભજવા શ્રીપતિ ભગવાન નિશ્ચે તરવું રે. ૧૧
- બારશે બળિયા નાથ બહુ બળ આપ્યું રે,
 મહાર્જુન જન્મ મરણનું દુઃખ રહેજે કાપ્યું રે. ૧૨
- તેરશે ત્રિગુણ પાર ભુધર ભેટયા રે;
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં મહારાજ પલક નહીં છેડા રે. ૧૩
- ચૌદશે ચતુરા નાર ચામેર જોતી રે,
 ગોપીવલ્લભનાં ગુણ અહર્નિશ ગાતી રે. ૧૪
- પૂનમે ત્હારે પાય, પ્રભુજી રહીયે રે,
 તુજ ગુણ અગણિત છે નાથ જસ શું ગાંધયો રે! ૧૫

૨

બોધની તિથિ.

(“ રઘુપતિ રામ હૃદયમાં રહેજે રે ”:—એ લય.)

અરજ અમે કૃષ્ણને કાંઈ કરીએ રે,

સેવક સ્તુતિ શ્રવણ હરિ ધરીયે;

અરજ. ૧

પંદર તિથિના નામ હું દેતી રે,
સાક્ષી શ્રીપતિને હું તો જ્ઞેતી રે;
કરો કૃપા, કમળ નયન, કહેતી.

અરજ. ૨

સખિ પડવે પુરૂષોત્તમ દીઠા રે,
સ્થાવર જંગમમાં શ્રીપતિ બેઠા રે;
મહારા દીલમાં દીનાનાથ દીઠા.

અરજ. ૩

હરિ બીજે બુદ્ધિની પાર રે,
અખિલ વિશ્વ તણા આધાર રે;
સકળ સુર શિરોમણિ સાર.

અરજ. ૪

સખિ ત્રીજે ત્રિકમળ તારો રે,
મોહ માયાને બહાલા વારો રે;
કરી કૃપા કર ગ્રહો મારો.

અરજ. ૫

ચોથે ચિંતવો ચૈતન ધન દેવ રે,
પૂર્વ પુન્યે કરો કાંઈ સેવ રે;
પ્રભુ વિશ્વમાં છે વાસુદેવ.

અરજ. ૬

સખિ પાંચમે પંચમાં વ્યાખ્યા રે,
કોઈ વિરલા વિવેકીયે સાધ્યા રે;
સુંદર શ્યામ હૃદયમાં સ્થાખ્યા.

અરજ. ૭

સખિ છઠ્ઠે છો પૂરણ રૂપ રે,
ઉપમા શું અપાય અનુપ રે;
ગૌદ પ્રદ્ધાંડ કેરા ભૂપ.

અરજ. ૮

સાતમે સર્વજ્ઞ મળજો રે,

સંશય તોડીને તેશું લળજો રે;
કૃત અનેક જન્મોનાં ફળજો.

અરજ. ૯

સખિ આઠમે આત્મા એક રે,
રાખો વિલુતણો વિવેક રે;
જુઓ અનેક તે છે એક.

અરજ. ૧૦

નોમે નયણું નિરખ્યાથી ઠરે રે,
પૂરણ પ્રીતે એ પદ મળે રે;
કોઈ મહાભાગી એમાં લળે.

અરજ. ૧૧

દશમે દયાળ કર સ્હાશે રે,
પ્રભુ પ્રીતેથી તુજ લણી ધાશે રે;
આજું કહેવું શું જોખમ જાશે.

અરજ. ૧૨

એકાદશી અનુપમ કહાવે રે,
લગવતીને લજન બહુ લાવે રે;
આવો અવસર ફરી નહિ આવે.

અરજ. ૧૩

બારશે બહુનામી નાથ રે,
સહસ્રશીર્ષા હજારો હાથ રે;
વંદે સુર સકળનો સાથ.

અરજ. ૧૪

તેરશે ત્રિલોકે ગિરાજ્યા રે
ઘન પાવક થઈને ગાજ્યા રે;
થયા મહાનિધિ સુકી ન માજ.

અરજ. ૧૫

ચૌદશે ચતુર જનને કહીયે રે,
સર્વ શ્રુષ્ટિ શ્રી હરિ લહીએ રે,

(૧૨૧)

જગ્યા ખાલી નહીં ક્યાં જઇએ.

અરજ. ૧૬

પૂનમે પૂર્ણને પધરાવ્યા રે,
અરજ કરતાં અવિનાશી આવ્યા રે;
જસ વાણીએ બહાલો વધાવ્યા.

અરજ. ૧૭

૩.

શ્રી જગદંબાની તિથિ.

(“ મા તું પાવાની પટરાણી કે કાળી કાળિકા રે લોલ. ” :—એ કથ).

- પડવે પૂરણ પેખ્યાં માત, જુગતે જાણીયાં રે લોલ.
રૂપતું વર્ણન કર્યું ન જાય, વાણી મન વામીયાં રે લોલ. ૧
૧ખીજે ખીરાજ્યાં ખાવન ખજાર, ખાવન ગાઈ રહ્યા રે લોલ;
ગાતાં આનન્દ ઉર ન માય, મહિમા અતિ ઘણો રે લોલ. ૨
ત્રીજે ત્રીરાજ્યા ત્રિભુવન મ્હાંય, સુર સેવી રહ્યા રે લોલ;
નિરખે નારાયણીનું રૂપ, સુર સ્વર્ગે રહ્યા રે લોલ. ૩
ચોથે ચતુર્ભુજ ગિરિજા, દક્ષનાં દીકરી રે લોલ;
માને નિરખું મનથી આજ, નયને નેહ ભરી રે લોલ. ૪
પાંચમે સુખ પૂનમનો ચન્દ્ર કે જ્યોતિ જગહળે રે લોલ;
દર્શન કરતાં સુખ સઉ થાય, મા શિર કર ધરો રે લોલ. ૫
છઠ્ઠે જગતતાણું જીવન કે જગદંબા લહો રે લોલ;
વાઘે ગ્રહીયાં વિશ્વવિદિત ખાળા ખાંદ્ય ગ્રહો રે લોલ. ૬

- સાતમે સેવ્યાં તમને કૃષ્ણ યાત્રા અંખા ગયા રે લોલ; ૭
 શ્યામે સમજી જોડયા હાથ કે માં પ્રસન્ન થયાં રે લોલ.
- આઠમે હોમાર્ચન બહુ દીપ વિશ્વ વંદી રહું રે લોલ;
 માની સ્તુતિ કરે સુરસાથ કે વૃન્દ વીંટી રહું રે લોલ. ૮
- નોમે નવદુગા નવ રાત ગરબો ગાઈ રહ્યાં રે લોલ;
 તાલે મોહ્યા ત્રિભુવન લોક સ્થિર થંભી રહ્યા રે લોલ. ૯
- દશમે દળ જાતું દેખાય કે મા મધ્યે રહ્યાં રે લોલ;
 મોહ્યા યોગેશ્વર, શિવ, દેવ, નારદ નૃત્ય કરે રે લોલ. ૧૦
- એકાદશી રૂપ અનુપમ માત કે દેવ દર્શન કરે રે લોલ;
 દર્શન ટાળે ભવનાં દંદ^૧ સુખ સાચું મળે રે લોલ. ૧૧
- બારશે બળ પરાક્રમ અપાર સુખ શું કહું કથી રે લોલ;
 ઉપમા શું આપું આ વાર કે જગ જોડો નથી રે લોલ. ૧૨
- તેરશે તારા, બાળા, વિજયા, બહુ નામો ધર્યાં રે લોલ;
 નમતાં કીધાં નિર્ભય ન્યાલ કે મા શીઘ્ર કૃપ્યાં રે લોલ. ૧૩
- ચૌદશે ચિત્ત ચૈતન ધન માત કે ચિત્તમાં ચિન્તવું રે લોલ;
 દેવી, બ્રહ્મવિદ્યા સાક્ષાત કે વર્ણન શું કહું રે લોલ. ૧૪
- પૂનમે પૂરણ પરખ્યાં માત કે જગ જૂઠું કરી રે લોલ;
 જસને કરી કૃપાથી સહાય, ઉમા મહેશ્વરી રે લોલ. ૧૫

શાંતિના મહિના.

મિચ્છતે હૃદયગ્રંથિઃ છિન્નતે સર્વં સંશયઃ ।

સીયન્તે ચાસ્ય કર્માણિ તસ્મિન્ દૃષ્ટે પરાવરે ॥

(શ્રીમદ્ ભાગવત.)

રાગ રામગ્રી.

(“ વૈદરણી વનમાં વસવતે ” :—એ લય.)

કાર્તિકે કંઠણા ને કરો, કાંઈક લક્ષ્ય લેવાય,

અળાંડ અનુપમ રૂપ થતાં, પ્રાંતિ લાગી રે જાય;

મોહનજી મહારૂં મન ઠરું.

રથના ભુઓ શ્રી રામની, રચી ભુઠો રહેનાર;

અદ્ભુતતા આ છે અતિ ઘણી, જીવ પામે શું પાર. મોહનજી. ૧

માગશરે મોહ સર્વે ટળ્યા, મળ્યા દેવ મોરાર;

નિરખી હરણી નવ બોલવું, બોલ્યે બેપણું થાય. મોહનજી. ૨

આપબળે નવ ઝોળખો, કેવળ કૃપણ કૃપાય,

ભુક્તિ જીવની નથી ચાલતી, દર્શન દે છે દયાળ; મોહનજી. ૩

પોપે પૂર્ણ હરિ પેખ તો, જગત બૂઠું જણાય;

કૃપણકૃપા વિણ કેમ કળે, હોહાયે દૂર દેખાય. મોહનજી. ૪

લવનું ગાંધન ભગવંત હરે, પ્રભુ દિલના દયાળ;

વિકૃલ વાંક ભુઓ નહીં, સમરે કૃપણ કૃપાળ. મોહનજી. ૫

મહાં માસે મહામોહને તણ, લળે લવના આધાર;
પ્રીતે પ્રભુણ રીઝશે, અર્થાર્થી નથી આપનાર. મોહનજી. ૬

કુટુંબ કળીલો જે કહો, અસત એનો આધાર;
વખત આવ્યે રહશે વેગળાં, સમજી મૂકો તો સાર. મોહનજી. ૭

ફાગણ ફેરા બહુ ફર્યા, હવે ગોવિંદ ગાઓ,
લેરૂ નથી રે ભ્રમર વિના, મિત્ર સાચાને રહાઓ. મોહનજી. ૮

આધાર અંત સમયતણો, કેવળ કૃષ્ણ કૃપાળ;
લીડ તહારી પ્રભુ ભાગશે, દીનબંધુ દયાળ. મોહનજી. ૯

ચૈત્રે ચિત્ત ચપળ ઘણું, ઠરી બેસે ન કામ,
ચરણ શરણ આપો શ્રીહરિ, સુધરે સઘળાં રે કામ. મોહનજી. ૧૦

મનનું ભ્રમણ માનો ત્યાં લગી, મળ્યા નથી મોરાર;
સ્મરણ સુસંગમાં જોડવું, ઠરી બેસશે ઠાર. મોહનજી. ૧૧

વૈશાખે થહો વિવેકને, લળે લવના આધાર;
શાંતિ સ્મરણ વિના નહિ મળે, મનુષ્યદેહમાં દાવ. મોહનજી. ૧૨

ભોગમાં રોગ ઘણા લર્યા, એ શું સુખ દેનાર;
છેતર્યો છેક લગી તને, એના દોષ વિચાર. મોહનજી. ૧૩

જેઠે જહુપતિને લળે, જાગ્યાં ત્યાંથી સવાર;
પ્રાપ્ત તેમાં પ્રભુ પેળવા, કરવો વસ્તુ વિચાર. મોહનજી. ૧૪

રામ રહ્યા હૃદયા વિષે, સઘળે શ્યામ જણાય;
જોયા તેને જોવું નહીં, અલભ્ય લાલ અપાર. મોહનજી. ૧૫

આષાઢે અમૃત તણો, ઉત્તમ અનુભવ થાય;
તૃપ્ત થતાં તૃણા નહીં, આનંદ ઉર ન માય. મોહનજી. ૧૬

- સાધુપણુએ શોધવો, શુદ્ધિથી સમજાય;
મલિનથી માધવ વેગળા, સારો સારાને રહાય. મોહનજી. ૧૭
- શ્રાવણે શ્રી હરિ શ્રી પ્રભુ, ગાવા ગિરિધરલાલ;
શ્વાસનો શો વિશ્વાસ છે, કોણે દીઠી છે કાલ. મોહનજી. ૧૮
- ખટખટમાં ખોવાઈ ગયો, મોંઘો મનુષ્ય અવતાર;
ભારે મારી ભૂમિ માતને, ગાયા નહીં ને ગોપાળ. મોહનજી. ૧૯
- લાહરવે લક્ષ્મિ વિના, કેમ પામશો પાર;
લરપુરને જીઓ લાવથી, 'અંતર' ખંડાર આધાર. મોહનજી. ૨૦
- પક્ષ સાચો પરમાત્મ છે, માનો મોટી એ વાત;
શિશુના દોષ હશે કરી સાંખે જનની ને તાત. મોહનજી. ૨૧
- આસો વાસો બહાલા તુજમાં, વૃત્તિ વેગથી વાળ;
સ્મરણ આપીને શ્રી હરિ, માયા મોહથી સંભાળ. મોહનજી. ૨૨
- નિમિષ નજર ને નાથની, જય જગતમાં થાય;
દેવ દાનવ સેવી રહ્યાં, લક્ષ્મિ ગુણ જેના ગાય. મોહનજી. ૨૩
- અધિક માસે અધિકતા, પૂર્ણ પ્રીતે લગાય;
સકળતા આ શરીરની, દેવ દર્શન થાય. મોહનજી. ૨૪
- આ યુગમાં બહુ ના બને, જય તય કર્મ વિચાર;
વર્ણ આરે લક્ષ્મિ વડે, જસ પામશો પાર. મોહનજી. ૨૫

શ્રી કૃષ્ણના મહિના.

(“કાર્તિક માસે ક્યમ ગયા છે મૂકી, હો રંગ રસીયાછ.” :-એ લય.)

પ્રથમ પાથે લાણું કમળા નાથરે;	કૃષ્ણાણ.
ગાર માસ ગાવા દો બુદ્ધિપ્રકાશ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૧
કાર્તિક માસે કૃષ્ણા કીજે, નાથરે !	કૃષ્ણાણ.
મહેર કરીને મોહન ઝાલો હાથ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૨
હાથ ગ્રહો તો હરણ પાર ઉતરીયે રે;	કૃષ્ણાણ.
ભવસાગરના ફેરામાં ન ફરીયે રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૩
માગશર માસે મનના સંશય ટળીયારે;	કૃષ્ણાણ.
મહા મનોહર મંદિરમાં મને મળીયારે !	હરિ કૃષ્ણાણ. ૪
પ્રીત કરીને પુરમાંહે પધરાવ્યા રે.	કૃષ્ણાણ.
આહર કરતાં વેગે બહાલો આવ્યા રે !	હરિ કૃષ્ણાણ. ૫
પોષ માસે તો પૂર્ણ લાગે પ્રીત રે !	કૃષ્ણાણ.
અખંડ અનાદિ અવલોક્યા એ રીત રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૬
પ્રીત રીત એ સહુ સાધનનો તાજ રે;	કૃષ્ણાણ.
માટે પરખી મન વસજો મહારાજ રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૭
મહા માસે તો મહા માયાનું જોર રે;	કૃષ્ણાણ.
નજર કરીને નિરખો નન્દ કિશોર રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૮
દ્રષ્ટિ કરતાં દુઃખડાં સઘળાં જાય રે;	કૃષ્ણાણ.
નાથને નામે પતિત પાવન થાય રે.	હરિ કૃષ્ણાણ. ૯

કાગળ માસે ફરકે વેલી વૃક્ષ રે!	કૃષ્ણાં.
મહા દયાળુ મહોટી તહારી પક્ષ રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૦
વસીલા વિણુ તો વણુસે સઘળાં કામ રે;	: કૃષ્ણાં.
મને ભારે ભડંસો તહારો સુંદર શ્યામ રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૧
ચૈત્ર માસે ચિત્તની ચિંતા ટાળી રે;	કૃષ્ણાં.
અંતર માંહી જ્યોત અતિ અજવાળી રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૨
દીપક કરતાં દ્વરનું દ્રશ્ય દેખાય રે;	કૃષ્ણાં.
મહાચૈતનધન મળતાં શાંતિ થાય રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૩
વૈશાખ માસે વિકૃલ વર્ણન થાય રે;	કૃષ્ણાં.
ભાવિક જન તુજ નામતીર્થમાં ન્હાય રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૪
સ્નાન થકી તો શુદ્ધિ શરીરની કહીયે રે;	કૃષ્ણાં.
પ્રીતિ પ્રભુશું કરતાં પાતક દહીયે રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૫
જેઠ માસે તો જન્મ સફળ, સઘ જન થાય રે;	કૃષ્ણાં.
તહારા તે તો ચમપુરી નહિ જાય રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૬
ભક્તિ કરતાં ભવનાં દુઃખજ કાપો રે;	કૃષ્ણાં.
આર પદાર્થ, મુક્તિ, મહાપદ આપો રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૭
આષાઢ માસે અમૃતધારા વરસે રે;	કૃષ્ણાં.
ખાર માસ તો આતક રહેછે તરસે રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૮
એ ટેક રીતથી ભજન ભૂધરનું કરવું રે;	કૃષ્ણાં.
દુરિજન દુલે તેહથકી નવ ડરવું રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૧૯
શ્રાવણ માસે શું કહું શ્યામ શરીર રે;	કૃષ્ણાં.
રેંગ કંઠણ વર્ષાઋતુનાં નીર રે.	હરિ કૃષ્ણાં. ૨૦

જળ થકી તો વધુના મળ ઘોવાય રે;	કૃષ્ણાળ.
અંતરશુદ્ધિ સ્વરૂપ સમજાયે થાય રે.	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૧
ભાદરવો ભરપૂર હરિ કહેવાય રે.	કૃષ્ણાળ.
કૃષ્ણ પક્ષમાં પિતૃ તૃપ્તિ થાય રે.	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૨
પિતૃદેવમાં પુરૂષોત્તમજી વસીયા રે;	કૃષ્ણાળ.
કર્મઉપાસક વિહિત માર્ગમાં વસીયા રે.	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૩
આસો માસ તો અંગાનો કહેવાય રે;	કૃષ્ણાળ.
નવરાત્રિયે માજી ગરબા ગાય રે.	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૪
દેવદુઃખ ટાળ્યાં આરાસુર રાણી રે;	કૃષ્ણાળ.
આ જગત જીકિત માત તમારી જાણી રે !	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૫
અધિક માસનો ઉત્તમ છે પ્રભાવ રે;	કૃષ્ણાળ.
દેહ મતુષ્યનો લેવો કાંઈક લહાવ રે.	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૬
દ્વાદશના રાત્રી પુરૂષોત્તમ દેવ રે;	કૃષ્ણાળ.
તપતીરથ વ્રત કરવી કિંચિત સેવ રે.	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૭
તેર માસ તુજ ગુણ હરિજસ ગાય રે;	કૃષ્ણાળ.
પારસ લોહ ને સ્પર્શ્યે કંચન થાય રે !	હરિ કૃષ્ણાળ. ૨૮

૬.

કકકો.

(“કકા કર સતગુરનો સંગ” :—એ લય).

કકા પ્રીત કર કૃષ્ણજ સાથ, આ ખોખું^૧ નહીં આવે હાથ;
ખખા ખોખું ખોટું ખરે, પણ એથી સૌ કારજ સરે. ૧

૧ ન હિ જ્ઞાનેન સદૃશં પવિત્રમિહ વિચિતે.—(શ્રીમદ્ ભ, ગીતા).

- ગગા ગોવિંદ ઘટમાં ગોત્ય, અરસપરસ ન્યમ સૂતર પોત;
 ઘથા ઘાણી ઘરની છોડ, ન્યમ ત્યમ મન સુકુંદમાં જોડ. ૨
- ચાચા ચેતી ચતુર્ભુજ રહ્યા, સર્વ શાસ્ત્ર કહે એમાં ધા;
 છાજ છેતરે છંયાં છોકરાં, પરખીને તે કરજે પરાં. ૩
- જાજી જન્મ તો સુધર્યો જાણુ, વાસુદેવ જસ વદીએ વાણુ;
 ઝાઝા ઝાલોં હરિનું નામ, એ તો અંતે આવે કામ. ૪
- ટાટા ટેકો હરિનો લે, આલને કોણુ સ્તંભજ દે;
 ઠાઠા ઠોકર ખાશો ઘણી, જો નવ જાણ્યા ત્રિભુવન ઘણી. ૫
- ડાડા ડોળી મારીશ નહીં, હરિ સમજ્યો તે આચો સહી;
 ઢાઢા ઢોળી નાંખીશ નહીં, અમૃત નામ દરિનું સહી. ૬
- તતા તારે જગથી રામ, અવર વાત નહીં આવે કામ;
 થથા થાપણુ હૃદયે જાણુ, મનમાં સમજી મહાસુખ માણુ. ૭
- ઢઢા હુઃખડાં દાટી દે, પુરની પેઠે આચુપ વહે;
 ધધા ધ્યાન હરિનું ધરો, લવસાગરના ફેરા હરો. ૮
- નના નિશ્ચે લજે નરહરિ, અમુલ્ય સમો નહીં આવે ફરી;
 પપા પુરુષોત્તમને ગા, મન માને તો વેકુંઠ જા. ૯
- ફફા ફેરા ફરશો સહી, જો અંતરમાં જાણો નહીં.
 ખખા ખધે સ્થળ ખેડા નાથ, જોજ્યે સુધળે છે જગતાત. ૧૦
- લલા લેદવડે ભુલ થઈ, વાત સાચી તે ભુલમાં ગઈ;
 મમા માયાની મોટપ ઘણી, માનીતીવશ સૌનો ઘણી. ૧૧
- યયા યાત્રા હરિની કરો, આઠે પહોર આનંદમાં ફરો;
 રરા રાખ ભરૂંસો અધિક, જન્મ આગે પય પ્રભુએ કીધ. ૧૨
- લલા લક્ષ્મીવરને વરો, જેમ તેમ પ્રીત પ્રભુશું કરો;

- વવા વાડી મોટી મચી, ભ્રમર થઈ ના રહેલું પચી. ૧૩
 શશા સ્વરૂપને શોધી જો, પછી જ્યાં મન માને ત્યાં સ્થો; ૧૪
 ષષા ષટ્ સંપત્તીને આણુ, પછી પ્રભુને સહેજે જાણુ. ૧૪
 સસા સાર તણો એ સાર, મોહમાયાને મનથી માર; ૧૫
 હહા હરિશું હેતજ કરો, ત્રિવિધ તાપને સહેજે હરો. ૧૫

૭.

ખાજી.

(“રામ જનકપુર આવીયા.” :—એ લય)

- ખાજી ખેલો રે રામ નામની, ખેલ સાચો ખેલાય. ખાજી.
 પાસા તે પ્રણવ ઝંકારના, દાવ સમજી દેવાય;
 ચાર દેહ ચોપાટ જાણવી, જેમાં રમત રમાય. ખાજી. ૧
 પહેલું તે પડ મન જાણજો. જેની સોગડી છે ચાર;
 શમ, દમ, શિયળ, સંતોષ જે, ચાર સોગડી કહેવાય. ખાજી. ૨
 બીજું તે પડ બુદ્ધિતાણું, તેની સોગડી છે ચાર;
 સત્ય, નિશ્ચય, નિર્વિકારતા, વળી આર્જવ સાર. ખાજી. ૩
 ત્રીજું તે પડ ચિત્ત જાણજો, કહું કાંકરીઓ ચાર;
 આસ્થા, શ્રદ્ધા ને સુકૃતિ, નીતિ, ચિત્તની કાંકરીઓ ચાર. ખાજી. ૪
 ચોથું તે પડ અહંકારનું, અન્તે ભડી જવાય;
 શાન્તિ, સમાધિ, ભક્તિ ભલી, જીવનમુક્તિ કહેવાય. ખાજી. ૫
 અળહળ જ્યોતિ ઘરમાં જતાં, આનંદ ઉર ઉભરાય;
 સમજી ખાજી રમવી સહી, જસ તો તો ડંકા દેવાય. ખાજી. ૬

હરિલીલાવર્ણનાત્મક કાવ્યો.

૧.

શ્રીમદ્ભાગવત દશમસ્કંધ પૂર્વાર્ધ

સંક્ષિપ્ત.

જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેત્તિ તત્ત્વતઃ ।

ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઽર્જુન ॥ શ્રી. ભ. ગીતા.

(“ અંગતિના બધા હનુમાનરે સમરે જાનરંગી ”:—એ કથ.)

દેવકીના બધા લગવાન રે, મોહન મહીદાણી,
યંશોદાના પાળ્યા જીવન રે, ગોકુલ ગૌચારી. દેવકીનાં (ધ્રુવ)

શ્રીકૃષ્ણને નમું સદા, પ્રણામ વારંવાર,

કૃપા કરી પૂર્ણ કરો, દશમ કેરો સાર. ૧

મથુરાપુરમાં શોભતું, બધાં કંસ કેરું રાજ્ય,

શ્રીકૃષ્ણ જન્મ કારાગૃહે, ઉતારવા જૂલાર. ૨

દર્શન દીધાં દંપતિને, મૂળ રૂપ મહારાજ;

નિરખી હરખી ચુખી થયાં, કરવું કવણુ કાજ. ૩

શ્રીપતિ કહે શું બુઝો, મને મુકી આવો નંદદ્વાર;

મધુસૂદન કહે પિતા મહારા, હવે ન કરો વાર. ૪

વસુદેવ—આ પુત્ર પૂર્ણ પરાક્રમી, પરવેર કયમ મૂકાય;

લોલાઇને ભે લાડને રાખું વિદન

- શ્રીકૃષ્ણ-બાર વર્ષ બોલવું નહીં, અમે થઈએ તૈયાર;
કંસને હણી વિદ્યા લણી, સુખ દષ્ટું અપાર. ૬
- વસુદેવ-બ્રાણીથી આ પુત્ર બહાલા, ફરી મેળાપજ થાય;
વળતી આપું વિપ્રને, સવચ્છી સહસ્ર ગાય. ૭
- કમાડ ઉઘડ્યાં કષ્ટ ટળીયાં, મૂઢિત રક્ષક માત્ર;
વસુદેવે બહાલો લીધા, ત્રિલોકીનો નાથ. ૮
- વસુદેવ વાસુદેવને લઈ, પગપાળા જાય;
ભાગ્ય શું નંદ યશોદાનાં, શુકન સારા થાય. ૯
- જમુનાએ જગદીશ જાણી, તરત આવ્યો માગ;
કલિન્દ્રીને કૃપા કરી, વધારીને પાદ. ૧૦
- પ્રભુતા દીકરી વસુદેવે, મન સમજ્યા તતખેવ;
છાના છુપ્યા કયમ આ રહેશે ! દેવના જે દેવ. ૧૧
- દીપક નિશા સાક્ષી રાખી, પોઢાડ્યા વ્રજરાય;
કંચન સાટે કચિર લઈને, યાદવપતિ જાય. ૧૨
- ઝળકી યશોદા જાગીયાં, પાસામાં દીઠા પુત્ર;
નંદજીને હૃપ ઘણો, શોભીયું ઘરમુત્ર. ૧૩

શ્રીકૃષ્ણ લીલા.

પ્રથમ મારી પૂતના, પછી શકટાસુર;
તૃણાવત તો તરતજ આવ્યો, કરવા કારજ ફૂર.
ઉપાડ્યા અવિનાશને, નંદના જાણી બાળ;
લમાવીને ભુતળ નાંખ્યો, જાણ્યા ન કૃષ્ણ કાળ.
ગર્ગ આવ્યા શોધતા, કયાં નંદ કેરો ધામ;
અજન્મનાએ જન્મ ધર્યો, કયાં યશોદાકહાન.

નંદ નમી ગુરુને કહે, મમ ઘેર પ્રકટયો ખાળ;	
આયુધ્ય જો જો આશિષ દેજો, નામ ધરો શુભ સાર.	૧૭
દર્શન કર્યો દયાળનાં, ગુરુ ચક્રિત થયા અપાર;	
નામ શું ધરું મુખ શું લાલું, ગુણરૂપનો લંકાર.	૧૮
બ્યવહારની વિધિ નામથી સિદ્ધિ પુછવું પડે પ્રશ્ન;	
નામતણું તો નથી લેખું, પણ કહેજો શ્રીકૃષ્ણ.	૧૯
ગુરુને ઘણી દક્ષિણા આપી, આનંદો વ્રજસાથ;	
કષ્ટ હરણ કૃષ્ણજી, વ્રજ થયા વિજ્યાત.	૨૦
માટી ખાધી મોહને, મા મુખ જોવા જાય;	
વદન મધ્યે વિશ્વ જોયું, વિસ્મય અતિશે થાય.	૨૧
અચ્યુત બાંધ્યા ઉખળે, જેના નામથી મુક્તિ થાય;	
કુખેર પુત્રો છુટીઆ, ધન્ય સ્પર્શનો મહિમાય.	૨૨
વત્સાસુર તો વત્સ રૂપે, આવીઓ અસુર;	
ગોઠીઆ ગોવિંદજી થયા ને મારી નાંખ્યો ભુર.	૨૩
બકાસુરે બકરૂપ લીધું, કરવા કુંડું કામ;	
આંચ ગ્રહીને ચીરી નાંખ્યો, એવા સમર્થ શ્યામ.	૨૪
મોર મુકુટ મોરલી ધરી, નીલ પીતામ્બર પરિધાન;	
સહસ્ર ગોપાળા મધ્યે શોભે, યશોદાના કહાન.	૨૫
ધેતુ કાળી કાબરી, ગોરડી ઘગિલે વાન;	
ચારવા ચાલ્યા ચતુર્ગાહું, ધન્ય એ ગોકુળ ગામ.	૨૬
અઘાસુરે અતિ દુઃખ દીધું, ગળ્યા ગોપ સકળ;	
વનમાળીએ વાટ દેખાડી, ચીરીને ઉદર.	૨૭
ચતુરાનને ચોરી કીધી, હર્યો ગૌ ગોપાળ;	
શ્યામ થયા ત્યાં સર્વ રૂપે, દેહ ધર્યો દયાળ.	૨૮

- બ્રહ્મા ભ્રાન્તિમાં પડ્યા, ન ઝોળખ્યા અવિનાશ;
નવીન સૃષ્ટિ નાથે કરી, અજ થયા ઉદાસ. ૨૯
- કમળભૂ દિ કર જોડી, સ્તુતિ કરે અપાર;
શેષ શારદા પાર ન પામ્યાં, કયમ હું પામું પાર. ૩૦
- ગોપ કહે ગોવિંદને, સખા ! તારૂંજાની આશ;
મનોરથ પૂર્યા મિત્રના ને ધેનુક કીધો નાશ. ૩૧
- કાળી કોઘી નાથીઓ, ઉપર થયા આરૂઢ;
નાગણી સર્વે નમન કરે, જય જય ગરૂડારૂઢ. ૩૨
- પ્રલંબ પ્રભુએ મરાવીઓ, બળલદ્રજની પાસ;
મણિધરને માધવ કહે, અસુર કરો નાશ. ૩૩
- વસંતનું વર્ણન કરી, વ્રજ રમતા વ્રજનાથ;
શ્રીહરિએ શેષજીને, બોધ કર્યો અગાધ. ૩૪
- અચિંત્યો અગ્નિ ઉપન્યો, હવે શરણુ રાખો રથામ;
આંખ મિચાવી અલખેલાએ, કર્યા પાવક પાન. ૩૫
- વ્રજબાળાએ વ્રત કીધું, થયા પ્રભુ પ્રસન્ન;
પટકુલ હરી પ્રેમ જોયો, દીધાં ત્યાં વચન. ૩૬
- ભૂધરજી ભુખ્યા થયા, કહે ગોપને ગોવિંદ;
ભુખે મને તમ્મર આવે, ચાચી લાવો અન્ન. ૩૭
- ગોવાળા ગોષ્ઠિ કરે, આ અરણ્યમાં કયાંથી અન્ન;
વિશ્વંસરને ભૂખ લાગી, લાઈ હવે કરીશું કયમ. ૩૮
- ગોવિંદે જોયું ગગન લણી, બોલી બિઠ્યો સૌ સાથ;
વેદની ધુનિ શ્રવણે સુણી, દ્વિજ કરે કો ચાગ. ૩૯
- ભીડી ગયા બિતાવળા, મનમાં મોદ અપાર;
અધિકારીને ઝોળખ્યા નહીં, દ્વિજને વેદ લણ્યાનો ભાર. ૪૦

ગોવાળ આળ્યા નાથ પાસે, મુખે નવ બોલાય;	
વિપ્રે કહ્યું તે કયમ કહીએ, જીભલપી છેદાય.	૪૧
માધવ કહે જેને માગવું, તેને તે શેની લાજ;	
મીઠું મોણું ટાઢું શીળું, ચાચી લાવો આજ.	૪૨
નિર્મળ નારી છે ઘણી, તમે માગવા ત્યાં જાવ;	
ઘેર જઇને ઘણું જમીશું, જોવો તેનો ભાવ.	૪૩
પ્રાદ્ધણ પ્રાંતિમાં પડ્યાંતા, ના કહી નિરધાર;	
પ્રાદ્ધણી કેરી ભક્તિ જાણી, અન્ન આપ્યાં અપાર.	૪૪
ભક્તિનો રસ ભક્ત જાણે, જાણે વ્રજની નાર;	
યજ્ઞપતિને ઓળખ્યા નહીં, એ કરમઠો કહેવાય.	૪૫
ભગવાનને બહુ ભાવથી, જમાડતી દિવનાર;	
ધન્ય છે પ્રાદ્ધણની નારી, ઊતરી ભવ પાર.	૪૬
ઇંદ્ર કહે મારી ઊજાણીનો, કૃષ્ણે કીધો લોપ;	
મેઘ સર્વેને આરા દીધી, તાણો ગોકુળ ગોપ.	૪૭
મેઘ વરસ્યા મમત આણી, ગોવિંદે ધર્યાં ગિરિરાજ;	
કૃષ્ણજી ત્યાં કુશળ સદા, ભય પામ્યો મુરરાજ.	૪૮
શક કહે હે શ્રી હરિ ! મને મોહ થયો મહારાજ;	
શરણાગત ને શરણ આપો, રાખો કિંચિત લાજ.	૪૯
વ્રજને વાસુદેવ જાણ્યા, દીઠાં અદ્ભુત કામ;	
નંદજીને નિશ્ચય થયો, પુત્ર પૂરણ ધામ.	૫૦
વ્રજપતિએ વરણ લોકે જોયો મહા પ્રભાવ;	
પુત્ર તો પરબ્રહ્મ છે, ધરૂં હવે એ ભાવ.	૫૧
ગોપિકાએ ગીત ગાયાં, પ્રેમ કર્યો પ્રકાશ;	
મુરલીધરે મુરલી મધ્યે વેદ કર્યો વિસ્તાર.	૫૨

- રાધાવર ત્યાં રમત કરતા, કૃષ્ણ સાથે ગોપ;
દાનવ માનવ વસુ મોહ્યા, મોહ્યા શિવ સુર લોક. ૫૩
- ઇન્દ્ર મોહ્યા ચન્દ્ર મોહ્યા, મોહ્યા મહાબળ વીર;
કૃષ્ણજીની કીડાયે સ્તંભ્યાં સરિતા નીર. ૫૪
- દેવ સૌ દિક્કમુઢ કીધા, ગહન ગતિ ગોપાળ;
મહા માયા મોહન તણી, વાહ નંદજીના બાળ ! ૫૫
- ચરિત્ર કીધાં ચતુર્ભુજે, તારવા જન સમાજ;
દેહ તેનો દેવ જેવો, પ્રભુ પદે અનુરાગ. ૫૬
- વિદ્યાધર શંખચુક ઉદ્ધાર્યા, મુરારી મહારાજ;
નંદ ઉગાર્યા મણિ લાગ્યા, એક પંથ ને બે કાજ. ૫૭
- અરિષ્ટ મોકલ્યો અધર્મીએ, કરવાને વિધન;
તેને મારી મોક્ષ દીધો, ધન્ય આહીરા ધન્ય ! ૫૮
- કેશી કંઠે કર ધરી, વિદ્યાર્યો ચઢુવીર;
વિદ્ધ વારી મુરલીધારી ધન્ય ગોપાલક ધીર. ૫૯
- વીણાધરે વાસુદેવની, સ્તુતિ કરી અપાર;
અમરે અતિ વૃષ્ટિ કરી, પુષ્પતણી તે વાર. ૬૦
- કંસને મન કષ્ટ છે હવે, કરવો કવણ ઉપાય;
મોકલ્યા તેને મારી નાંખ્યા, યોદ્ધા નહિ જીતાય. ૬૧
- કંસ કહે અકૂરને, અહિં લઈ આવો બે બાળ;
વડા સંગે વૈર પડ્યું, મુજ પેટમાં છે ફાળ. ૬૨
- અકૂર-કપટ તણું આ કાર્ય છે, પણ દર્શન થશે દયાળ;
મૂર્ખને મહાબોધ દઈએ, લાગે નહીં લગાર. ૬૩
- યાદવ મળ્યા ચઢુનાથને, મન હરખીઆ અપાર;
જન્મ સકલ આજ થયો, મળ્યા બે મોરાર. ૬૪

અકૂર નંદ હાથા મળ્યા, પ્રભુ પ્રેમે લાગ્યા પાય;
 મથુરામાં મળ રચ્યો છે, તમને તેડે રાય. ૬૫
 રણુકાર કરતો રથ ચાલ્યો, કૃષ્ણ બળવીર માંહ્ય;
 સમય જાણી સંધ્યા કેરો, પેઠા યમુના માંહ્ય. ૬૬
 કાકાને મન કલ્પના, રખે આવે મુજને આળ;
 સ્વરૂપ દેખાડ્યું શ્રીહરિએ, વાહ કૃષ્ણજી કૃપાળ. ૬૭
 આ તો કાળ કેરા કાળ છે, વળી ભક્તના પ્રતિપાળ;
 ગતિ ન કળે કંસ ગાંડો સિંહ મુખે શીયાળ, ૬૮
 ઇશ્વર કેરી અદ્ભુત લીલા, જાણે નહીં મલીન;
 ભક્ત જાણે ભેદ જરા, થાય તેમાં તલ્લીન. ૬૯
 વાડીમાં ભિતર્યા વ્રજપતિ, સૌ દર્શન કરવા જાય;
 મન પ્રમાણે મોહન મળ્યા, જેને જેવો લાવ. ૭૦

ધન્ય ધન્ય વસુદેવ બાળ રે, હલધર ગિરિધારી;
 જેણે માર્યો છે કેસરી કંસ રે, ગોકુલ ગોચારી. ધન્ય૦ (ધ્રુવ.)
 માળીએ કુલમાળ આપી, સોહાબ્યા ગોપાલ;
 ઘોળી કેરું ઘડ ઉરાડ્યું, આગળ શું થનાર. ૧
 દરજીએ દયાળને શીવી દીધી બાંહ્ય;
 કિંચિત તેના કાર્યથી, અભય ક્રીધો ત્યાંય. ૨
 ઘોળી ધાળળ કાળી કામળ, ચંદન ચરચ્યું અંગ;
 મલ્લ અખાડે મોહનજીએ રાખ્યો ઘણો રંગ. ૩
 ચાણુર તોડ્યો મુષ્ટિક માર્યો, કહાડીયા ગજદંત;
 ગેડી ધારી દાનવ મારી, ધનુષ્ય ક્રીધું લંગ. ૪

રાય રીઝવવા રમત માંડી, મનમાં છે અતિ ક્રોધ;	
ફાળ તો ભરી યુક્તિ કરી, મારી નાંખ્યો યોધ.	૫
જય ! જય ! શબ્દો સુર કરે, કુસુમવૃષ્ટિ થાય;	
કંસ કંટક ફેંડાડીયો, જય કૃષ્ણની યોદ્ધાય.	૬
સુર ફેંકડ ધીન કંકડ, મોહન મુરલી વાય;	
ગોવાલ ફરતા ઘુમરી, વચ્ચે છે વ્રજરાય.	૭
ઉગસેનને અભિષેક કીધો, મળ્યા માત પિતાય;	
મન મથુરા મોહન આવ્યા, આનંદ ઉત્સવ થાય.	૮
કાછ કછયો રંગ મચ્યો, તાલી પડે તડાટ;	
ધમધોક જુવે લોક, ગાજ્યો ચમુના ઘાટ.	૯
વસુદેવ કહે બહાલા મહારા, પહોંચી મહારી આશ;	
બળ હતું ને બેશી રહ્યા, એ અમારાં લાગ્ય.	૧૦
પરાક્રમી એ પુત્ર મહારા, સુરના સરદાર;	
મામો માર્યો અર્થ સાર્યો, શોકના હરનાર.	૧૧
નંદને વંદન કરી, વેગે કરે વિદાય;	
સમજાવીને સટકી આવો, વ્રજ વ્રજેશ જાય.	૧૨
પ્રભુ એ પિતાપ્રીત જાણી, જાણી સ્વાર્થ રીત;	
અમક ઝમક જસ ન જાણે, ગાવાં હરિનાં ગીત.	૧૩
લાણુવા ખયા શ્રીનાથજી, સાંદીપની ગુફને ઘેર;	
ચૌદ વિદ્યા ચોસઠ દિને, લાણી કરી લહેર.	૧૪
ગુફએ ગોપાળ જાણ્યા, મુવો માગ્યો બાળ;	
સાગરમાંથી શોધી લાવ્યા, જળશાયી તત્કાળ.	૧૫
ઉદ્ધવને અવિનાશજીએ, મોકલ્યા ગોકુલ માંય;	
પ્રેમદાનો પ્રેમ દીઠો, ગર્વ ટાળ્યો ત્યાંય.	૧૬

કુખજ્યે શ્રી કૃષ્ણજીને, માનીઆ છે કંથ;	
જે તે ભાવે ભજે હરિ, પ્રોઢે જાણી પંથ.	૧૭
અકૂર ઘેર અચ્યુત ગયા, લક્ષ્મીધીન ભગવાન;	
અગણિત લીલા એવી કરી, ઘરી નાનાવિધ નામ.	૧૮
કૃપાળ કાકાને કહે, તમે પાંડવ પાસે જાવ;	
કૌરવને કાંઈ શીખ દેજે, રાખે ભાઈપર ભાવ.	૧૯
અકૂરજી જઈ આવીઆ, કહે માને નહીં લગાર;	
સત્ય તણા છે સાહ્યકારી, ભક્તતણા પ્રતિપાલ.	૨૦
અકૂરજી સ્તુતિ કરે, જય જય શ્રી ગોપાળ;	
દીનના બંધુ દયાસિંધુ, આરોપું મન માળ.	૨૧
જસ વિશેષજ કંઈ ન જાણે, શ્રીકૃષ્ણ કૃપાને આદ્ય;	
અષ્ટમીના ઉત્સવે, જય જય બહુ ઉચરાય.	૨૨

૨.

વામન અવિર્ભાવ.

વામનં રૂપમાસ્થાય વલિં સંયમ્ય માયયા ।

इमे क्रान्तास्त्रयो लोकास्तस्मै क्रान्तात्मने नमः ॥

(અંજનીના જ્યા હનુમાનરે સમરૂં બજરંગી.:—એ લય.)

અદિતિને ઘેર અવતાર વામન વૈકુંઠવાસી. (ધ્રુવ.)

સમરૂં માતા શારદા, ગણપતિ લાગું પાય;

લીલા લખું લક્ષ્મીવરની, કૃષ્ણની કૃપાય,

અદિતિ. ૧

- એક વાર દાનવ દેવ બહુડીઆ, યુદ્ધ થયું અપાર; સુર નાઠા સ્વર્ગ મૂકી, ધરા ધ્રુજી તે વાર. અદિતિ. ૨
- અસુરે ઉત્પાત કીધો, દુઃખી દેવ અપાર; બળિ બોલ્યા બળ કરીને, સ્વર્ગ લેવું સાર. અદિતિ. ૩
- સલાહ લીધી શુકની, કરો રાજા યાગ; સો સો યજ્ઞ સાથે કરો, ત્યારે પામો રાજ્ય. અદિતિ. ૪
- બળી બેઠા યાગ કરવા, દીક્ષા લઈ તે વાર, સુરપતિને સંકટ પડયું, કોણુ કરે હવે વાર; અદિતિ. ૫
- શકને સંકટ થયું, દાનવ લેશે રાજ; માતા મહારી મહા સતી, શરણુ જવું આજ. અદિતિ. ૬
- વાસવ કહે વડું દુઃખ છે, ટાળો અમારું માત; કોની આગળ કહીએ જઈને, તપ કરેછે તાત. અદિતિ. ૭
- સાંત્વન કીધું સુરનું, વળતી વિચાર્યું માય; ભક્તિ કરીએ ભૂધરની તો, સર્વે સાઈ થાય. અદિતિ. ૮
- ઋષિ આવ્યા તપ કરીને, દુઃખી દીઠી નાર; શુદ્ધ ત્રિયાને સંકટ શેનું, હેમ છતાં આ વાર. અદિતિ. ૯
- કશ્યપ કહે હે કલ્યાણી, કયમ મુખ કરમાયું આજ; ભક્તિ ભૂદ્યાં ભૂધરની શું, ધર્મ થયો નાશ ? અદિતિ. ૧૦
- દૃઢ છું ધર્મ ન ચુકું, સ્વધર્મ ગયે સૌ ભય; ભ્રમિત નારી ભજન ચૂકે, શ્રીહરિ છે સ્હાય. અદિતિ. ૧૧
- વ્રત વ્રભાવે સર્વ બાણો, પુત્ર પીઠાની વાત; દેવલોક દાનવ લેશે, થશે મહા ઉત્પાત. અદિતિ. ૧૨
- ઋષિ કહે રીઝવો હરિ તો સરે સઘળાં કામ; વ્રત કરીને માગો સતિ, પુત્ર સુંદર શ્યામ. અદિતિ. ૧૩

અદિતિએ આચર્યું, પયોત્રત દિન ખાર;
 ગોવિંદ આવ્યા ગરૂડ રહી, સતી કેરી બહાર. અદિતિ. ૧૪
 વિષ્ણુ કહે વર માગો સતિ, પ્રસન્ન હું હું આજ;
 પુત્ર થાઓ તમે પ્રભુ તો, મુધરે સર્વ કાજ. અદિતિ. ૧૫
 કહ્યા પ્રમાણે કર્યું નાથે, બળિ છતવાની પેર;
 વામન થયા વૈકુંઠ પતિ, કરચપ કેરે ઘેર. અદિતિ. ૧૬
 જય જય હુનિ થઈ ધ્યાન છુટયાં, તપસ્વી આવ્યા ઘેર;
 અદિતિને આનંદ ઘણો, થઈ છે લીલા લહેર. અદિતિ. ૧૭
 જનોઈ દે જગનાથને, શાસ્ત્રવિધિ સંસ્કાર;
 સામગ્રી સહુ સુર લાવ્યા, દેવ ઉભા દ્વાર. અદિતિ. ૧૮
 અચ્યુતને ઉપવીત દીધું, મંત્ર કર્યો ઉપદેશ;
 બ્રહ્મચારી ભગવાન થયા, સુંદર સાર વેપ. અદિતિ. ૧૯
 પ્રભુ કહે છે હે પિતાજી, કામ હોય તે કહો;
 અદિતિ કહે હે હરિ, આમન બળિતું લ્યો. અદિતિ. ૨૦
 શ્રીપતિ ત્યાંથી સંચર્યા, આવ્યા બળિને દ્વાર;
 ટુંકે પગે ત્રિકમ આલ્યા, ક્ષણ ન લાગી વાર. અદિતિ. ૨૧
 દેવેશ કહે દ્વારપાલને, ચાચવા જાવું આજ;
 વિપ્રનો વિરોધ થોનો, જય જન સમાજ. અદિતિ. ૨૨
 દાનવેશ થેઠા દીક્ષા લઈને, મન ગમતું મગાય;
 તન, ધન, ત્રિયા, મહી માગે, ના તો નવ કહેવાય. અદિતિ. ૨૩
 સેવક કહે સિદ્ધ ઉભા રહો, ખબર આપું આજ;
 ઉપરીતણી આજ્ઞા લાવું, પધારો મહારાજ. અદિતિ. ૨૪
 પોજ્યે ઉભા પાવન પ્રાદ્ધણ, સ્વામી રહામા જાવ;
 જન્મ ધરી જોયા નથી, પરણી પાવન થાવ. અદિતિ. ૨૫

યાચક અદ્ભુત રૂપ છે, જાણે આખ્યા વિશ્વાધાર;
 સમો આવ્યે સમજી જવું, ક્ષણ ન કરવી વાર. - અદિતિ. ૨૬
 બાળિ ઉઠ્યા જડેનાકળા, જવાને તત્પર થાય;
 શુક કહે શું મોહ પામો, શ્રેય એમાં નવ થાય. અદિતિ. ૨૭
 કપટ છે કોઈ દેવનું રાય, સમજી કરજે કામ;
 વામન મને વિજ્યુ લાગે, લેશે તારું ધામ. અદિતિ. ૨૮
 ભૂદેવ ભૂમાં ઘણા જોયા, નથી આવું રૂપ;
 વાસુદેવ વેદ બોલ્યા, સલા થઈ ગઈ ચુપ. અદિતિ. ૨૯
 બટુક બોલો શી છે ઇચ્છા, આપવું મારે આજ;
 પાત્ર મળ્યા પૂર્વ પૂણ્યે, કહો તો આપું રાજ. અદિતિ. ૩૦
 તમ સરખા મહાસંત મળતાં, સંસ્કૃતિ દુઃખ જાય;
 સામગ્રી છે શ્રીહરિની, આપી લાગું પાય. અદિતિ. ૩૧
 બટુક કહે બલીહારી રાજ, તમારા કુળની એ રીત;
 પ્રહ્લાદ જેવા પ્રપિતા, જેને વિજ્યુ સાથે પ્રીત. અદિતિ. ૩૨
 તન, મન, વૈભવ તુચ્છ છે, તેમાં રાખું નહિ મન;
 દાન, દમન, સેવા, સ્મરણ, પ્રભુ કરો પ્રસન્ન. અદિતિ. ૩૩
 તારો યશ જોઈને આવીઓ, મને લોભ નથી લગાર;
 વિપ્ર સંતોષી શુચિ કહ્યો, એ મ્હારો વિચાર. અદિતિ. ૩૪
 ફરતો ફરું ચારે દિશા, આશ્રમ નહિ કો ઠામ;
 બ્રહ્મચરીને ભુવન રેવું, વિદ્યાનું છે કામ. અદિતિ. ૩૫
 માગવું માણસ જોઈને, કે સરે જેથી અર્થ;
 મન વિનાનું આશુ લીધું, સર્વે જાણો વ્યર્થ. અદિતિ. ૩૬
 અદ્ય બેસવા હોય આશરો તો, કડું બેઠાં પાઠ,
 બ્રહ્મચારીને વેદ લાભવા, તેને શાનો ઠાઠ. અદિતિ. ૩૭

બળિ બહુ મોહ પામીઆ, આ પૂર્ણ મળ્યું પાત્ર;
 તન, મન આપું તમને પ્રભુ, રાજ્ય તે કોણ માત્ર. અદિતિ. ૩૮
 શુક કહે સુણજે બળિ, સૌ દાતાને કહે ધન્ય;
 વિચારીને વાત કરો, મને સૂઝે અન્ય. અદિતિ. ૩૯
 આખ્યા વિના કેમ પામીએ, દાનથી દીતતા બાંધ;
 દાન વિના દરિદ્રતા આ જગતમાં જણાય. અદિતિ. ૪૦
 બીધા વિના કેમ પામીએ, માટે પુન્ય કરવું ખાસ;
 યાત્રક થયા જગત્પતિ, ઉભા મારી પાસ. અદિતિ. ૪૧
 શ્રીતણા સ્વામી જો હશે તો, ધન્ય મહાર્જું ભાગ્ય;
 પ્રભુ જેવા પાત્ર મળ્યા, સૌ યજ્ઞ કૃપ્યા આજ. અદિતિ. ૪૨
 સુરની બહારે શ્રીપતિએ, ધાવા લીધું રૂપ;
 માર્જું કહ્યું માન જરા, પછી પસ્તાશે ભૂપ. અદિતિ. ૪૩
 સામથી સહુ સજજ કરી, પૂજવા વામન વિપ્ર,
 જળ લીધું જમણે કરે, ભણ્યા પ્રાદ્ધાણુ શીઘ્ર. અદિતિ. ૪૪
 શુર્યે બાણ્યું ગયું સર્વે, છળી બળિ લેશે રાજ;
 શિષ્ય મહારો સમજ્યો નહિ, કર્જું શિક્ષા આજ. અદિતિ. ૪૫
 શ્રાપ શુકે આપીએ, ધરાભૂષ્ટ તું થા;
 વિપ્રનું વચન ખોટું પડે નહિ એ ન્યાય. અદિતિ. ૪૬
 મહાજન મોહ પામીઆ, જ્યારે સુણ્યો વામન સાદ;
 કર્મ સર્વ કુંઠિત થયાં, નાદ ને આદહાદ. અદિતિ. ૪૭
 હોતા સર્વ ઉઠી ગયા, રહ્યું અધ્યયન સર્વનું બંધ;
 કૃપાળ જ્યારે કોપીઆ, ત્યારે મંડપ થયો શૂન્ય. અદિતિ. ૪૮
 ચણું પહોંચ્યા પાતાળમાં, તળ વિતળ રૂંધ્યા સાત;
 પરમેશ્વરે પૂઠ લીધી, બળિ થયા સનાથ. અદિતિ. ૪૯

ઉદરે આ લોક પૂર્યા, અવની અણુવ તમામ;
 ઘટઘટ ગોવિંદ બ્યાપીયા, કલો નહિ કાંઈ કામ. અદિતિ. ૫૦
 સ્વર્ગ લોકે શ્રીપતિનાં, પૂજન કરતા સૂર;
 ગણુ ધરી આંખ્યા બળિ, પાતાળે અસૂર. અદિતિ. ૫૧
 દ્વારપાળ દામોદર થયા, રાય ભાગ્યનો નહિ પાર;
 દર્શન નિત્ય દયાળુનાં, ધન્ય ધર્યો અવતાર. અદિતિ. ૫૨
 સંવત સાઠ શ્રાવણ માસ, તિથિ સાતમ વહી સાર;
 પૂરણ કર્યું પાવન થવા, સમરે શ્રી આધાર. અદિતિ. ૫૩
 વામન કેરું ચરિત્ર અદ્ભુત, વામા કઈ પેર ગાય;
 બાહો જન્મ સફળ લેનો, શ્રી હરિ જસ ગાય. અદિતિ. ૫૪

૩.

શ્રી રામ સ્મરણ.

રામો દાશરથીભૂત્વા પૌલત્સ્યકુલનન્દનમ્ ।

જધાન રાવણં સંઘ્યે તસ્મૈ ક્ષત્રાત્મને નમઃ ॥

(ભાષ્યસ્તવરાજ.)

(“ ગરૂડે ચણી આવલે ગિરધારી ” :—એ રાગ) .

ગોવિંદ તમે સર્વના સહાયકારી, શરણુ આપો પિતામ્બર ધારી.
 રાજા દશરથને દરબાર, આવ્યા સુન્દર શ્રીઆધાર;
 સુરે બોલ્યા તે જય જયકાર, ગોવિંદ. ૧
 પ્રગટયા અવધમાં શ્રી અવિનાશી, નવ ગ્રહો થયા શુભ રાશી;

નવ નિધિ સિદ્ધિ થઈઓ દાસી, ગોવિન્દ. ૨
 ચેત્ર શુક્લ નવમીને મધ્યાહ્ને, ગૌર વર્ણ યોગી ધરે ધ્યાને;
 હરિ દર્શન દે લક્ષિત જ્ઞાને, ગોવિન્દ. ૩
 મૃદિ ઉદય રક્ષણ પિતા માતા, ભરત લક્ષ્મણ કેરા છે ભ્રાતા;
 જગ મોહન જનના ત્રાતા, ગોવિન્દ. ૪
 વિશ્વામિત્ર અવધપુર આવ્યા, તેની સાથે શ્રીપતિ સીધાવ્યા;
 ચારે બંધુ પરણી ઘેર આવ્યા, ગોવિન્દ. ૫
 રાજર્ષિને સહાયતા કીધી, વચ્ચે અહલ્યા નારી તારી દીધી;
 પુરી જનકની પાવન કીધી. ગોવિન્દ. ૬
 રહેજે સંભારતા સહાયકારી, એવા ભક્તવત્સલ છે ભારી;
 લીલા લખુ શું અવધવિહારી. ગોવિન્દ. ૭
 જનકે સીતા સ્વયંવર કીધો, ગ્રંથક તોડીને મહાયશ લીધો;
 ભ્રમુ હાર્યા પ્રણામજ કીધો. ગોવિન્દ. ૮
 જીવને જાળવો અંતર્યામિ, દયા દ્રષ્ટિ કરી તેના સામી;
 ત્રીકમ તારોછો, જુઓ નહિ ખામી. ગોવિન્દ. ૯
 શિશુપાળે કીધો યોગ કીધો, મોક્ષ રાજસૂય યજ્ઞમાં દીધો;
 પૂત્ર્યા પાંડવે મહા લાલ લીધો, ગોવિન્દ. ૧૦
 મોહને મારો પ્રભુ જીવ જાગે, તો તો ભવના દેરા સઉ ભાગે;
 જસ રામ કૃપા ઘણી માગે. ગોવિન્દ. ૧૧

જુઓ રામ અવધપુર આવીયા, પુરવાગ્રીએ પુષ્પે વધાવીયા.
 સીતા સાસુજીને લાગ્યાં પાય, ઉત્તમ આશિષો આપે છે સાય.
 સંજોરે રહેા દુશાળ રઘુરાય. જુઓ. ૧

વિનતિ પહેલાં વેગે બહાલા આવો, દોષ દુર્ગુણ મનમાં ન લાવો
માટે નામ દયાનિધિ કહાવો. જુઓ. ૨

એવા અધમ ઉદ્ધારણ નાથરે, હેતે ભજતાં હરિ આવે હાથરે;
નમું લવ કુશ કેરા તાત. જુઓ. ૩

સાગર સેતુ કરી લંકા આવ્યા, સીતા સહિત સુરોને છોડાવ્યા.
રાવણ જીતી ડંકા દેવરાવ્યા. જુઓ. ૪

જસ એ પ્રભુને લાગે પાપ, જેથી જીવેની બ્રાંતિ ભય;
કર જોડી નમું રઘુરાય. જુઓ. ૫

૪

શ્રી કૃષ્ણ લીલા.

(“વદતા તે નારદ મુન્ય હરિ હરિ” :—એ લય.)

પ્રથમ પાચે લાગું રે હરિ હરિ, ભક્તિ પદારથ માગું રે હરિ હરિ;
મહેતાયે કીર્તન કીધું રે હરિ હરિ, શ્રાદ્ધ તેને ઘેર કીધું રે હરિ હરિ.
સુદામાને નહિં સંચિત રે હરિ હરિ, ભર્યા ભંડાર ઘણું વિત્તરે હરિ હરિ
લીંબે કીધી ખડુ ભક્તિ રે હરિ હરિ, સાનિધ્ય પામ્યા મુક્તિ રે હરિ.
ભરવાડણે શું ભણી રે હરિ હરિ, કમળા સમાણી કરી રે હરિ હરિ;
પાંડવ પોતાના કીધા રે હરિ હરિ, ખંજતા ઉગારી લીધા રે હરિ હરિ.
કુષ્ણમાં કશું રૂપ રે હરિ હરિ, વર્યા તે વૈકુંઠ ભૂપ રે હરિ હરિ;
પાંડવ પિતાનું વચન રે હરિ હરિ, સમજી આલ્યા વન રે હરિ હરિ.
જગન્નીશ ગોવામાંય રે હરિ હરિ, વિકૃત ઢાળે વાય રે હરિ હરિ;

બળી થયા દાતાર રે હરિ હરિ, પ્રભુ રહ્યા ખાતાળ રે હરિ હરિ.
 સુચુકંદ કાય અશુદ્ધ રે હરિ હરિ, ભેટયા તે ગરુડા રૂઢ રે હરિ હરિ;
 અન્નમેળ અપરાધી રે હરિ હરિ, નામે તે સદ્ગતિ આપી રે હરિ હરિ.
 મળમાસ શરણે લીધો રે હરિ હરિ, દ્વાદશમાં વડો કીધો રે હરિ હરિ;
 ધન્ય, જસોદા નંદ રે હરિ હરિ, તપ કારણ સેવ્યાં વન રે હરિ હરિ.
 ધન્ય તે તપની ટેક રે હરિ હરિ, પુત્ર પરબ્રહ્મ પેટ રે હરિ હરિ;
 જસોદા વારણે જય રે હરિ હરિ, ગોકુળ ઉત્સવ થાય રે હરિ હરિ.
 ધન્ય તે વ્રજની ધરણી રે હરિ હરિ, ધન્ય જશોદા દરણી રે હરિ હરિ;
 ધન્ય જશોદા ધામ રે હરિ હરિ, પ્રકટયા જ્યાં સુંદરશ્યામ રે હરિ હરિ.
 ધન્ય ?ગોકુળની ગૌને રે હરિ હરિ, દુવે ગોવિંદ એ સૌને રે હરિ હરિ.
 યોગીઓ જેને જીએ રે હરિ હરિ, તે માળણ માટે રૂવે રે હરિ હરિ;
 વાછરડાં જઈ છોડે રે હરિ હરિ, મહિનાં તે માટજ ફેડે રે હરિ હરિ.
 બહાલો, ગૌને તે આરે નીરે રે હરિ હરિ, રમતા જમુના તીરે રે હરિ.
 સાગર સરિતા કીધાં રે હરિ હરિ, ગોપ તણાં મહી પીધાં રે હરિ હરિ.
 સુખમાં વિશ્વ સમાય રે હરિ હરિ, તે મોહન માટી ખાય રે હરિ હરિ;
 ભેદ તે ભક્તજ જાણે રે હરિ હરિ, મુરખ સંદેહ આણે રે હરિ હરિ.
 માયા પ્રભુની મોટી રે હરિ હરિ, જસોદા આહે સોટી રે હરિ હરિ.
 રૂડો મહુધ્ય દેહ આબ્યો રે હરિ હરિ, વ્યવહારે વળગો ન કાબ્યો રે હરિ;
 કલત્રનું સુખ કાચું રે હરિ હરિ, નામ નારાયણ સાચું રે હરિ હરિ.
 ગોવિંદ ગાનને ગાવું રે હરિ હરિ, કથા કીર્તનમાં જાવું રે હરિ હરિ;
 દિન પછી દિન જાય રે હરિ હરિ, પછી પસ્તાવો ધાય રે હરિ હરિ.
 કપટ કોથું ન કીજે રે હરિ હરિ, સૌમાં હરિ રૂપ લીજે રે હરિ હરિ;

કૃષ્ણ તે વેદ સ્વરૂપ રે હરિ હરિ, ગોપી ઋચાઓ રૂપ રે હરિ હરિ.
 સંત કારણ અવતાર રે હરિ હરિ, હરવા તે ભૂમિનો ભાર રે હરિ હરિ;
 જેના ગુણ ધરાધર ગાય રે હરિ હરિ, બ્રહ્મા નારદ ધ્યાને ધાય રે હરિ
 જેને નિગમ નેતિ પોકારે રે હરિ હરિ, લેહ તે ભાવિક જાણે રે હરિ હરિ;
 કૃષ્ણને બ્રહ્મજ જાણે રે હરિ હરિ, જસ ગોપી તે ઋચાઓ પ્રમાણે રે હરિ.

૫.

(“ ચકલી ચકચક કરતી રે ” :—એ લય.)

મહારો ઠાલોજી મહમાતા રે, એ તો રમવા ચમુના તીરે જાતારે,
 ગાયો ગોપની સાથે રમતા રે, શેરી ચોક બજારે લમતા રે; ૧
 જમે ઉની પોળી મહારો ઠાલો રે, એ તો કુંવર યશોદાનો કાલો રે,
 ગોપી જોવાને આવે જુગતે રે, વધાવે દેખી મોતી મુકતે રે. ૨
 ઠાલો ગોકુળીઆમાં ફરતા રે, આજો અધિક અધિક કરતા રે,
 ઠાલે મોરલીએ મોહ ઉપજાવ્યો રે, સાથ શ્યામાનો દોડીને આવ્યો રે; ૩
 ઠાલો વેણું વગાડી ઠાલ્ય રે, લોળાં વ્રજવાસી જોવાને ધાય રે,
 મહારા ઠાલાએ કૌતુક કીધું રે, રૂપ ગાયો ગોવાળનું લીધું રે. ૪
 ઠાલે મધવાનો મદ ઉતાર્યો રે, કેશી કંસાસુરને માર્યો રે,
 ગોપી કહે નંદ નંદન ઠાલ્યો રે, મહે તો મહી દેખાડીને ઠાલ્યો રે; ૫
 નિત્ય રમવા મહારે ઘેર આવે રે, સાથે સરખાં માંકડલાં લાવે રે,
 પહેરે પીતામ્બર પીળો વાઘો રે, છોડી વાછરડાં ખસે આવો રે. ૬
 મહારા ઠાલાના ગુણ શા ગાઈએ રે, મન સમજી મૂંગાં રહીએ રે,
 શિવ શકાદિ નવ જાણે રે, મૂઠ મનુષ્ય મન શું આણે રે; ૭
 અવતાર તણી જે લીલા રે, તે જાણે જે કોઈ વિરલા રે,

જેને પ્રભુ સાથે મન લાગ્યું રે, તેનું સંકટ સર્વે લાગ્યું રે. ૮
 જેમ તેમ કરી હરિ ભજને રે, આ અનિત્ય સુખને તજને રે,
 જશ ઝટ પ્રભુને બાણે રે, મનમાં મોહનજી આણે રે. ૯

૬.

(“ રઘુના મહારો ક્યાં રમે રે, ” :—એ લય.)

ખોળે માત જસોદાં બાળ,	કનૈયો મહારો ક્યાં રમે રે.
મહારો કાનો બહુ સુકુમાર,	કનૈયો ૦ ૧
રખે સંતાપે શેરીના બાળ,	કનૈયો ૦
મહારે એની છે આળ પંખાળ.	કનૈયો ૦ ૨
મજનાથને મોંઘો છે તન.	કનૈયો ૦
સુનો મૂકતાં ન માને મન.	કનૈયો ૦ ૩
ઘણીવાર થઈ, ગયો લાલ,	કનૈયો ૦
કાલ કાઠું નહીં ધરની ખહાર.	કનૈયો ૦ ૪
ઘેર ઘેર ગોવાળાને ભય.	કનૈયો ૦
ઓળખે તે મન હરખાય.	કનૈયો ૦ ૫
શોધી કહાડયા જસોદાએ પુત્ર.	કનૈયો ૦
એના વિના શોભે ન ધરસૂત્ર.	કનૈયો ૦ ૬

૭.

(“ સાહેજો સુરંગી લાડી લઈ વળ્યો ” :—એ લય.)

ગોપી ચાલી સહુ ગોકુળની, મળવા દેવ મોરાર. ગોપી ૦
 જળ રે ભરવાં શ્રીયમુના તણાં, સુવર્ણ બેડાં છે હાથ;
 વાટે વનમાળી સામા મળ્યા, ઉભો જ્યામાનો સૌ સાથ. ગોપી. ૧

રામા પુછે રૂડા બાળને, કુંવર કોના કુમાર;
 ગોપી નામ અમારાં સાંભળો, શ્રીકૃષ્ણ બળભદ્ર સાર. ગોપી. ૨
 હરિ ત્યાં મંદ હશીને બોલીયા, શું અમને પૂછો નાર;
 અમે ગોકુળના ગરાશીઆ, આવ્યા નંદને દરબાર. ગોપી. ૩
 ભૂધર પૂછે રૂડી લામની, તું કંઈ ભણેલી નાર;
 ‘અમે તો ભણુતર સૌ નવું ભણ્યાં, સમજો શું નંદકુમાર’. ગોપી. ૪
 શ્રીધર શીખામણુ દેતા તદા, રયામા ધર્મો સંભાર;
 પિયરમાં પૂછીને પગલાં ભરો, સાસરે સારખ કહાલ્ય. ગોપી. ૫
 સારખ સદ્ગુણુ વિના નહીં મળે, કીર્તિથી પુન્યની પાળ;
 દંભથી દૂર જ્યારે દારા થશે, સુધરશે સઘળો સંસાર. ગોપી. ૬
 સમજી તોએ પણ સુન્દરી, ભોળવાઈ રાઘવની નાર;
 શિવાએ શંભુશીખ માની નહીં, અપમાન પામ્યાં અપાર. ગોપી. ૭
 નરને નિર્ભય થઈ રહેવું બધે, અબળા પરાધીન અવતાર;
 દમ્પતિ સુખીઆં થઈ મહાલવું, જીવવું દહાડા એ ચાર. ગોપી. ૮
 વર્ણાશ્રમની રીતે વર્તવું, અન્તે સદ્ગતિ થાય;
 ઘરના ઇંછોને આરાધવા, નિત્ય ને નૈમિત્તિક થાય. ગોપી. ૯
 પૂજન દાન ને વૃત્તો વળી, અવશ્ય કરવાં એ કાર્ય;
 અબળા, આગળ એવા જન થશે, કરશે ધર્મ ધિક્કાર. ગોપી. ૧૦
 મનનું માન્યું તે માનશે, પામર પણ અવતાર;
 અબળા આભૂષણુ શોભે નહિ, શોભે શિયળ શણગાર. ગોપી. ૧૧
 જસ લઈ જીવ્યાં તે જીવ્યાં લહું, આયુષ અહિને અપાર;
 અપજસ લઈને જો અવનિ રહ્યાં, મરણ સાડું સો વાર. ગોપી ૧૨
 મહિલા મેલી વૃત્તિ મારજો, અપકીર્તિ આ જગમાં થાય;
 વધારી વિદ્યા પણ જો વધ્યાં નહીં, અવળાં ચાલ્યાં અપાર. ગોપી. ૧૩

કર્મે ધર્મેથી નીચાં પડ્યાં, ખાલી થયાં ખુવાર;
 માનની શોભે મર્યાદા વડે, જેવી મ્યાને તરવાર. ગોપી. ૧૪
 વિદ્યા આવ્યાતું એંધાણ એ, દુર્ગુણ દૂર પગાય;
 અલ્પજ્ઞ જીવેથી આધું કરો, સર્વજ્ઞ સર્વે જોનાર. ગોપી. ૧૫
 પતિએ સંસ્કરે જો પ્રેમી નહીં, બગડ્યો ઘરનો વહેવાર;
 રામા રૂઢી હું તહેને કહું, મનમાં સમરે મોરાર. ગોપી. ૧૬
 શિખામણ સમજી કોઈ સાંચશે, વિષયી તો વાંચી પસ્તાય;
 શિક્ષા સહ જનને અર્થે કરી, વિચારો જસના ઉદ્ગાર. ગોપી. ૧૭

૮.

(“ ગિરધારી રે ઘેલા નવ થઇએ. ”:—એ લય.)

ગોવિંદ ગારૂડી, ઘેલા નવ થઇએ રે !
 કહેતા નંદજી રે, ચાલો ગોકુલ જઇયે; ૧
 જસોદા રોશે રે, નયણે નીર ભરી,
 નજરે નહિ નિરખે રે! વણ કહે જાત મરી. ૨
 જસોદા જીવે રે, આશા તુજ કરી,
 ગોવાળા ગાયો રે, ગયા છો શું વિસરી; ૩
 મથુરાં મોટું રે, દેખી નવ મોહીયે,
 ગોકુળિયું છોટું રે, ત્યાં સહ સુખ લઇયે. ૪
 નજરથી ન્યારા રે, ઘડી એક થાશે નહિ,
 શહેર લોક ધુતારા રે, પુરમાં જાશે નહિ; ૫
 ન્હાના નવ છંદી રે, વૃદ્ધને નવ ગણે,
 એકનો એક પુત્ર રે, કહું શું હૃદય બળે. ૬

આપણુ આહીરડાં રે, તું તો બહુ નહાનો,
 ગોકુળ સઉ પૂછે રે, ક્યાં ગયો કહાનો; ૭
 જસોદા પુત્રજ રે, ઉછૂંખલ ને આડો,
 સુજ સંગ મોકલીયો રે, કંઈક કરી રાહયો. ૮
 જસોદા જીવન રે, ગોકુળીયે ચાલો,
 મન ગમતી મોજે રે, મોહન ત્યાં મહાલો; ૯
 મેં પુત્ર પ્રમાણ્યો રે, આવડું નવ જાણ્યું,
 કંસ કપટી માર્યો રે, બળ ક્યાંથી આણ્યું. ૧૦
 વાર કરો મહારે વખત તો બહુ લાગે,
 ઝાઝું જસ શું કહે રે, પાવલીયે લાગે. ૧૧

૯.

શ્રીદ્વારિકાનું વર્ણન.

ધોળ.

ગુરુ ગોવિન્દને શિષ નામીએ, ધરીએ કૃષ્ણ કૃપાળનું ધ્યાન.
 ચાલો જઈએ દ્વારિકા. ૧
 પ્રસંગ આવે પ્રભુજીની પ્રેરણા, કાવ્ય લખતાં લક્ષ્મીવર સહાય ચાલો. ૨
 તત્ત્વ તીર્થનું પરબ્રહ્મ છે, સાધન મેળવ્યાથી સુખ થાય. ચાલો. ૩
 પરમાયમાં પ્રીતજ રાખવી, પૂજન પરમેશ્વરનું કહેવાય. ચાલો. ૪
 સાધન જપ તીરથ વ્રત દાન છે, પ્રભુ પામ્યાના એ સૌ ઉપાય. ચાલો. ૫
 ગોવિન્દગોમતી તીરે વિરાજતા, છાપન પગથીએ છે જગરાય. ચાલો. ૬
 ગોમતી વશિષ્ઠની પુત્રી વિખ્યાત છે, પિતૃ શ્રાદ્ધ તે સ્થળમાં થાય. ચાલો. ૭

મોક્ષપુરી દ્વારામતી જાણવી, જ્યાં છે નારાયણનો નિવાસ. આલો. ૮
 ભૂમી ખારી પણ સારી જાણજો, જ્યાં જન્મ ધર્યો જદુખાળ. આલો. ૯
 પશ્ચિમ દિશાએ પ્રભુજી વિરાજતા, આઠ્યા મથુરા થકી મહારાજ. આલો. ૧૦
 રાજ્ય રૂઢું છે શ્રીરણોડનું, પ્રેમી જનના હૃદયમાં પ્રકાશ. આલો. ૧૧
 સાક્ષી ગોપાલ ગુગળી સૌ કહે, દાપુ આપી દેવળમાં જવાય. આલો. ૧૨
 સૌની વચમાં છે શ્રીપતિ શોભતા, જેની સેવા કરે સુરરાય. આલો. ૧૩
 શૃંગાર કૂલના ધરે અતિ શોભિતા, નખશિખ દૂસમે ભર્યા વજનાથ. આલો.
 તુરત પેસતાં ત્રિકમરાયને જુઓ, જેથી ટળે ત્રિવિધના તાપ. આલો. ૧૫
 બળભદ્રજી પાસે ખીરાજતા, જે છે શેષ તણા અવતાર. આલો. ૧૬
 કલ્યાણરાયજી સન્મુખ પુરુષોત્તમ પ્રભુ, જોડે ખેડાં જગદમ્બામાત. આલો.
 અદ્ભુત શક્તિ અચ્યુત તણી જાણજો, પાસે ઉભા દત્તાત્રય દેવ આલો. ૧૮
 ત્રિકમરાય રામ માધવ મહાપ્રભુ, રાધાકૃષ્ણ ત્યાં રૂપ નિધાન. આલો. ૧૯
 માતા દેવજીકી સન્મુખ શોભતાં, પુત્ર પરબ્રહ્મ દે દર્શન. આલો. ૨૦
 દર્શન સાફ દુર્વાસા આવીઆ, પ્રીતે ખેસાડયા પ્રભુએ પાસ. આલો. ૨૧
 કુશેશ્વર જોડે કેશવરાયજી, કલો ભક્ત હરિનો દાસ. આલો. ૨૨
 નવ ગ્રહો દરવાજે દરવાન છે, આઠ ન આવેતો આગળ જવાય. આલો. ૨૩
 મંગલ નામ ને ધામ મોરારનાં, મન ચિંતવને મંગલ થાય. આલો. ૨૪
 જાંબુવતી સામાં શ્રીસત્યભામા, રાધા સામાં રમા સાક્ષાત્. આલો. ૨૫
 લક્ષ્મીનારાયણ લક્ષ્માં રાખજો, સામી ગાદી શ્રીશંકરાચાર્ય. આલો. ૨૬
 લક્ષ્મીલંકારમાં લક્ષ્મી આપવી, થાળ આરોગે કુટુમ્બી સાથ. આલો. ૨૭
 ઉગ્રસેન તણી અહીંયાં ગાદી છે, ત્રુઠ્યા ભક્તવત્સલ ભગવાન. આલો. ૨૮
 જપ યજ્ઞનું કૃણ જગદીશ છે, જગથી બૂદા નથી જગનાથ. આલો. ૨૯
 મહોદું મન્દિર છે મહારાજનું, તેમાં વિરાજ્યા પુરુષપૂરાણ. આલો. ૩૦
 ભારે પુન્યવતી ભૂમિ ભરતની, જેમાં દેહ ધર્યો દયાળ. આલો. ૩૧

આપણુ આહીરડાં રે, તું તો બહુ નહાનો,
 ગોકુળ સઉ પૂછે રે, ક્યાં ગયો કહાનો; ૭
 જસોદા પુત્રજ રે, ઉછૂંખલ ને આડો,
 મુજ સંગ મોકલીયો રે, કંઈક કરી રાડયો. ૮
 જસોદા જીવન રે, ગોકુળીયે ચાલો,
 મન ગમતી મોજે રે, મોહન ત્યાં મહાલો; ૯
 મેં પુત્ર પ્રમાણ્યો રે, આવડું નવ બાણ્યું,
 કંસ કપટી માર્યો રે, બળ ક્યાંથી આણ્યું. ૧૦
 વાર કરો મહારે વખત તો બહુ લાગે,
 ઝાઝું જસ શું કહે રે, પાવલીયે લાગે. ૧૧

૯.

શ્રીદ્વારિકાનું વર્ણન.

ધોળ.

ગુરુ ગોવિન્દને શિવ નામીએ, ધરીએ કૃષ્ણ કૃપાળનું ધ્યાન.
 ચાલો જઈએ દ્વારિકા. ૧
 પ્રસંગ આવે પ્રભુજીની પ્રેરણા, કાવ્ય લખતાં લક્ષ્મીવર સહાય ચાલો. ૨
 તત્ત્વ તીર્થનું પરબ્રહ્મ છે, સાધન મેળવ્યાથી સુખ થાય. ચાલો. ૩
 પરમાયમાં પ્રીતજ રાખવી, પૂજન પરમેશ્વરનું કહેવાય. ચાલો. ૪
 સાધન જપ તીરથ વ્રત દાન છે, પ્રભુ પામ્યાના એ સૌ ઉપાય. ચાલો. ૫
 ગોવિન્દગોમતી તીરે વિરાજતા, છપ્પન યગથીએ છે જગરાય. ચાલો. ૬
 ગોમતી વશિષ્ઠની પુત્રી વિખ્યાત છે, પિતૃ શ્રાદ્ધ તે સ્થળમાં થાય. ચાલો. ૭

મોક્ષપુરી દ્વારામતી જાણવી, જ્યાં છે નારાયણનો નિવાસ. આલો. ૮
 ભૂમી ખારી પણ સારી જાણજો, જ્યાં જન્મ ધર્યો જદુખાળ. આલો. ૯
 પશ્ચિમ દિશાએ પ્રભુજી વિરાજતા, આઠ્યા મથુરા થકી મહારાજ. આલો. ૧૦
 રાજ્ય રૂઢું છે શ્રીરાજીછોડનું, પ્રેમી જનના હૃદયમાં પ્રકાશ. આલો. ૧૧
 સાક્ષી ગોપાલ ગુગળી સૌ કહે, દાપુ આપી દેવળમાં જવાય. આલો. ૧૨
 સૌની વચમાં છે શ્રીપતિ શોભતા, જેની સેવા કરે સુરરાય. આલો. ૧૩
 શૃંગાર ફૂલના ધરે અતિ શોભતા, નખશિખ ફૂસમે ભર્યા પ્રજનાથ. આલો.
 તુરત પેસતાં ત્રિકમરાયને જુઓ, જેથી ટળે ત્રિવિધના તાપ. આલો. ૧૫
 ખળભદ્રજી પાસે ખીરાજતા, જે છે શેષ તણા અવતાર. આલો. ૧૬
 કલ્યાણરાયજી સન્મુખ પુરૂષોત્તમ પ્રભુ, જોડે જોડાં જગદમ્ભામાત. આલો.
 અદ્ભુત શક્તિ અચ્યુત તણી જાણજો, પાસે ઉભા દત્તાત્રય દેવ આલો. ૧૮
 ત્રિકમરાય રામ માધવ મહાપ્રભુ, રાધાકૃષ્ણ ત્યાં રૂપ નિધાન. આલો. ૧૯
 માતા દેવજીકી સન્મુખ શોભતાં, પુત્ર પરબ્રહ્મ દે દર્શન. આલો. ૨૦
 દર્શન સાડું હુવાસા આવીઆ, પ્રીતે જોસાડયા પ્રભુએ પાસ. આલો. ૨૧
 કુશેશ્વર જોડે કેશવરાયજી, કલો ભક્ત હરિને દાસ. આલો. ૨૨
 નવ ગ્રહો દરવાજે દરવાન છે, આઠા ન આવેતો આગળ જવાય. આલો. ૨૩
 મંગલ નામ ને ધામ મોરારનાં, મન ચિંતવને મંગલ થાય. આલો. ૨૪
 જાંબુવતી સામાં શ્રીસત્યભામા, રાધા સામાં રમા સાક્ષાત્. આલો. ૨૫
 લક્ષ્મીનારાયણ લક્ષમાં રાખજો, સામી ગાદી શ્રીશંકરાચાર્ય. આલો. ૨૬
 લક્ષ્મીભંડારમાં લક્ષ્મી આપવી, થાળ આરોગે કુટુંબી સાથ. આલો. ૨૭
 ઉગ્રસેન તણી અહીંયાં ગાદી છે, તુઠ્યા ભક્તાવત્સલ ભગવાન. આલો. ૨૮
 જપ યજ્ઞનું રૂળ જગદીશ છે, જગથી જૂદા નથી જગનાથ. આલો. ૨૯
 મહોદું મન્દિર છે મહારાજનું, તેમાં વિરાજ્યા પુરૂષપૂરાણ. આલો. ૩૦
 ભારે પુન્યવતી ભૂમિ ભરતની, જેમાં દેહ ધર્યો દયાળ. આલો. ૩૧

જન્મી કાર્ય કર્યા દેવ દાસનાં, દુષ્ટો મારીને દીધા છે મોક્ષ. આલો. ૩૨
એવા ગુણુનિધિ ગિરિધરલાલજી ભજતાં ભાગે આ ભવના રોગ. આલો. ૩૩
છાપ્પન ગજ ધ્વજ છબીલાને ચઢકે, જ્ઞાતિભોજન ગુગળીઓતું થાય. આલો.
વિપ્ર બહાલા ઘણા પ્રજનાથને, અર્ધી સેવા ગુરૂને અપાય. આલો. ૩૫
પુષ્કર, પ્રયાગ, ગંગા ને ગોદાવરી, દ્રવ્યશુદ્ધિ દાનોથી થાય. આલો. ૩૬
આરે દિશે સચ્ચિદાનન્દ શોભતા, પુર મધ્યે પુરૂષોત્તમનાં ધામ. આલો. ૩૭
સત્યનારાયણ શ્રવેત સ્વરૂપ છે, ટોકરાસ્વામીતું આગળ છે ધામ. આલો. ૩૮
કૃષ્ણઘાટ, ગૌઘાટ, બ્રહ્મઘાટ છે, ગોમતી તીરે શામળશા શ્યામ. આલો. ૩૯
એ વિના બીજા ઘાટો ઘણાયછે, બહેલાં નહાતાં વળે ગંગા સ્નાન. આલો. ૪૦
રૂકિમણીજી રહ્યાં છે રીસામણે, દીધો દુર્વાસા ઋષિએ શ્રાપ. આલો. ૪૧
પંચકોશીમાં પટરાણી પૂજવાં, ચોરીએ ચડ્યા ચતુર્ભુજ નાથ. આલો. ૪૨
ગયા કોઠો કહેછે ગ્રામ વાસીઓ, અહીં દેવતી પરણ્યા બળરામ. આ. ૪૩
નૃંગરાયને નારાયણે તારીયો, કંકલાસ કુન્ડમાં સ્નાન કરાય આલો. ૪૪
દ્વારિકાથી આરંભકે આવવું, બોટે બેશીને બેટે જવાય. આલો. ૪૫
ત્યાં પણ સીડી ચઢી નિરખો શ્રીહરિ, પહેલાં દર્શન કુશેશ્વરનાં થાય. આ. ૪૬
મથુરાથી આવ્યા શ્રી મહાપ્રભુ, લીલા કરવાને લક્ષ્મીનાથ. આલો. ૪૭
એક મંડપમાં આરે ધામ છે, નામ રૂપ ન્યારા જગનાથ. આલો. ૪૮
ત્રિકમરાય સામા માધવ મહાપ્રભુ, કુળ ગોરાણી બેઠાં પાસ. આલો. ૪૯
કલ્યાણરાયજી કલ્યાણ સૌનું કરે, સ્મરણ કરતાં ટળે સઘ તાપ. આલો. ૫૦
જાવિન્દવાહન ગરૂડજી શોભતા, હેતે બેડીને બેઠા હાથ. આલો. ૫૧
ભુવન ભગવતનાં ઉંચા ઘણાં, સામા સામી શોભે છે સાર. આલો. ૫૨
આરસ પહાણુ જગ્યા અતિ ઓપતા, ઘણો ગાગરનો છંટકાવ. આલો. ૫૩
ભૂધર ભૂપો જીતી વર્યા રૂકિમણી, ચુદ્ધમાં જીત્યાછે ચાદવરાય. આલો. ૫૪
નાંભુવતી પરણ્યા શ્રીચંદ્રપતિ, રાધા પ્રજમાં વર્યા પ્રજરાય. આલો. ૫૫

સત્યભામાને શ્રીહરિ પરણીયા, મણિ સોંખ્યો સત્રાજિતને હાથ. આ. ૫૬
 એવા નિર્મળ છે નન્દલાલજી, તેની ભક્તિ કરો દિન રાત. આલો. ૫૭
 આવી સંસારે સાધન શુભ કરો, આખ્યો જન્મ અદ્વૈત નવ જાય. આલો. ૫૮
 કૃપા હોય જો ગુરુ ગોવિન્દની, કૃષ્ણ કૃપાએ જીવપણું જાય. આલો. ૫૯
 વાહન આરે વહુજીનાં મન્દિરોમાં, બધો ઠાઠ ઠાકોરજીનો સાર. આલો. ૬૦
 પગલાનાં દર્શન પુરૂષપૂરાણનાં, કાકડા આરતી પછી કરાય. આલો. ૬૧
 શંખોદ્ધાર નારાયણ નામ છે, મારી તહેને આખ્યો શુભ ઠામ. આલો. ૬૨
 અવતાર દશ દર્શન આંહિ કહેવાયછે, શ્વેત વર્ણુ શોભે છે સ્થામ. આલો. ૬૩
 પૂર્વ પુન્ય પૂરણ હોય પ્રાણીનાં, સંસાર સમુદ્રે ડૂબતાં હરિ રહાય. આ. ૬૪
 બેટે લેટ સામગ્રી અપાય છે, ગુગળી લકતો કરે છે લહેર. આલો. ૬૫
 હનુમાન ઊભા રહી હરિદ્વારમાં, રક્ષણ કરે છે રામના દાસ. આલો. ૬૬
 આરે બાબુ સમુદ્ર શોભા ઘણી, જળ મધ્યે પુરુષોત્તમનાં ધામ. આલો. ૬૭
 મીરાંબાઈનું મન્દિર છે બેટમાં, ભગવત ભજી ટાળ્યા તનતાપ. આલો. ૬૮
 જન્મ સદ્ગુણ તે જનનો જાણજો, જેને લગની લાગી નન્દલાલ. આલો. ૬૯
 ચર્મદેહ ચતુર તેનો નવ જીઓ, જેનું તન, મન ત્રિકમરાય. આલો. ૭૦
 એવા હરિજનને જસ નિત્ય નમે, જ્ય દારિકાંધીશ બોલાય. આલો. ૭૧

૧૦.

શ્રી રણુછોડરાયનું વાર્ણન.

નાહં વસામિ વૈકુણ્ઠે યોગીનાં હૃદયે ન હિ ।

મદ્ભક્તાઃ યત્ર ગાયન્તિ તત્ર તિષ્ઠામિ નારદ ॥

(“વૈદ્યેશ દેશ કુંડિનપુર ગામજી.”:—એ લય).

શ્રી હાકોર દારિકાસમું ધામજી, રાજન રણુછોડરાય છે નામજી,
 શરીર સુંદર છે ધનસ્થામજી, પુર મધ્યે મોટું પુરુષોત્તમ ધામજી. ૧

સિંહાસને બિરાજે શ્રી નાથજી, આયુધ ચારૂ તે શોભે હાથજી.
 કાને કુંડલ મકરાકારજી, ગળુખંધ જડાવ મોતી હારજી. ૨
 બાજુખંધ બેરખા અતિશે શોભેજી, વેઢ ને વીંટી કડાં પોંચી આપેજી.
 મેખલા કટિ લંકે રૂડી રાજેજી, પાય નૂપુર રમઝમ વાજેજી. ૩
 જરકસી જમો તે અંગે આપેજી, મણિજડિત મુગટ શોભેજી.
 પાધ ને પટકા ધર્યાં પચરંગીજી, ઉપરણા ઓઢયા છે નવરંગીજી. ૪
 તિલક લાલ વિશાળે કીધુંજી, લક્તનું મનકું મોહન હરિ લીધુંજી.
 ગોઢમાં ગોપાળલાલ બેઠાજી, લોગમૂર્તિ સેવક તેને કહેતાજી. ૫
 સાકર ને શીરો ઝહાલાને લાવેજી, લાવિક ભક્તો તે મેવા લાવેજી.
 ભટ્ટીયાજીનો લોગ પ્રભુને લાવેજી, રાજભોગ સર્વે સામગ્રી આવેજી. ૬
 ગોમતી ગંગાસમી નાથે કીધીજી, તટે ઉભા આંખી જગતને લીધીજી;
 બોડાણાનું બિદ્ધ બિહારીએ પાડ્યુંજી, ગુગળીઓનું તેડું પાછું વાડ્યુંજી. ૭
 કળિયુગમાં રણછોડ કૃષ્ણ સ્વરૂપજી, ત્રિકમને જાણો ત્રિભુવન ભૂપજી.
 લંકારીના લાગ્યતણો નહીં પારજી, વાસુદેવના વહિવટનો અધિકારજી. ૮
 સેવાતણો શ્રી ગોડને અધિકારજી, તાળાં વાસે ખેડવાળ ખખરદારજી.
 શંખા મંદિરની સુંદરશોભા સારીજી, ગોપાળલાલની બેઠક છે અતિ ભારીજી. ૯
 પુરની તે શોભા શી કહેવાયજી, પુનમે મોઠો મેળો ત્યાં થાયજી.
 ઉત્તર દ્વારે લક્ષ્મીતણે મહેલ જાવુંજી, લક્ષ્મીજીની શોભા તે શી પેર
 કહાવુંજી. ૧૦

અગીયારશે હસ્તિતણી અસ્વારીજી, બ્રગુવારે શોભા બને બહુ સારીજી.
 ઝહાલાજીનો વરઘોડો પુરમાં ન માયજી, જનસમસ્ત જોવાને જાયજી. ૧૧
 છડીદાર ખમાખમા ઓચરતાજી, સેવકો સુંદર ચામર ધરતાજી.
 વાહન વિચિત્ર ઝહાલાને દ્વારજી, ઘોડલા ગોધનનો નહીં પારજી. ૧૨

અપાઢી ણીજ ઓઢઢવ ડૂઢો થાયછ, રથે ઢેશી રમીયો રાધાકુંડ જાયછ.
 ત્રિકમરાયછ તીરે ઉભા લટકાળાછ, લાલળાગ લગતી લાયક ગૌશાળાછ.
 બહાલાનો વૈલવ કહ્યો નવ જાયછ, આનંદ ઓઢઢવ નિશદિન થાયછ.
 શ્રીહરિની સન્મુખ ગોમતિ ઘાટછ, તીરે વસે શ્રી હરેશ્વર નાથછ. ૧૪
 ભોળેભાવે વર્ણન બહાલાતું કીધુંછ, બુદ્ધિબળ પ્રમાણે હારદ લીધુંછ.
 પ્રેમભક્તિ શ્રદ્ધાસહિત જે ગાયછ, પ્રત્યક્ષ દર્શન પ્રભુતું થાયછ. ૧૫
 વર્ણન કરવા ઉપજ્યો મનમાં કોડછ, ભાવિક ભક્ત ન ભેશો ખોડછ.
 પિતા સેવા કરતા તે જાણું પેરછ, જસ ગુણ ગાય કરો પ્રભુ મહેરછ. ૧૬

૧૧

ઉપદેશ.

મનમના મવ મન્નકતો મઢાજી માં નમસ્કરુ ।

(શ્રીમદ્ ભૃગુ ગીતા.)

(“શ્રીઞ શ્રી કૃષ્ણ ઉપાસના”:-એ લય.)

જન તે' છવીને શું કર્યું, ગાયા નહીં જે ગોપાળ.	જન. ૧
મુસારિ માધવને સમર્થા નહિ, એળે ખોયો અવતાર.	જન. ૨
રઘુવર રાધાવર રમાપતિ, દયાળુ દેવ મોરાર.	જન. ૩
મુકુંદ મોહન જહુપતિ, વાસુદેવ વનમાળી વજરાય,	જન. ૪
નારાયણ નરપતિ મુરપતિ, જનાર્દન જગના આધાર.	જન. ૫
કેશવ કૃષ્ણ અને કમળાપતિ, ભુધર શ્રીધર ભગવાન.	જન. ૬

- દયાળુ દામોદર દીનનાપતિ, પીતાંબર પુરુષોત્તમ પરધામ. જન. ૭
 ગદાધર ગોધરમે ગોકુળપતિ, વિકુલ વાસુદેવ વ્રજેશ. જન. ૮
 કચ્છ મચ્છ વરાહ ચક્રપતિ, નરસિંહ વામન શ્રી બ્રહ્મદેવ. જન. ૯
 ઋષભ રાઘવને વેણુધર, વ્યાસ દત્ત ને પૃથુરાય. જન. ૧૦
 મોહિની સનકે ધન્ય ધન્વંતરી, કલ્કિ બુદ્ધ કળા છો જેહ. જન. ૧૧
 કપિલ નરનારાયણ બદ્રીપતિ, ગોવર્ધન ગોકુળેશ ઋષિકેશ. જન. ૧૨
 વિચારે હું તું તે કાંઈ નહીં, નરોત્તમ નંદલાલ અધીશ. જન. ૧૩
 ચિત્તને ચતુર્ભુજ ચરણે ધરો, મનથી સમરો મોરાર. જન. ૧૪
 નૌકા નામતણી નહાની નથી, ઉતારે આ લવની પાર. જન. ૧૫
 જીલે જીગજીવનને રાખજો, મનન કરો કૃષ્ણ કૃષ્ણ દિનરાત. જન. ૧૬
 ગાડી ગોવિન્દના ગુણગાનની, બેસો સુખથી આવાર. જન. ૧૭
 ભાઈ લગવતસ્મરણતું ભરો, ખુટે નહીં લાંબી હોય ખેપ. જન. ૧૮
 વળાવું વાસુદેવ વિશ્વાસતું, મનથી પહોંચો મુકામ. જન. ૧૯
 સારથી શ્યામતાણું શરણુ ગ્રહો, ગાડી ચાલે ગડગડાટ. જન. ૨૦
 પ્રીતે પુરુષોત્તમ મળવા વળો, આબંધું અદ્વજ ન જાય. જન. ૨૧
 પરાથી પુરુષોત્તમ છે વેગળા, પ્રશ્નંતિ પામી નહીં પાર. જન. ૨૨
 મધ્યમા મોહનને શોધી રહી, વૈષ્ણવી વદે કેમ વાત. જન. ૨૩
 બુદ્ધિ બહુ ખેપે જોળી રહી, મનને ન મળ્યા મહારાજ. જન. ૨૪
 ચક્ષુ ચતુર્ભુજ દેખે નહીં, સાંભળવા શ્રાવ નહીં લાગ. જન. ૨૫
 ચિત્તે ચિંત્વનથી દીઠા નહીં, અહંકાર ન ઝાળખે અવિનાશ. જન. ૨૬
 એવા અગમ્ય અગોચર આ હરિ પૂર્ણ જ્યોતિ પ્રકાશ. જન. ૨૭
 દેવાદિકના પણ જે આત્મા, પતંગ કીટ સુધી છે વાસ. જન. ૨૮
 એવા દેવતાણું દર્શન કરો, દેહમાં જોળો દયાળ. જન. ૨૯

મોંધો મનુષ્યદેહ મળવો નથી, એતો દિવસ છે ચાર.	જન. ૩૦
અંતર ઉત્તમ સૌ રીતે કરો, વિચારથી સ્વરૂપ વરતાય.	જન. ૩૧
ઉત્તમ અનુભવી થઈ બેસવું, પ્રપંચો દૂર પળાય.	જન. ૩૨
દેહ લઈ દર્શન જેણે ના કર્યું, મિથ્યા મોટાઈનો ભાર.	જન. ૩૩
સમજણ શરણુ વિના ક્યાંથી પડે, દયાળુ દેબે શિર હાથ.	જન. ૩૪
કૃપા છે તેવી કૃષ્ણ નિભાવબે, સમજીને સાન એકવાર.	જન. ૩૫
જસને મસ હરિગુણુ ગાવાતણો, જાણ્યો સાર આવાર.	જન. ૩૬

21623
૧૨

શ્રી રણુછોડરાયની આરતી.

સ્વયં પ્રકાશમાનસ્ય કુતો નિરાજનં વિમ્બો ।

(“ શ્રીનાથજીની ઘોડલી ” :— એ લય.)

ગાઉં ગરવા ગોવિંદજીની આરતી,
જ્યોતિરૂપ જગતના રાય. રણુછોડરાયની આરતી. ૧
પ્રાતઃકાળે પ્રભુજીની આરતી,
રૂડો મંગળ ભોગ ધરાય.
શૃંગારભોગની શોભા તે શી કહું;
બીજી આરતી દર્શન થાય.
રાજભોગ રસોઈ વિધવિધ ઘણી,
ત્રીજી આરતી ત્રિકમને હોય.

(૧૬૦)

ઉથાપનની તે ઉપમા શું કહું,
ચોથી આરતી ચિત્ત હરખાય.

રણ. ૫

સાયંકાળે દર્શનસુખ શું કહું,
પંચ આરતી પૂર્ણ થાય.

રણ. ૬

આરત આરતી ગાવાની ઉપજ,
જસ જગદીશના ગુણ ગાય.

રણ. ૭

